

Masteroppgave i sosialantropologi våren 2013, Institutt for Sosialantropologi

Per N. Overrein

”Vi må velge mellom flyplassen og å støtte svake grupper”

Nærhet og avstand i politikken i Grenland

Forord

Jeg takker min veileder Halvard Vike for god veiledning. Med sine store kunnskaper har han gitt meg inspirasjon. Tilgangen til møtene i Skien, Porsgrunn og Nome var grei siden det var offentlige møter, og jeg trengte ingen tillatelse. Jeg satte pris på at politikerne så positivt på at jeg var der og at de svarte på spørsmål fra meg med velvillighet. Statsviterne Harald Baldersheim og Thorvald Gran ga meg noen tips om forskning på feltet.

Per N. Overrein

Innholdsfortegnelse

Innledning

5

1 Historisk utvikling og politisk situasjon i dag

8

Politisk økonomisk historie. Haugebevegelsen. Konklusjon om påvirkning.
Kommunestyrene. Sentralisering og NPM.

2 Forskning, metode, teori

18

Torunn Nygård om modeller fra privat sektor. Synnøve Jenssen om krav til debatter.
Halvard Vikes omfattende forskning. John Arundel Barnes om presset for enighet i et lite lokalsamfunn. Fredrik Barths aktørperspektiv. George Lakoffs debatt-metaforer og moraldiskusjon. Alvin W. Gouldners eliter. Ottar Brox's uttrykkskonkurranse. Katrine Fangens analyseteknikker. Måten å observere på i feltarbeidet. Enkelte utfordringer i feltarbeidet og analysen etterpå. Utvalg av saker og hvilke partier som blir fokusert.

3 Flyplassen i Skien

31

Budsjettdebatt 15. desember 2011. Debatt i april 2012. Debatt i oktober 2012.
Budsjettmøtet 13. desember 2012. Relasjonsbygging. Realisme eller samvittighet?
Debatt om ikke-pålagte oppgaver og infrastruktur. Flyplassens skatteinntekter.
Hvordan påvirker skatteinntektene budsjettbalansen?

4 "Flate kutt" og "forbedringsmål" i Porsgrunn

43

To kritiske innlegg i budsjettdebatten. Innlegg fra to økonomer. Har politikerne bare en rolle?
Taushet og moral i diskusjon om "flate kutt". Ulike typer politikere og verdiforskjeller.
Etter budsjettdebatten 2011. Noen konklusjoner.

5 Andre utvalgte debatter

52

Parkeringsaken 19. april i Porsgrunn. Lokalisering av videregående skole i Skien. Næringsliv i Nome sammenlignet med Porsgrunn. Samhandlingsreformen i Porsgrunn.
Budsjettdebatt – staffasje eller meningsfull debatt?

6 Noen erfaringer gjennom eksemplene fra debattene

64

Aspekter ved politikernes innlegg. Maktforhold i et kommunestyre. Politikernes bruk av metaforer. Begrepene samvittighetspolitiker og realismepolitiker. Kan Vikes modell med to roller utvides til tre? Vinnere og tapere i debattene. Stilltiende regler. Hva skjer når møtene preges mer av samtaler enn av taler? Betydning av kunnskap og utdanning. Skjer det en sammensmelting av kunnskap på ulike nivåer?

7 Store og små partier

78

Strategier for små og store partier. Hvorfor Sosialistisk Venstreparti er fremmed i Grenland?

8 Avslutning

83

Litteratur

86

Sammendrag

Masteroppgaven handler om feltarbeid fra desember 2011 til juni 2012 i bystyrene i Skien og Porsgrunn og kommunestyret i Nome, og i tillegg enkelte observasjoner på web-TV fra debatter høsten 2012. Jeg har beskrevet og analysert et utvalg av debatter, blant annet en flyplass-sak, en parkeringssak, en sak om nedskjæring av velferdsgoder og en sak om valg av byggested for en skole. Min metode er aktøranalyse. Problemstillingen er for det første hvordan politikerne gjennom bevisst argumentasjon, for eksempel ved bruk av metaforer, skaper avstand eller nærhet til andre politikere. For det andre hvordan politikerne begrunner sine standpunkter moralsk og hvordan de samtidig ivaretar relasjoner til aktører i salen og utenfor salen. For det tredje hvordan politikerne forholder seg til de to rollene, det å fremme velferdstiltak og det å holde budsjettbalansen. Halvard Vike har i en artikkel i 2002 fremsatt en hypotese om at politikerne må forholde seg til begge roller samtidig. Jeg har sett på debatter som viser at denne hypotesen stemmer også i 2012.

Effektivitetstenkning står sterkt i det politiske arbeidet i kommunene i Grenland, og her går det historiske tråder helt tilbake til Hans Nielsen Hauge. Samtidig utfordres slik tenkning gjennom spesielt Sosialistisk Venstrepartis argumentasjon for bedre velferdsgoder. Politikere med teknisk-økonomisk utdanning har et hegemoni i debattene. Det bidrar til et uvanlig samarbeid mellom Arbeiderpartiet og Høyre i disse kommunene. Sosialistisk Venstreparti blir tilsvarende satt utenfor, men partiet velger også selv å sette seg utenfor ved å fremme forslag som de bare får et lite mindretall av representantene i kommunestyrene til å støtte.

Debattene i de to byene er mer formelle enn i Nome. I Nome kan debattene i blant ha preg av samtaler, og av mindre konflikt. Dette stemmer med et funn av J. A. Barnes fra en liten kystkommune i 1954. Jeg har vært opptatt av at utdanningen hos politikerne er blitt høyere enn tidligere. Hvilken betydning dette får er ganske tydelig i debattene, teknikerne og økonomene velger å profilere seg på andre områder enn politikere med en humanistisk utdanning. Statsviteren Synnøve Jenssen, Universitet i Tromsø, har hevdet at budsjettdebatter er *staffasje*. Jeg har kommet til andre konklusjoner i denne oppgaven.

Innledning

Jeg har foretatt feltarbeid i tre kommunestyre, bystyrene i Skien og Porsgrunn og kommunestyret i Nome, fra desember 2011 og første halvår 2012. I tillegg har jeg spredte observasjoner av hendelser i kommunestyrene etter feltarbeidsperioden. Jeg observerer politikere som debatterer saker i kommunestyrene. De to bykommunene har et mye større folketall enn landkommunen Nome. Nome gir en kontrast til de to andre kommunene.

Mitt materiale er ytringer fra politikerne i innlegg i kommunestyremøter. Vanligvis er det gruppelederne i de ulike partier som har ordet i de ulike sakene, og få andre. Min metode er at jeg ser på den enkelte politiker som en strategisk aktør. Fredrik Barth (1994) har skrevet om denne metoden i sosialantropologien. Jeg antar at ytringene er målrettede, tar hensyn til maktrelasjoner og selv også er utøvelse av makt. Aktørene tar med seg ulike former for kulturell kapital inn i debattene, både når det gjelder utdanning og yrkeserfaring.

Politiske debatter i et kommunestyre er ”produktive” fordi de produserer relasjoner, dvs. at ytringer i debattene kan fremstå som relasjonsbygging, både til andre politikere som er tilstede, men også til grupper utenfor salen (for eksempel næringsliv, fagbevegelse, ansatte, staten). Men det er ikke bare ytringer som er bruk av makt. Faktisk kan taushet også være det.

Jeg har vært til stede på debatter om flere hundretalls saker, men jeg skal fortelle fra debattene i noen få utvalgte saker. Det er særlig tre lokale saker som jeg fokuserer på. Flyplass-saken dreier seg om en debatt i Skien om kommunen skal støtte flyplassen med et pengebeløp, eller om disse pengene heller skal gå til velferdstiltak. Sosialistisk Venstreparti (og Rødt) vil at pengene skal gå til velferdstiltak. I saken ”flate kutt” i Porsgrunn dreier det seg også om hvor mye penger som skal brukes på velferdstiltak i årets budsjettdebatt. Også her er det Sosialistisk Venstreparti som vil gi mer penger til velferd, men her sammen med et spesielt lokalparti i Porsgrunn, By- og Nærmiljøpartiet. En tredje debatt gjaldt parkering i Porsgrunn. I denne saken fremsto Sosialistisk Venstreparti sammen med Rødt og Miljøpartiet De Grønne, med ønske om restriksjoner på bilbruk, mens de andre partiene ville gi bilistene gode parkeringsmuligheter.

Det er stor avstand i disse sakene mellom Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet. Dette gir et mønster som jeg vil prøve å finne ut hvordan oppstår. Jeg går inn på hvordan historiske forhold kan spille inn, og fokuserer spesielt på haugianismens kapitalistiske praksis. Det er en tenkning som Sosialistisk Venstreparti ikke føler seg bekvem med. I tillegg ønsker partiet å gjøre seg bemerket gjennom å fronte velferdsspørsmål i politikken, selv om det blir stående alene (og gjerne begrunnet i faglig kunnskap).

Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene legger i sine innlegg stor vekt på effektivitet

og at budsjettbalansen må holdes. Samarbeidet mellom Høyre og Arbeiderpartiet er et spesielt trekk ved politikken i Grenland. Det er for meg uvanlig, som er vant til uenigheten mellom de to partiene i Oslo og i nasjonal politikk.

Halvard Vike har forsket mye på politiske forhold i Skien (og Grenland). I en artikkel i 2002 er han opptatt av at politikere må forene to typer roller (Vike 2002), for det første å fremme velferdstiltak og for det andre å sørge for balanserte budsjetter.

George Lakoff har skrevet en interessant bok om bruk av metaforer og den moralske dimensjonen i politikken (Lakoff 2004). Lakoff sier at politikerne må klare å argumentere for at deres prosjekt er moralsk overlegent en motstanders prosjekt. Hvis dette preger politikerne, må det komme til uttrykk i debattene. Jeg viser at moralske spørsmål i høy grad var til stede også i de debattene jeg ser på. Lakoff er opptatt av at politikerne argumenterer ved hjelp av metaforer. Dette vil jeg påvise er tilfellet også i de debattene jeg har observert.

Både flyplass-saken og ”flate kutt” er del av en årlig budsjettdebatt om prioriteringer. Statsviteren Synnøve Jenssen, Universitetet i Tromsø, har forsket på budsjettdebatter i noen kommuner i Nordland. Hun har karakterisert disse debattene som staffasje, dvs. at de har liten betydning fordi avgjørelsene er forhåndsavtalt, slik at det skjer lite reelt nytt i debattene. Jeg kommer frem til en annen konklusjon på debattene i Skien og Porsgrunn, først og fremst fordi jeg har et mer nyansert (annet) syn på hva som er viktig i debattene, enn Jenssen.

Jeg har som problemstillinger: Hvordan begrunner politikerne sine politiske standpunkter i sakene moralsk? Hvordan argumenterer de likt med noen politikere og forskjellig fra andre, slik at de ”skaper avstand” til noen politikere og ”skaper nærhet” til andre? Hvordan ivaretar de gjennom dette relasjoner til grupper utenfor kommunestyremøtene. Hvordan ivaretar de sin dobbeltrolle, som Vike mener er typisk for vår tid. På den ene siden rollen å kjempe for velferd, og på den andre siden rollen å forholde seg til et begrenset budsjett?

I sosialantropologisk feltarbeid, vil observasjonen kunne påvirke handlingene som man observerer. Da kreves en diskusjon om hvilken betydning det har. En slik diskusjon trengs ikke i mitt tilfelle. Min tilstedeværelse i kommunestyrene påvirket ikke det som foregikk i kommunestyremøtet.

Jeg bruker sakene som materiale til å forstå relasjoner mellom politikerne. Jeg er ikke i og for seg interessert i selve saksforholdene, og jeg bedriver ikke historieskriving. De som kjenner sakene godt vil kunne finne mangler ved min redegjørelse.

Politikernes navn er anonymisert i denne oppgaven. Det er ikke gjort på en slik måte at det

ikke er mulig å kjenne dem igjen. Anonymisering er gjort for å vise at det ikke er selve personene, men rollene som de spiller eller funksjonene som de har, som er poenget. Jeg interesserer meg for maktutøvelse, men det er ikke avsløring av enkeltpersoners konkrete maktutøvelse som er poenget. Jeg vil vise metoder for maktutøvelse generelt. Riktig partinavn er oppgitt og riktig utdanning og yrke (når det er nevnt).

Partinavn skrives som oftest fullt ut når de står alene, men forkortet hvis de brukes i tilknytning til en politiker: Arbeiderpartiet=(A), Sosialistisk Venstreparti=(SV), Høyre=(H), Kristelig Folkeparti=(KrF), Venstre=(V), Senterpartiet=(Sp), By-og Nærmiljøpartiet=(By og Nær), Miljøpartiet De Grønne=(De Grønne), Rødt=(R).

1 Historisk utvikling og politisk situasjon i dag

Politisk og økonomisk historie

Vike skriver i sin avhandling (1996) om Grenland at det var rikelig med naturressurser historisk i området og en rask teknisk utvikling gjorde at befolkningen fikk ta del i fruktene av produksjonen. Grenland ble et av de mest industrialiserte områder i landet¹. Men det krevde at bedriftene hele tiden måtte tilpasse seg nye markedsforutsetninger. Vike trekker frem historien og påviser en lang historie fra gamle tider til nye med sammenhengende ekspansjon av både økonomi og politikk, influert av lokale aktører. Det var ikke minst slik at den puritanske arven "the spirit of capitalism" har manifestert seg gjennom en "strong Puritan religious movement" i Grenland (Skien) (Vike 1996:3).

Nina Witoszek skriver i sin bok *The Origins of the "Regime of Goodness"* at Norge manglet adel. Embetsmennene fikk mye makt, men ble deklassert etter 1884 (Witoszek 2011:76). De frie bønder fikk mye makt og argumenterte for likhet. Da Arbeiderbevegelsen vant frem og fikk makt, kopierte man mye av arbeidsmåten til bøndene ved å ta over likhetstankegangen.

Statsminister Gunnar Knudsen kom fra Bratsberg ved Porsgrunn. Han ville fremme ingeniørkunnskap. Knudsen var teknologioptimist og påvirket lokalstyret. "Ingeniørmentalitet preget etter hvert lokalstyret", hevder Ellen Schrupf (2006:446). Porsgrunn var tidlig ute med industri, skip og kraftforsyning.

Vike refererer i sin avhandling (Vike 1996:1) til at Berge Furre har beskrevet den sosialdemokratiske perioden i norsk historie som en optimistisk periode da velferdsstaten ble bygd opp. Arbeiderpartiet fikk makten i flere av kommunene i Grenland og lyktes å bruke sin makt til en suksessfull "organized development" (ibid.:9) med lite åpne klassekonflikter, misnøye eller "alienasjon" siden 1930-årene, da man tok farvel med revolusjonær retorikk. Økonomisk tenkning med organisert økonomisk vekst som mål, ble utviklet. Ideologisk debatt ble tonet ned og man fokuserte på: "The idea of the economy is the core of the politics [...]" (ibid.:15). Fra 1970 har det imidlertid vært en opposisjon til Arbeiderpartiet både fra venstre og høyresiden. "Etter 1980 oppsto det en konflikt mellom "economic knowledge" and the "popular expectations" om folks levekår. Vilkår for å drive næringsdrift fikk nå økt betydning.

Effektivitet ble et mål da knappheten i offentlige budsjetter ble et fokus fra 1970-

¹Tor Lunde Larsen har i en avhandling i sosialantropologi skrevet om at Grenland er Norges "Ruhr" (Lunde Larsen 1994:18).

årene. I 1980-årene ble det vanskeligere å være politikere. Det utviklet seg en tradisjon preget av realisme som imidlertid hang godt sammen med organisert vekst. Vike kaller politikken som Arbeiderpartiet hadde i Skien: ”pathbreaker for optimistic realism” (ibid.:30). Det viktigste var ikke ”talk”, men ”action”. Det var en fiendtlighet mot ”overordna prat”. Å se realiteten i øynene er regnet som ”superior virtues” og ønske om å være ”responsible”. Politisk brukes ord om virkemidler som ligner på håndverksbegreper: ”redskaper” og ”verktøy” for å nå mål.

Likhetstankegang har vært viktig i Grenland. Øystein Sørensen og Bo Stråth har i sin bok om Norden (Sørensen og Stråth1997), skrevet at Norge med våre universalistiske tradisjoner som velferdsstat skapte mer likhetsforestillinger (jfr. bøndernes og senere arbeiderbevegelsens likhetstankegang, nevnt s. 8). Vike skriver at det var lite avstand mellom elitene i (Norge) Skien (Vike 1998:17).

Denne optimistiske perioden gikk mot slutten da Vike foretok sin undersøkelse. Nå var det ikke lenger ubegrensede ressurser. Man begynte å oppleve nedskjæringer i velferdsbudsjettene. De gamle politiske idealer og vanlig fornuft kunne ikke lenger anvendes. Eksperter tok over for å lage politikk og politisk identitet og legitimitet hvilte ikke på lojalitet til tydelig avgrensede grupper som arbeiderklassen og de svake. Det ble innført nye budsjetteringsmåter kalt New Public Management (NPM). Politikerne opplevde en konflikt mellom politiske idealer og sitt ansvar.

Vike skriver i sin avhandling (1996) om hvordan politikere i 1990-årene opplevde problemer i en situasjon med økonomisk knapphet og byråkratisk kompleksitet. Politikerne hadde sterke ønsker om å forbedre velferden for alle og løse problemene, men nå ble dette vanskeligere. Noen ser dette som et moralsk dilemma og et spørsmål om samvittighet. Da kom det frem politikere som fremhevet samvittighet som det viktigste de ville forholde seg til. Vike skriver om ulike profiler, en ordfører fra Kristelig Folkeparti som var beinhard realist, flere SV-politikere og en Høyrepolitiker som var samvittighetsdrevet, en Arbeiderparti-politiker som var realist og en annen i samme parti som var mer samvittighetsdrevet. Lignende forskjeller synes å opptre også på mitt feltarbeid i 2011-2012. Dette går jeg nærmere inn på i kapittel 2.

Spørsmål om folks velferd og hva politikere klarer å løse blir et kjernesporsmål. Politikernes ansvar er på den ene siden et moralsk spørsmål, men de må også opptre som budsjettrealister (Vike 2002:57). Politikerne måtte heretter skifte mellom moralitet og pragmatisme. En politiker kunne gjøre opprør mot budsjettets begrensninger på partimøter og i komiteer og likevel stemme for det budsjettet vedkommende hadde kritisert før, i bystyret.

Situasjonen med nedskjæring som Vike skrev om (Vike 2002), er gjenkjennbar også på mitt feltarbeid. Situasjonen er ikke helt ulik når det i 2011 debatteres både om flyplass og ”flate kutt”.

Haugebevegelsen

Gustav Adolf Lammers startet misjonskirken i Skien. Da Lammers stiftet indremisjonsforeningen i Skien i 1853, var det ut fra et haugiansk vekkellesmiljø (Magnus 1996:231). Asketisk livsførsel ble kombinert med økonomisk ideologi (ibid.:16).

Haugebevegelsen arbeidet i samsvar med Max Webers påstand om en indre sammenheng mellom den protestantiske etikk og kapitalismens ånd (Gilje 1996:19). Haugianerne var Norges puritanere. I asketisk arbeid for sitt kall skal den troende opptre aktivt i verden (ibid.:21). Francis Sejersted har skrevet at Hauge inspirerte ”et moralsk dydig økonomisk småborgerskap”².

Finn W. Sjursen skriver om haugianismens historie at bevegelsen var motstander av embetsstanden. Haugebevegelsen ville at ”den sentrale statsmakt skulle ikke gape over alt mulig”, men være ”en umerkelig stat som påla allmuen minst mulig av økonomiske byrder” (Sjursen 1997:85). Haugianerne var resultatorientert og lite interessert i ørkesløst snakk.

Ola Sellie skriver i sin masteroppgave at haugianismen i Rindal kommune på Nord-Møre, var opptatt av et næringsliv som skaper materielle verdier og rasjonalitet (Sellie 2005:50). Arbeid sto høyt i verdi i kommunen og troen var en positiv faktor i moderniseringen. Sellie mener at kommunen er preget av denne troen, noe som fikk betydning gjennom vekt på orden, planlegging og økonomi. Sellie sier videre at haugianisme gjorde Rindal ”predisponert for tilpasning” til NPM (New Public Management). Sellie mener at: ”Etikk, estetikk, marked og effektivitet ble knyttet sammen” (ibid.:90). Han skriver videre: ”Den rasjonelle og beregnende etos bringes inn i det lokale selvstyret”. En holder fast på idealet om å ”beherske alle ting ved beregning” (ibid.:89). Sellie sier at Halvdan Koht tolker Hauge som å ”frigjøre de fattige fra de rikes makt, fra embetsverket og borgerskapets økonomiske privilegier” (ibid.:49).

Haugianisme handler om ”mentalitetshistorie”, en ”tatt for gitt virkelighetsforståelse”, med fokus på effektivitet og ledelse (ibid.:46). Hauge innførte en entreprenørånd³, stor sans for materielle verdier og selvdisiplin (ibid.:49). Det ble lagt vekt på arbeid, disiplin,

² Francis Sejersted: ”Når markedet bestemmer moralen” i Svein Aage Christoffersen (red.): *Hans Nielsen Hauge og det moderne Norge*. Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr. 48.

³ Med dette menes evne til å starte bedrifter, gründerevner.

selvdisiplin og utvikling. "Med Bourdieu's (2003) forestilling om *habitus* knyttes[...]sammen i et uttrykk som praksis..", skriver Sellie (ibid.:11).

Statistikk er viktig som styringsinstrument for å gi sammenheng og mening i organisasjonen, sier Sellie. Bruk av ressurser på et område sammenlignes mellom kommunene for å gi relevant informasjon til beslutningstakere og andre, både nasjonalt og lokalt. Regnskap og budsjettregler er standardisert for å kunne sammenlignes over kommunegrensene. De som behersker dette som verktøy og kan tolke tallene, besitter kunnskap til å definere virkeligheten på en bestemt måte (ibid.:46). Sellie refererer til daværende kommunalminister Erna Solberg som i 1994 sa at det var "den største nasjonale effektiviseringsrunden noen sinne", fordi tallene som ble laget skulle lages på lik måte i et felles system.

Når det gjelder industrihistorien så er den lange historien interessant, slik Vike beskriver det. Den kobler sammen en økonomisk tenkning og ingeniørtradisjon helt fra statsminister Knudsen, med en haugiansk opptatthet av bedriftsmoral og orden i regnskaper. Vike skriver at arbeiderbevegelsen tok over både pietisme, disiplin og tro på kunnskap (Vike 1998:14). Sitatet fra Koht om de fattige, gjør det forståelig at haugianismen kunne slå sterkt til i et område hvor det skjedde så mye utbygging av industri som i Grenland.

Bøkene om privatbanken i Skien⁴ og Schrupfs analyse av kapitalismens utvikling i Porsgrunn⁵, er indikasjon på hvor sterkt denne kapitalismen var knyttet til kirken⁶. Disse to bøkene er fulle av moralske sammenhenger som knytter økonomi og religion sammen. Denne kapitalismen ville ha en begrenset offentlig sektor, med mye veldedighetspreget selvdisiplin for å oppdra en hel befolkning, inklusive arbeiderbevegelsen, til sparsomhet, initiativ og modernisering. Folk fra alle klasser deltok, tekniske skoler ble startet tidligere enn i andre områder⁷. Det var paternalisme, men samtidig aktivitet fra kvinneorganisasjoner. Alle krefter sto på for verdier som haugebevegelsen hadde startet.

⁴ Tor Kjetil Gardåsen: "*Sædelighet, Flid, Orden og Sparommelighet*". Utgitt av Gjerpen og Solum Sparebank i forbindelse med bankens 150-års jubileum 1998. Skien. 1998.

⁵ Ellen Schrupf: *Porsgrunns historie. Byen ved elva*. 2006.

⁶ "Sparebanken [...] Harmonerer med den puritanske tenkemåten [...] her er utsettelse av behov og utsettelse av nytelse et sentralt tema. Handlinger skal ikke være et mål i seg selv, men [...] et middel til å oppnå noe annet[...] dette signaliserer [...] nøysomhet, likhet og selvutsettelse" (Schrumpf 2004:32).

⁷ Jacob Aall omtaler sparebankene som institusjoner som er særlig egnet til å motarbeide fattigdom og nød blant lavere befolkningsgrupper (Schrumpf 2006: 49). Borgerklassen i 1904 mente at protestantiske dyder som flid, orden og sparsommelighet ikke lenger var nøkkelen til suksess, men viljestyrke, selvtilitt, energi og initiativ (ibid.: 93).

Hvordan kunne en radikal arbeiderbevegelse klare seg i en slik kultur? Etter 1930's hendelse på Menstad, ble det en nær forbindelse mellom sosialdemokrater og borgerpartiene⁸.

Konklusjon om påvirkning

Jeg antar at frikirken i hele Grenland i stor grad var påvirket av Hauges filosofi, og derfor også hadde betydning for den tekniske mentaliteten i Grenland⁹. Det er viktig at Sellie har understreket at både individualitet og effektivitet (med vekt på beregninger) hører med i den tankegangen som finnes i Haugianismen.

Jeg ser ikke bort fra at det kan ha vært en sterkere religiøs tilknytning hos arbeidsfolk i Grenland enn mange andre steder, fordi lekmannsbevegelsen sto så sterkt der¹⁰. En slik tilknytning kan påvirke hva politikerne beslutter, fargelegge deres retorikk og påvirke måter å samarbeide og takle konflikter på. Lekmannsbevegelsen kan bidra til at det kapitalistiske grunnsynet er bygd inn i kulturen og påvirker dem som ikke har tilknytning eller en beskjeden tilknytning til kirke og religion, også i dag. Slik kan også arbeiderbevegelsen i Grenland bli mer preget av arven etter Hauge enn i områder av landet med lite lavkirkelighet.

Det ser ut for meg at Haugianismen slår ut i kulturen (i politikernes adferd på tvers av partigrensene) på det praktiske planet, ved å vise avstand til en for sterk stat, ved opptatthet av regnskaper og en kalkulerende holdning. Vike har i sin avhandling også snakket om hva slags etos som finnes i Skien grunnet både industrihistorie og haugianisme. Med fremstillingen foran mener jeg ikke at haugianismen direkte virker i dag. Det som er poenget er at haugianismen bidro med forestillinger, verdisyndepunkter og praksiser, som generasjonene etter Hauge fant slitesterke og etterlevelsverdige. Stor arbeidsledighet opplevde man ofte, og spesielt når bedrifter gikk over ende. Da trengte man entreprenører som kunne starte nye virksomheter. Når for eksempel politikerne i Vikes avhandling snakker sterkt om hvor viktig

⁸ "Private bidrag til det offentlige var betydelige i den konservative byen, [...] småkårsfolk fikk en større sosial trygghet og bedre skoler og opplysning" (Schrumpf 2006:268). På slutten av 1800-tallet var det ikke lenger en avgrunn mellom skolene for de lavere klasser og skolene for overklassen.

⁹ Jeg har snakket med flere lokalhistorikere om religionens betydning, og alle innrømmer at frikirken kan ha ført til en sterkere vektlegging av verdier som flid, arbeidsomhet, disiplin og vilje til å ta på seg arbeid som skiftarbeid, etc.

¹⁰ Frikirkene gikk i gang med søndagsskoler og de etablerte barneforeninger [...] og trakk til seg barn fra arbeiderklassen [...] og her ble de lært opp til et strengt og inderlig kristent syn. Disiplin kom også i idrettsforeningene. Kristelige foreninger var dannet nedenfra (Schrumpf 2006:350). Det ble dannet en sanitetsforening (ibid.:355). Stadig flere mennesker i Porsgrunn brøt med kirken, mot fjerne og strenge prester. Metodistkirken ble sterk. Her kom sjømenn, håndverkere, arbeidere og kvinner med (ibid.:358). Det fantes også en evangelisk luthersk frikirke (ibid.:359). Utbrytere av kirken var gjerne fra arbeiderklassen. Det ble en sterk avholdsbevegelse og til og med et eget avholdsparti som kom inn i bystyret. Schrumpf sier at "avholdsbevegelsen og vekkelsesbevegelsen var to store folkebevegelser i Porsgrunn [...] men her fikk de en annen posisjon enn på landsbasis [...] Her ble avholdsvenner og dissenterer delvis basis for de konservative og delvis for arbeiderbevegelsen" og de "virket for å utjevne sosiale forskjeller" (Schrumpf 2006:370-371).

næringslivet er for budsjettet i byen, kan det ha med den erfaringen man fikk i Porsgrunn da Norsk Hydro anla en fabrikk på Herøya og det store underskuddet i byens budsjett med ett ble borte pga. økte skatteinntekter. Like viktig som gode bedrifter, var det å ha en budsjettstyring i kommunen.

Kommunestyrene

Bystyrene består av 49 representanter i Porsgrunn og 55 representanter i Skien. Dette er store kommunestyre også i norsk sammenheng. Tallet i Oslo er ikke mye høyere (59). I Nome er tallet på representanter 29. Møtene i Porsgrunn og Skien foregår i ærverdige bygninger, sentralt plassert i byene, med historie i veggene, bilder fra tidligere ordførere for eksempel. I Nome foregår møtene i vanlige møtelokaler. Møtene foregår alternativt på to steder, Ulefoss og Lunde. Administrasjonen i Nome ligger i Ulefoss. Det er møter i både kommunestyret og formannskapet ca. en gang i måneden i Porsgrunn og Skien og litt sjeldnere i Nome. Sakslisten i Nome atskilte seg fra den i Porsgrunn og Skien, ved at det var færre saker og flere lokale saker, enn i de to byene. Kommunestyrene er organisert etter formannskapsmodellen. Det betyr at møtene er oppdelt i kommunestyremøter med samtlige valgte representanter og formannskapsmøter som omfatter et utvalg på ca. ¼ av representantene.

Mange saker blir ferdigbehandlet i formannskapet og med innstilling til kommunestyret. I kommunestyret behandles slike saker ofte ved at de blir tatt opp til votering uten debatt. Formannskapet i Porsgrunn er også utvalg for næringslivssaker. I alle kommuner finnes komiteer for helse og velferd, oppvekstkomite og teknisk komite¹¹. Komiteene forbereder saker for kommunestyremøtene, men kan også ha fullmakt til å gjøre vedtak på områder hvor de har fått fullmakt fra kommunestyret. De er altså en avlastning for kommunestyremøtene. Det finnes også eldreråd, ungdomsråd og råd for funksjonshemmede i alle tre kommuner.

På møtene deltar ganske mange ansatte fra administrasjonen, selvsagt rådmannen, men også fagsjefer som ofte får anledning til å redegjøre i enkelte saker. Avisene er også til stede og det blir referert fra møtene i avisene. I Porsgrunn og Skien går kommunestyremøtene på web-TV, men Nome har ikke slikt utstyr.

Ofte blir de viktigste debattene ført i formannskapet før kommunestyrets møte. Det kan føre til en noe begrenset debatt i kommunestyremøtet. Det gjør at bare å observere i kommunestyremøtene kan være noe tynt for å forstå debatten. Det har jeg rettet på ved å være

¹¹ Det kan være ulike navn på disse komiteene og rådene i de ulike kommunene.

til stede på ganske mange formannskapsmøter. De viktigste debattene skjer i forbindelse med budsjettvedtakene før jul.

Når det gjelder dagsorden på kommunestyremøtene er den preget av industriens og næringslivets sterke posisjon i Grenland. Det blir nemlig laget mange rapporter om den økonomiske utvikling i selskaper hvor kommunen er engasjert.

Jeg begynte mine observasjoner på slutten av 2011 (desember). Det var bare noen måneder etter valget samme høst. Det betydde at det fantes en god del uerfarne nye representanter i kommunestyrene. Under konstitueringen ble det inngått nye avtaler mellom partiene. Det betydde at det bare for kort tid siden hadde blitt dannet det som kalles posisjon og opposisjon, dvs. avklart hvilke partier som hører med til flertallet og hvilke som tilhører opposisjonen. Det har selvsagt betydning for debattene i kommunestyrene hvilke partier som har de to rollene.

Det varierer hvilke partier som er representert i de tre kommunestyrene. Både Rødt og Miljøpartiet De Grønne er representert i Porsgrunn. Rødt er representert i Skien, men ikke Miljøpartiet De Grønne. Ingen av de to partiene finnes i kommunestyret i Nome. I Porsgrunn finne det også et spesielt parti, By- og Nærmiljøpartiet. Dette er en særskilt byliste (noe som var mer vanlig tidligere, særlig i landkommuner). Jeg har oppfattet denne bylisten i Porsgrunn som vesentlig borgerlig preget (men partiet er også tidvis ganske radikalt). Senterpartiet finnes i Skien og Nome, men ikke i Porsgrunn. Ellers er Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre representert i alle tre kommuner.

Arbeiderpartiet er med i posisjonen (en gruppering av partier som kan danne et flertall ved viktige avstemninger) i alle tre kommuner og har ordfører i alle tre. Arbeiderpartiet samarbeider imidlertid i posisjon med ulike partier i de tre kommunene. Dette avhenger noe av den tallmessige representasjonen i de ulike kommunene. I Skien har Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Rødt til sammen 26 mandater. Det samme har de borgerlige utenom Venstre. Derfor var Arbeiderpartiet avhengig av å få med Venstre for å få flertall. Men det betyr at det ville vært et borgerlig flertall om Venstre hadde valgt annerledes. Hvis Venstre hadde valgt å samarbeide med de borgerlige partier kunne det vært borgerlig ordfører i Skien. Men slik ble det ikke, det er Arbeiderpartiet, Venstre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti som er i posisjonen.

Det finnes et dokument for Skien som kalles etiske retningslinjer. Der står det at: “[...] offentlighet og åpen diskusjon er forutsetning for et velfungerende demokrati. Politiske

beslutningsprosesser i Skien skal være preget av åpenhet, meroffentlighet og innsyn [...]”¹².

I Porsgrunn har Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt til sammen 19 mandater. Høyre kunne ha hatt 25 mandater (og dermed flertall) sammen med de andre borgerlige partiene, fordi By- og Nærmiljøpartiet har nesten like mange som Høyre. Hvis en regner By- og Nærmiljøpartiet som et borgerlig parti, og det er nærliggende, ville det vært flertall for en borgerlig ledelse i Porsgrunn. Høyre ville, imidlertid, ikke samarbeide med By- og Nærmiljøpartiet, men foretrakk Arbeiderpartiet. Når Høyre ikke utnyttet muligheten til å danne et borgerlig flertall, er det fordi By- og Nærmiljøpartiet sto for en skoledebatt i valgkampen som ikke var spiselig verken for Arbeiderpartiet eller Høyre. Det gode samarbeidet om næringspolitikk mellom Arbeiderpartiet og Høyre var også en viktig grunn til at de to partiene dannet flertall sammen med Kristelig Folkeparti. Men da ble Sosialistisk Venstreparti samtidig holdt utenfor posisjonen¹³.

I Nome har Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti til sammen 13 representanter. Det var ikke nok til flertall. Arbeiderpartiet kunne ha dannet flertall om også Senterpartiet hadde blitt med i posisjonen (slik det ble i Skien). Men Arbeiderpartiet valgte Høyre. Høyre, Senterpartiet, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti kunne ha dannet flertall. Men Høyre foretrakk å samarbeide med Arbeiderpartiet.

Det er viktig å ha for øyet at i utgangspunktet ville Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ikke hatt flertall i noen av de tre kommunene. Så det er tale om et avvik fra rikspolitikken når man har Arbeiderpartiordfører alle tre steder. Det skjer ved Venstres hjelp i Skien og ved Høyres hjelp i Porsgrunn og Nome. Det har vært godt håndverk da Arbeiderpartiet klarte å danne flertall og få ordføreren i alle tre kommuner. Men det betyr også at på mange måter er ”prisen” at man har fått et nærmere samarbeid med borgerlige partier. Arbeiderpartiets og Sosialistisk Venstrepartis manglende flertall sammen har betydd en større makt i kommunestyremøtet for de borgerlige partier, i alle fall i noen saker. I to av de sakene jeg har sett på ble det borgerlig flertall, i flyplass-saken i Skien i oktobermøtet høsten 2012 og i parkeringssaken i Porsgrunn våren 2012.

Selv om Sosialistisk Venstreparti er med i posisjonen i Skien og i Nome, hindrer ikke det at det er betydelige motsetninger mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i flere saker, der det sistnevnte gjerne vil markere seg. Vi er jo heller ikke ukjent med slike markeringer på riksplanet mellom de to partiene i den rød-grønne regjeringen.

¹² www.skien.kommune.no/Aktuelt/Etiske-retningslinjer/

¹³ Det ble av ordfører Roar Vold (tror det var i junimøtet 2012) begrunnet med at Sosialistisk Venstreparti ikke hadde en positiv holdning til balanserte budsjetter.

Fra Oslo-politikken er jeg vant til strid mellom Høyre og Arbeiderpartiet. Det jeg så av samarbeid mellom de to partiene i Grenland, var nytt for meg. Også i Skien hvor de to partiene ikke satt sammen i posisjonen, var forholdet mellom dem ganske respektfullt. I Oslo er det et godt samarbeid mellom Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet, men de er ikke enig i alle saker. I Skien er både Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i posisjonen, men det var slett ikke alltid enighet mellom de to partiene. I Porsgrunn hvor Sosialistisk Venstreparti blir holdt utenfor posisjonen, kunne det være ganske skarpe utfall mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Det skal vi se eksempler på.

Sentralisering og NPM

Begrepet *New Public Management* (NPM) er et begrep som har omfattet mange typer reformer i det offentlige, både når det gjelder oppdeling av byråkratiet, konkurranseutsetting av virksomhet, måling av resultater, budsjetteringsteknikker¹⁴. Et slikt arbeid har pågått helt siden 1990-årene i mange kommuner. Jeg skal ikke redegjøre for dette i sin bredde. Jeg trekker det inn her fordi det har vært et tema i debatten som er kommet opp i Grenland, fordi noen begreper har blitt kontroversielle. Kommunenes sentralforbund har knyttet slike reformer sammen med reformer for å påvirke hvordan politikerne arbeider, at de skal drive mer helhetlig og strategisk.

Som et ledd i å ta i bruk NPM ble det innført en ny budsjettkultur både i Skien og Porsgrunn i 1990-årene. NPM innebar at budsjettene skulle bygges ut med oversikter over mål for hva som skulle oppnås med det enkelte budsjett-tiltak på de enkelte områder. En operasjonell rasjonalitet kom på plass i en administrasjon som stadig ble fylt med ansatte med mer utdanning enn tidligere. Vike opplevde at mange politikere beklaget at de ikke lenger selv formulerte verdier og visjoner, og at oppgaven for politikerne bare ble å gi signaler. Dette er også gjenkjennbart i sakene jeg ser på.

I de senere tiår har det blitt ansatt mange flere godt utdannede i kommunene. Samtidig har dette gjort det vanskeligere for politikerne å styre området. Profesjonene for eksempel innen sosialsektoren, har ønsket seg sterkere statlig styring for å få mer lik praksis. Omsorgssektoren har fått stadig innskrenket handlefrihet, mens teknisk sektor fortsatt har relativt sett større handlefrihet. I Nome var det et Klientutvalg i forrige periode. Det er nå blitt lagt ned. NAV er ikke så lett å få innsyn i, sa tidligere ordfører i en samtale med meg¹⁵. Sosialpolitiske spørsmål er tatt ut av kartet i bystyrene, men finnes nok fortsatt i utvalgene.

¹⁴ [Wikipedia.org/wiki/New_public_management](https://en.wikipedia.org/wiki/New_public_management)

¹⁵ Påstand fra tidligere ordfører i Nome (ordfører i perioden før valget i 2011).

Mange avgjørelser er etter hvert tatt ut av politikernes hender og overtatt av andre (gjerne på høyere nivå), slik som skolepolitikk, sykehusene, barnevernet. I 1990-årene ble flere utvalg for sosialpolitikk hvor politikerne var representert, lagt ned. Begrunnelsen var at avgjørelsene ikke skulle være tilfeldige eller avvike fra kommune til kommune, fordi politikere bestemte. Det var nok lettere å diskutere og drive sosialpolitikk i 1990-årene, da Vike skrev sin avhandling (Vike 1996).

Det er fortsatt en del helsepolitikk på dagsordenen i kommunestyrene, men slik politikk er også i stor grad overført til komiteene eller underutvalgene. Kanskje er budsjettkulturen en (av flere) forklaringer på at mange politikere føler seg relativt maktesløse, eller i det minste blir mer tause i debattene¹⁶.

Samtidig ser jeg at nedskjæringene førte til de samme problemene for politikerne i dag som i 1993 og 2002. Den nye situasjonen med nedskjæringer i budsjettene som Vike opplevde på 1990-tallet, er et forhold som er gjenkjennbart også i 2011.

¹⁶ Synnøve Jenssen har også kommentert dette i sin artikkel i Statsvitenskapelig tidsskrift 2010. nr. 3.

2 Forskning, metode, teori

Mitt feltarbeid besto av at jeg observerte/hørte på debatter i kommunestyrene. Innsamlet materiale er ytringer i konkrete saker. Jeg fant talemåter, argumentasjonstyper og atferd som handlet om forholdet mellom politikerne, og forholdet til interessegrupper utenfor salen. Til hjelp i tolkningen av min empiri trengte jeg å relatere mine observasjoner til forskning. Jeg trengte et grunnlag som sier hva slags handlefrihet politikerne har i forbindelse med et budsjett. I tillegg trengte jeg å vite noe mer om utviklingstrekk i kommunal virksomhet som påvirker grunnlaget for politisk debatt.

Torunn Nygård (2007) gir en forklaring på hvordan rommet for politisk debatt er blitt innsnevret. Hun trekker i den forbindelse inn budsjett-tekniske forhold og New Public Management, som er aktuelt for meg siden både Porsgrunn og Skien har tatt i bruk slike metoder. Jeg opplevde på feltarbeidet at begreper som brukes i det nye budsjettarbeidet var oppe til debatt. Ellers opplevde jeg flere ganger debatter om nedskjæringer i velferdstilbud. Da var Vikes tidligere forskning nyttig. Budsjettdebatt er en del av mitt materiale. Under arbeidet med dette ble jeg oppmerksom på forskning av statsviteren Synnøve Jenssen, Universitetet i Tromsø.

I feltarbeidet opplevde jeg ulike typer politikere, noen som var opptatt av budsjettets balanse og noen som var mest opptatt av å kunne få til bedre velferdsordninger. I den forbindelse bruker jeg Vikes avhandling fra 1996, hvor han kom frem til to kategorier idealtyper for politikere. Disse kan også brukes for å diskutere atferden til politikere jeg møtte på feltarbeidet. Jeg opplevde en skarp diskusjon om nedskjæringer, som skaper dilemmaer for politikerne. Noen politikere var opptatt av teknikk og effektivitet, mens andre var opptatt av velferd og samvittighet og ikke likte å bruke ordet effektivitet. Forholdet mellom Sosialistisk Venstreparti og de andre partiene var i denne sammenheng sentral.

Jeg tar også med en undersøkelse fra 1954, (Barnes 1954), som viser litt om hvordan debatter i et kommunestyre kan bli påvirket av sosiale nettverk. Dette er særlig relevant for å forstå de kontraster som jeg fant mellom de to bykommunene og Nome, som er en liten landkommune.

Torunn Nygård om modeller fra privat sektor

Nygård har i en masteravhandling i statsvitenskap skrevet om konsekvensene av det moderne budsjettssystemet. Hun er opptatt av at ”det administrative handlingsrommet er blitt utvidet på bekostning av politikernes handlingsrom” (Nygård 2007:7). Hun skriver at ”NPM-idealene legger sterke begrensninger på hva som oppfattes som politikkens omfang og formål og hva

som er politikernes oppgaver..." (ibid.:17). Mange opplever avmakt sier hun, og for å bøte på problemene søker politikerne å tre inn i en *responsiv* politikerrolle (Nygård 2006:20). Hun snakker om "top-down"-politikere (ibid.:22) og "bottom-up"-politikere. I NPM sier hun, "er det styrerommene i det private næringslivet som settes opp som idealer for de demokratiske styringsorganene. Fokus skal rettes mot strategiske valg, overordnede mål og økonomisk resultat. Rådmannen blir i denne sammenligningen å betrakte som bedriftens administrerende direktør [...]" (ibid.:26).

Synnøve Jenssen om krav til debatter

På feltarbeidet fikk jeg anledning til å overvære en budsjettdebatt i Skien i desember 2011. I den forbindelse var det nyttig at jeg fikk kjennskap til statsvitenskapelig forskning om slike debatter. Statsviteren Jenssen, Universitetet i Tromsø, har som nevnt foran, skrevet en artikkel om budsjettdebatter (Jenssen 2010). Hun har basis i idealer fra Habermas¹⁷. Hun har forsket på budsjettdebatter i to kommuner i Nord-Norge. Disse debattene foregår litt før jul hvert år og fastlegger kommunenes budsjett i det følgende året, og er således viktig for styring av kommunene fra politikernes side.

Jenssen kom imidlertid frem til at budsjettdebattene var lite tilfredsstillende, når hun har målt dem opp mot ideelle krav til hvordan debatter bør foregå i kommunestyret. Det blir ikke nok bare å stille oppklarende spørsmål, men det er nødvendig å legge frem presentasjon av politiske avveininger. Gode forslag som legges frem på et møte, bør tas hensyn til og ikke avvises bare fordi man har en forhåndsbinding. Jenssen er opptatt av at debattene må bli mer fullstendige, fordi politikerne bør informere befolkningen. I tillegg må debatten vise hvordan politikerne gir budsjettmidler som prioriterer mellom ulike poster, og hvorfor de mener den valgte løsning er rettferdig. Ved å stille krav til rettferdighet, unngår hun at det bare skal bli en debatt om effektivitet.

Jenssen kommer frem til at de kommunene hun har undersøkt langt fra har debatter som tilfredsstiller hennes krav, og hun kaller debattene *staffasje*. Jeg skal i kapittel 6 komme tilbake til dette i forbindelse med budsjettdebatt som jeg har vært til stede på. Er også de debatter jeg opplever *staffasje*?

Halvard Vikes omfattende forskning

Vike, Universitetet i Oslo, er sosialantropolog og har skrevet mye om politikk på det

¹⁷ Erik O. Eriksen and Jarle Weigård: *Understanding Habermas. Communicating action and deliberate democracy*. London. 2003.

kommunale området (delvis på egen hånd, men også sammen med andre). I sin doktoravhandling (1996) har han laget en modell for kategorisering av politikere: Handlingspolitikerne (*politicians of action*) er de som er opptatt av å iverksette tiltak, snarere enn å diskutere de ideologiske løsningene som samvittighetspolitikerne (*politicians of conscience*) er opptatt av. Vikes modell for type politikere, handlingspolitikere og samvittighetspolitikere er idealtyper, for å bruke begrepet fra Max Weber¹⁸. Det betyr at ingen politiker trenger å være helt typisk for de to kategoriene, men at disse kategoriene kan være hensiktsmessige begreper når en skal se på om politikere velger å stå opp for ulike typer klienter og brukere, eller heller støtter systemer.

Mens handlingspolitikere søker metaforisk legitimering gjennom mekaniske operasjoner, som ingeniører, søker samvittighetspolitikere å være en integrert del av en normativ orden, en moralitet som inkluderer folks liv. Det er ikke bare i Arbeiderpartiet at Vike fant realismepolitikere. Det var også i Kristelig Folkeparti som hadde ordføreren, da Vike arbeidet i Skien med sin avhandling.

Ellers er politikere fra mange partier enig om betydningen av effektivitet. Selv om effektivitet er en delt verdi, kan det likevel være forskjellige meninger om hva som er målene i politikken. Samvittighet er et viktig begrep for Sosialistisk Venstreparti i 1993, skriver Vike. Deres politikere liker ikke pragmatisme, kompromisser eller at det er for lite penger til velferdsoppgaver. SV-politikerne føler seg "alienated" fordi deres handleevne er så begrenset. De liker ikke at verdispørsmål "parkeres" i for stor grad i administrasjonen for da blir det mindre anledning til ideologisk debatt. Sosialistisk Venstreparti har hånd om egen historie, men overlater politisk handling til andre.

Politikere som er opptatt av samvittighet kan mangle avstand til sitt objekt. De sier de har kunnskaper om forhold som er viktige i folks liv, men deres kunnskap blir ikke alltid akseptert av politikerne som har handling som sitt fremste mål. Det handler om en "container" av emosjoner (ibid.:96). Det er ikke bare i Sosialistisk Venstreparti at Vike fant noen som handlet primært ut fra samvittighet. Han fant slike i Høyre, i Rødt og i Arbeiderpartiet utenfor elitepolitikerne.

Vike sier i sin avhandling at det er vanlig for SV-politikere å føle seg som "outsidere" i politikken. Arbeiderpartipolitikere foretrekker å ha kontroll over politiske handlinger,

¹⁸ Wikipedia.org/Idealtipe. "Idealtipe er [...] en begrepsmessig rendyrkning og logisk understrekning av trekk ved et fenomen som gir det dets karakteristika". Hensikten med idealtyper er å forenkle flere aspekter ved virkeligheten slik at særtrekk blir mulig å fange i et begrep. Idealtyper er verken en (normativ) beskrivelse av en ønsket tilstand, eller en (empirisk) beskrivelse av hvordan verden faktisk er.

fremfor ord, og de foretrekker at politisk handling etterfølges av relativ stillhet (Vike 1996:70). De kan si at det er helt avgjørende å forstå regnskap. Gjør man det kan man lage realpolitikk. Gjør man ikke det kan man (bare) lage fiksjonspolitikk. Man er mer opptatt av hva som blir resultater av handlinger, enn av å ha gode intensjoner.

Ordfører i Skien på det tidspunkt Vike gjorde sin undersøkelse var fra Kristelig Folkeparti. Han var realpolitiker og etterlyste individuelt ansvar, at folk var ”incapable of taking care of themselves” (ibid.:54). Løsningen var ikke bare å utvide velferdstiltakene. B. Johansen (A) var også realpolitiker, men ønsket å utvide tiltak for å få velferd. Han mente at velferdstiltak måtte være finansiert i et balansert budsjett. F. Djupvik (SV) var varaordfører, men likevel sterkt kritisk til hva kommunen fikk til innenfor velferd. Han føler seg ikke vel mellom hardhauser av pragmatikere blant sine koalisjonspartnere (ibid.:63). Men det fantes flere politikere i både Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet som så velferd som et spørsmål om samvittighet. Fremskrittspartiets representant C. Eng, er opptatt av samvittighet, men også realistisk, og vanskelig å kategorisere (ibid.:64).

Da Vike i 2002 skrev artikkelen “Culminations of Complexity”¹⁹, fant han at de to kategoriene politiker-typer som han hadde utviklet i sin avhandling ikke passet så godt. Nedskjæringer i velferdstiltakene skapte en ny situasjon hvor en politiker måtte kombinere roller. I sin artikkel har Vike skrevet om “contradictions of the municipal organization”. Han snakker om to situasjoner: ”Thus one observes politicians who appear to be aggressive welfare politicians in one situation, only to appear as their own enemy in the next, preaches the gospel of budget responsibility” (Vike 2002:72). Jeg forstår det slik at i perioder hvor nedskjæringer ble nødvendige fremsto politikernes ansvar som spesielt stort, da måtte forbedringer på noen velferdsområder bli vurdert spesielt grundig for å kunne forsvare at midler til andre formål ble knappet ned. Da var det vanskeligere å bare lene seg på den ene rollen.

Det var ikke noen ulempe at jeg fikk anledning til å bivåne debatter i 2011-2012 hvor nedskjæringer var tema. Det var en tøff debattsituasjon, som passet godt med å teste ut Vikes hypotese om de to rollene.

¹⁹ Halvard Vike. ”Culminations of Complexity. Cultural Dynamics in Norwegian Local Government” i *Anthropological Theory* 2003. 2 (1).

Boken *Maktens samvittighet*²⁰ (Vike (red) 2002) viser at kommunene har en del tjenester med et omfang som er vanskelig å begrense (nærmest er ubegrenset). Men dette arter seg ulikt for ulike aktører avhengig av hvilken avstand de har til tjenestene. Dilemmaet dette skaper oppleves størst på grasrotnivå. De ansatte kan oppleve å ”bære organisasjonens grenser i kroppen” (ibid.:14). I dag er det slik at gode hensikter rammes av økonomiske begrensninger som blir bare sterkere fordi behovene har økt eksplosivt (ibid.:24).

Politikerne er fanget mellom egne intensjoner i forhold til krav fra dem de representerer og det formelle ansvaret de har for budsjettet (ibid.:24). Sagt med andre ord: de representerer sine velgergrupper, men er også funksjonærer for budsjettstyring. Det blir ofte sagt at det finnes effektivitetspotensial, men slike påstander knyttes sjelden til en beskrivelse av den virksomhet som faktisk gjøres. Boken forteller om en kommune der det ble et opprør i en komite. Representanter fra alle partier var enig om å opponere mot elitepolitikere (som satt med budsjettansvaret). Det var ikke minst Sosialistisk Venstreparti som mente at det var moralsk riktig å gjøre det, mens Arbeiderpartiets representant mente at en også måtte se på budsjettets helhet.

Kommunale organisasjoner er absorberende for problemer som de har svært begrenset kontroll over (ibid.:25). Det ”løses” ved at det finnes evne til å desentralisere dilemmaer. En del politikere vil ikke fire på sine krav selv om de ikke kan innarbeides i økonomiske rammer.

Vike sier videre at NPM ”presenteres ofte som en løsning på en rekke kompliserte styringsproblemer uten at avgrensingsproblematikken blir diskutert som et prinsipielt spørsmål knyttet til offentlig sektors særegne oppgaver og ansvar” (Vike 2002:84).

NPM-tradisjonen legger stor vekt på å flytte fokus fra regelfølgning og faste prosedyrer til mål, resultater og driftsmessige betraktninger i forhold til det operative arbeidet. Relasjonen mellom mål og middel i det offentlige er imidlertid svært ofte tvetydig, og det er ikke alltid like lett å måle effekter av det arbeidet som blir gjort, eller i det hele tatt å oppnå resultater i arbeidet (ibid.:84).

Vike har skrevet interessant om ”Likhetens kjønn” (Vike 2001)²¹. Der skriver han at kvinner dominerer i de jobbene i kommunene hvor lønnen er lav og innflytelsen liten (ibid.:147). De ansatte opplever at arbeidssituasjonen er preget av skrikende mangel på ressurser (ibid.:149). I denne situasjonen prøver mange å motstå krav om effektivitet og endring (ibid.:163).

²⁰ Halvard Vike et al. *Maktens samvittighet*. 2002.

²¹ I *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. 2001.

John Arundel Barnes om presset for enighet i et lite lokalsamfunn

Sosiologen og sosialantropologen Barnes var den første til å bruke "social network" i sosialantropologien. Han har skrevet en innsiktsfull analyse om en øykommune på Vestlandet fra 1954²². Det viktigste for meg er at han har påpekt hvordan de sosiale forholdene kan påvirke hvordan avgjørelser skjer i et kommunestyre. Han sier at i et lite lokalsamfunn som Bremnes, har innbyggerne ofte mange relasjoner til en ganske stor del av befolkningen, gjennom slektskap, arbeid, vennskap, medlemmer i foreninger etc. I kommunestyret får dette konsekvenser, på den måten at innlegg som politikerne holder er preget av at man prøver å unngå unødvendig strid, og at svært mange vedtak gjøres enstemmig. Dette er interessant i min undersøkelse fordi jeg opplever forskjell på måten å uttrykke seg på i den lille kommunen Nome, sammenlignet med Porsgrunn og Skien. Kostnaden ved å markere uenighet er stor når personene ofte samhandler på andre måter.

Fredrik Barths aktørperspektiv

I denne oppgaven skriver jeg om hva som ligger i ytringer fra politikere i et kommunestyremøte. Slike ytringer er å forstå som handlinger. Sosialantropologen Fredrik Barth skriver i sin bok *Manifestasjon og prosess* (Barth 1994) om handlinger: "Handlingens hensikt er å forstå som virkningen som personen tilstreber, målorienteringen som handlingen sprang ut fra" (Barth 1994:20). Dette er ganske generelt, men jeg mener det passer i min oppgave når jeg ser på ytringer i et kommunestyre som målrettet, som strategiske handlinger. Barth sier videre: "at mennesker gjennom sin kulturskapende evne faktisk *konstruerer* den virkeligheten de lever i. Når vi mennesker handler, gjør vi det alltid med noen av våre egne intensjoner og mål i tankene" (ibid.:10). Jeg ser på ytringene som preget av intensjoner.

Barth minner om at "De fenomenene vi skal gjøre rede for, er så komplekse at vi ikke må tenke oss dem som "ting" med form. Vi må (heller) tenke oss det vi ser som et komplekst "produkt", et resultat av samspill av prosesser [...]" (ibid.:13). Jeg ser på ytringene som komplekse, både i intensjoner og at ytringene er konstruert for å passe til å "spille" sammen med andre aktører.

Jeg oppfatter politikerne som rasjonelle aktører, det gjelder ikke bare de politikere som er jordnære, realistiske, handlingsorienterte. Jeg legger vekt på både politikernes utdanning og yrkesbakgrunn. Faglige argumenter som kan være formet av utdanningen og kontakten med arbeidslivet, kan spille en like stor rolle som det følelsesmessige også for

²² J. G. Barnes. "Class and Committees in a Norwegian Island Parish". 1954.

politikere som velger å fronte rettferdige løsninger mer enn et effektivitetsperspektiv. Man kan finne en økonomisk rasjonalitet hos de som har teknisk og økonomisk utdanning. Men dette er ikke den eneste type rasjonalitet som er aktuelt i politikken. En type rasjonalitet som jeg skal diskutere er krav til faglig kvalitet, rettferdighet og anstendighet. Dette er ikke bare ”samvittighetsdrevel”, men også en form for rasjonalitet. Det finnes også andre verdier enn de økonomiske som kan etterstribes, for eksempel tilgjengelighet og fullstendighet i offentlige tjenester, slik at det oppstår høy kvalitet i tjenestene ut fra faglige, dvs. profesjonelle kriterier.

Barth nevner at politiske handlinger også dreier seg om å hevde sin identitet. Man vil oppnå anerkjennelse for sin innsats, som ikke trenger å være fullt ut avhengig av hvilken innflytelse man oppnår. Hensikten kan være å gjøre ”gode ting” eller å oppnå anerkjennelse eller ære for sitt arbeid. For politikeren dreier det seg om å bli sett, både på talerstolen og i media.

Mønstre blir generert gjennom samhandlingsprosesser, sier Barth. ”Forklaringer bygger vi ved å synliggjøre det som skaper mønsteret, dvs. visse prosesser” (ibid.:34-35) Det innebærer at: ”For å gi en forklaring av sosiale former er det tilstrekkelig å beskrive prosessene som genererer dem”. Jeg vil diskutere en rekke samhandlingsprosesser i politikken i mine eksempler. ”Handlingen vil ha en del konsekvenser i tillegg til det som var intendert og forstått” (Barth 1994:21). Det åpner for at observatøren kan ha forståelse for det som skjer, som kan avvike fra aktørens egen forståelse. Det er ikke minst aktuelt i min oppgave, fordi jeg ikke har materiale fra intervjuer.

George Lakoffs debatt-metaforer og moraldiskusjon

Lakoff er lingvist og har i boken *don't think of an elephant* (Lakoff 2004) presentert en rekke debatt-teknikker som politikere i USA bruker. Han mener at velgere tenker identitet når de stemmer ved valgene (Lakoff 2004:19), en identitet som politikerne kan appellere til gjennom metaforer som spiller på viktige verdier, for eksempel ved å bruke krigsmetaforer.

Lakoff sier at politikerne driver med ”framing”, dvs. talemåter hvor de bruker en annen formulering enn sine motstandere. Lakoff sier at en politiker skal aldri godta eller legge til grunn politiske motstanderes ”framing”. Det taper man på. Jeg har latt Lakoff inspirere meg: jeg ser tydelige tegn på at de med teknisk utdanning, de med økonomisk utdanning og de med humanistisk utdanning ”framer” sine påstander på ulike måter. Jeg vil gjennom mine eksempler nedenfor vise dette.

Lakoff sier at det som er viktig for politikeren er å klare og overbevise sine velgere om

at hans prosjekt er moralsk overlegent den andre politikerens. Det ligger mye i setningen: "If you are a moral authority you know what is right, you have power, and you use it" (ibid.:10). Med andre ord: i en maktposisjon må du ha moralsk autoritet, og du må "frame" stridsspørsmålet slik at folk ser at du har et moralsk overlegent prosjekt. Det betyr "empathy and responsibility", sier Lakoff (ibid.:12). Dette er resonnementer som blir viktig også for meg når jeg vurderer ytringer. Klarer politikerne å få frem sine moralske valg på en overbevisende måte?

Han nevner som et eksempel "nurturance parent morality" (ibid.:19), om prosjektet har verdier som ligner på det å oppdra et barn. Det vil være lurt om man klarer å få frem at sitt prosjekt er å fremme familieverdier. En annen metode er om man kan få inn verdier som "healthy, clean, safe" i beskrivelsen av sitt prosjekt.

Alwin W. Gouldners eliter

Jeg ble opptatt av at politikere kan deles i to grupper etter utdanning, fordi de så ofte hadde en ulik rolle i debattene. Sosiologen Alvin W. Gouldner skriver om "the New Class" (Gouldner 1979). Med det mener han den sterkt økende gruppen av høyt utdannede personer, hva enten de er i vitenskap eller i humaniora. Han skiller mellom to eliter som står mot hverandre, den ene "technical" og den andre "humanistic" (Gouldner 1979:39). Den siste er "critical, emancipatory, hermeneutic and hence often political". (Kanskje mener han med det "ideologisk"). Den tekniske gruppen er interessert i å "increase effectiveness and productivity", og vil endre teknikken kontinuerlig. Han sier videre at humanistene prøver å balansere "good" og "power".

Det viktigste ved den nye klassen er at den tenker systematisk kritisk i alle sammenhenger. Den er opptatt av alternativer til det bestående og kan gjerne bryte med tradisjoner. Profesjonalitet er et viktig trekk ved den nye klassen. Den vil ha kontroll/innflytelse gjennom de kunnskaper den har fått. Den har fått en kulturell kapital gjennom sin utdanning. Autonomi er det som er viktigst, basert på egen refleksjon. Et argument må stå på egne ben. De tenker regelorientert. Humanistene strever med begrepet effektivitet i teknisk sektor, som fremstår som demoraliserende. Humanistene vil ikke bli sugd inn i dette, og misliker konnotasjonen ved begrepet effektivitet, som strider mot deres prosjekt. Gouldner hevder at politisk taktikk er noe den nye klassen behersker dårligere enn strategiske valg. De sier de kommer nærmere grasrota, men vil likevel ha et hierarki hvor utdanningsnivå bestemmer.

Jeg har nevnt på side 8 at motstanden mot embetsmenn og by-intellektuelle hadde sammenheng med at de ikke hadde deltatt i det nasjonale prosjektet før 1905. Det var dette som gjorde at de intellektuelle sto svakt i Norge, ifølge Witoszek (2011:77). Det er først og fremst Sosialistisk Venstreparti (og kanskje i noen grad Høyre) i Skien som i 1993 har så mye utdanning at de kan sies å tilhøre Gouldners nye klasse. Sosialistisk Venstreparti er ganske kritisk i politikken, og dette er et kriterium hos Gouldner. De fleste SV-ere liker heller ikke kompromisser og å stå i langvarig samarbeid med andre partier, noe som passer med vekten på autonomi som Gouldner understreker.

I den nevnte boken om Norden (Sørensen og Stråth 1997) er det et poeng at likheten i Norge er større enn i andre land i Europa. Når likheten var regnet for å være særlig stor i Norge bidro dette til at de som lignet *New Class*, fikk en større avstand til folk flest. Det kunne være en fordel for å bli lagt merke til, men også en kostnad (eller ulempe) om det førte til utstøting.

Ottar Brox's uttrykkskonkurransen

Sosiologen Brox har interessert seg for hvordan meninger dannes i politikken i forbindelse med innvandring²³ (Brox 1991). Hans diskusjon er også av interesse for meg når jeg skal analysere politikk i dag i et kommunestyre. Brox sier at:

Politiske handlinger, som bevilgninger eller forslag, kan ha både instrumentelle og ekspressive sider. De kan "gjøre noe", dvs. endre selve den materielle tilstanden, med verden.[...] Men de kan også tjene som *kommunikasjon*, dvs. til å "si noe", for eksempel presentere forslagsstilleren eller partiet som sterkt *for* visse prinsipper [...]" (Brox 1994:54).

Dette er jeg helt enig i ut fra mine observasjoner, og jeg vil nevne eksempler på dette nedenfor. Det kan være en strategi, sier Brox, å komme med symbolforslag [...] "for den som ikke oppfatter det å komme i maktposisjon for særlig sannsynlig[...]" For å vise hva symbolforslag er siterer Brox fra Gunnel Gustavsson: "[...] policies that are not intended to be fully implemented" (ibid.:55). Brox skriver at "Det gjelder altså forslag som egentlig ikke er tenkt gjennomført, men som egner seg godt som tegn på forslagsstillerens gode intensjoner og verdier" (ibid.:55). "I verste fall oppstår polarisering", sier Brox:

[...] debatten preges av diametralt motsatte synspunkter, og der mellomstandpunkter og kompromisser ikke har noen sjanse" (ibid.:35). Debattanter som både har "pro" og "kontra"

²³ Ottar Brox. *Jeg er ikke rasist, men...*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo. 1991. Her gir Brox en grundig diskusjon av temaet.

på sine argumentasjonslister blir vage og "prinsippløse" i en polarisert debatt, i forhold til dem som bare har "pro" eller bare har "kontra". Tilhørerne sorteres i profronter og kontrafronter.

Jeg finner et par eksempler på dette i min undersøkelse av Grenland.

Katrine Fangens analyseteknikker

Sosiologen Katrine Fangen snakker om "grounded theory" (grunnfestet teori) (Fangen 2008:21). Her er det snakk om enkle observasjoner, hvor det direkte synlige og hørlige beskrives i detalj. Det brukes konstaterende spørsmål, om hvorfor noe er og hvordan noe er. Man beskriver hvordan aktørene oppfatter seg selv og andre, på egne premisser. Imidlertid har jeg ikke snakket med informantene om hva de selv mener om sine ytringer i kommunestyrene. Derfor kommer jeg fort over på det Fangen kaller andregrads fortolkninger (ibid.:173). Dette har å gjøre med det erfaringsnære, å ta for seg så mange av de relevante kontekstene som mulig for å forklare en handling, jfr. Clifford Geertz begrep "tykke beskrivelser".

Her har jeg hatt fordel av at den konteksten jeg ser på, er ganske styrende og hensiktene med ytringene er, selv om de er flertydige, ganske låst til et formål. Når jeg tar opp "underliggende, skjulte interesser og drivkrefter" foretar jeg det Fangen kaller fortolkning av tredje grad (ibid.:183). Skjult bruk av makt er aktuelt i denne oppgaven, men jeg oppfatter ikke noe odiøst ved det, men en side ved en maktutøvelse, som knapt er til å komme unna. Barth har formulert noe i samme retning når han (jfr. s. 24) sier at en handling vil ha konsekvenser i tillegg til det som var intendert og forstått (Barth 1994:21).

Måten å observere på i feltarbeidet

Jeg foretok rett før jul 2011 og i vårsemesteret 2012 en rekke reiser til Skien, Porsgrunn og Nome for å observere politikerne på kommunestyremøter. I tillegg til kommunestyremøter har jeg også vært på ganske mange formannskapsmøter. Jeg oppdaget nemlig at det hadde store fordeler å gå på noen formannskapsmøter²⁴. Jeg var også til stede på et møte i utvalg for helse og velferd i Skien i mars. Totalt sett ble det 18 møter fra 15. desember 2011 til 7. juni 2012²⁵.

²⁴Jeg hørte på det meste av debatten i de møtene jeg overvar. For Skien og Porsgrunns vedkommende var det ikke nødvendig å notere svært detaljert fordi det var mulig å få med seg debatten på web-TV. Slik var det imidlertid ikke i Nome, fordi de ikke har web-TV, og når det også i tillegg var sjeldnere kommunestyremøter der, ble jeg mindre kjent med politikken i denne kommunen enn i de to andre.

²⁵Skien bystyre: 15/12(+16/12 på web), 12/1, (15/3 web), (29/3 web), 19/4. Skien formannskap 31/1, 28/2. Skien hovedutvalg for helse og velferd 25/4. Totalt 6 tilstedeværelser og i tillegg 3 bare på web. Porsgrunn bystyre (8/1 på web), 12/1, 1/2 (10/5 web), 7/6. Porsgrunn formannskap: 9/2, 16/2, (15/3 web), 19/4.

I tillegg har jeg hørt på debatter i høstsemesteret 2012 på web-TV. Jeg fulgte også med på web-TV i debatter som dreide seg om temaer jeg allerede hadde interessert meg for under feltarbeidet, slik som flyplass-saken i Skien.

Antall møter jeg deltok på var i overkant av det jeg hadde planlagt på forhånd, nemlig et flertall av kommunestyremøtene i vårsemesteret. Noen ganger valgte jeg i stedet for et kommunestyremøte, å gå på et formannskapsmøte. Det var fordi kommunestyremøtene noen ganger ble holdt på samme tid i flere kommuner, så jeg måtte gjøre et valg. Men observasjon i formannskap kunne være en god erstatning.

Jeg la vekt på å begynne mine observasjoner før jul 2011 for å få med meg de årlige budsjettdebattene. Jeg fikk med meg et møte i Skien 15. desember. I Porsgrunn var budsjettdebatten 8. desember, men jeg kunne se den på web-TV i opptak²⁶. Budsjettdebatten i Nome fikk jeg ikke tilgang til fordi den også foregikk før jeg begynte feltarbeidet i desember og det var ikke gjort lydopptak av møtene. Jeg var til stede flere ganger på begge de to møtestedene for kommunestyret i Nome kommune, henholdsvis Lunde og Ulefoss (de har vekslet mellom de to stedene siden 1964 da de to kommunene ble sammenslått).

Det pleier å være et stort antall saker på møtene, 15-20, noe som i praksis betyr at det ikke kan være noen stor debatt om alle sakene. Det finnes lange skriftlige saksprentasjoner som har vært lagt ut offentlig en tid på forhånd, og som for eksempel er tilgjengelige på bibliotekene. Jeg pleide å se på dem før møtene for å være forberedt. Referater og innstillinger fra komiteer og formannskap er også offentlig. Jeg pleide å se gjennom saksdokumentene (men ikke særlig detaljert) før møtene for å være bedre forberedt på debattene. Dokumentene fant jeg gjerne på Rådhuset eller på bibliotekene.

Enkelte utfordringer i feltarbeidet og i analysen etterpå

Da jeg begynte på feltarbeidet hadde jeg et opplegg for hva jeg skulle observere og finne data om, både når det gjaldt hva som foregikk i kommunedebattene, og bakgrunnsdata om politikerne. Til å begynne med forsøkte jeg å finne ut om debattene kunne vise noe om likhetstenkning. Men ordet likhet ble knapt nevnt i ytringene. Jeg tenkte også at generasjonsforskjeller kunne være en interessant variabel i studiet av debatter, men det var for

Totalt 6 tilstedeværelser, pluss 3 bare på web.

Nome kommunestyre: 9/2, 22/3, 12/4, 24/5. Nome formannskap : 9/2, 12/4. Totalt 6 tilstedeværelser.

²⁶ I tillegg kunne jeg følge debatten også i Porsgrunn på web-TV. Derimot kunne jeg ikke det for Nome. Når det var web-TV ga det meg bedre anledning til å følge nøye med i debattene og hva som ble sagt, og fordi jeg ikke måtte notere alt.

få talere til at alderen lot seg analysere på noen god måte, så planen om å se spesielt på politikere etter alder ble droppet. Industriell bakgrunn hos dem selv og deres foreldre var en opplysning jeg prøvde å samle inn. Jeg fikk litt kunnskap om eget yrke, men oppdaget fort at industri- bakgrunn ikke ville bli enkelt å få vite (og spesielt om foreldrebakgrunn i yrkeslivet). Jeg valgte da heller å samle inn informasjon om utdanning og det var greit å få slik informasjon. Dette viste seg fort å være et nyttig skille. Det viste seg at det var stor forskjell på ytringer etter hva slags utdanning politikerne hadde.

Noe av det første jeg gjorde på feltarbeidet var å kjøpe kart for byene, kartlegge hvor politikerne bodde og sette kryss på kartet. Jeg ville se om det fantes noen form for opphoping av politikerne etter bosted. Slike forskjeller finnes nemlig i Oslo mellom øst og vest i byen. Jeg fant imidlertid ingen påtakelig opphoping i Grenland. Samtaler med lokalhistorikere godtgjorde ytterligere at det er ikke sterke bosettingstrekk i dag.

Da jeg valgte å utføre feltarbeid i tre kommunestyre, fikk jeg et problem, ved at det var vanskelig å få oversikt over sakene. Det kunne tidvis skape en frustrasjon, fordi jeg skjønnte at det var noe som var vanskelig for meg å forstå fordi jeg ikke hadde fulgt saken i de lavere organer. Noen ytringer kunne ha direkte sammenheng med hva som var sagt i tidligere møter, for eksempel under behandlingen i formannskapet eller i en komite. Da ble det ofte vist til tidligere utsagn uten å gjenta dette. Jeg fikk på denne måten fragmentert informasjon gjennom ytringene.

I starten hadde jeg selvsagt ikke oversikt over sakene som skulle behandles i perioden. Derfor observerte jeg kommunestyremøtene så fullstendig som mulig. Det fortsatte jeg med også etter at jeg hadde begynt å interessere meg spesielt for noen saker. Jeg hadde samtaler med mange politikere, ikke bare de som er nevnt i denne oppgaven. Samtalene foregikk ofte i rådhuset mens politikerne spiste middag før møtene. Da kom mange av dem i god tid før møtene, for å drøfte sakene med andre politikere. Det var også ganske mange pauser på møtene, som jeg benyttet til å ta kontakt. Da kunne jeg snakke med dem der de satt på sine plasser i salen, eller utenfor salen. Ofte kunne det være lettere å snakke med politikere som ikke gjorde seg så mye gjeldende ved å holde innlegg, men som likevel kunne gi mye informasjon om holdninger i sitt eget parti til sakene som var oppe.

Det var ikke minst nyttig at jeg også gikk på mange av møtene i formannskapene, selv om jeg ikke har brukt ytringer fra disse møtene. På formannskapsmøtene var det vel så god anledning til å snakke med enkeltpolitikere som på kommunestyremøtene. Jeg benyttet også anledningen til å snakke med folk fra administrasjonen, også rådmennene. Journalistene kunne jeg også stille noen spørsmål til, og til ulike eksperter som kom og bidro til å belyse

ulike temaer. Mine besøk i formannskapene fungerte derfor først og fremst som en måte å bli forhåndskjent med sakene som skulle opp i bystyrene, men enda mer å bli kjent med politikerne.

Hovedmaterialet og empirien min er likevel ytringer i kommunestyremøtene, og min analyse gjøres med grunnlag i sitater fra disse ytringene. Men de uformelle samtalene hjalp meg å forstå ytringenes innhold og form, og konflikt og avstand mellom partier og personer og kontekst forøvrig.

Jeg valgte å fokusere spesielt på noen saker hvor det var mer debatt enn vanlig, hvor saken ble avgjort i kommunestyret. I flere av sakene jeg skriver mye om, ga debattene nok materiale til å foreta mange typer analyser. I for eksempel flyplass-saken og parkeringssaken var debattene i kommunestyret nokså omfattende, fordi sakene ikke var forhåndsavgjort på lavere nivå. Hva som ville få flertall var heller ikke helt avgjort på forhånd. Derfor fikk jeg oppleve maktbrukt i salen, og overtalelsesforsøk. Slike hendelser gir nerve i debattene. Det er noe som står på spill. Fordelen ved lange debatter er også at det er mulig å øyne argumentasjonsrekker. Det blir mulig å øyne strategier for å få frem avstand og nærhet mellom partier. Det er klart at strid er stoff når en skal analysere makt i debatter.

Når jeg først hadde valgt ut sakene, var det ofte nokså gitt hvilke politikere som framsto som mest interessante å beskrive adferden til. Siden forholdsvis få personer snakker mye på kommunestyremøtene, ble min fokus på disse få personene. Det var lite realistisk å si mye om noen som holdt noen få innlegg, bortsett fra når de spilte en helt spesiell rolle.

Jeg har gått inn på adferden til politikere fra de fleste partier når det gjelder flyplassen, parkeringssaken og skolelokalisering. Samtidig er både Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti interessante å fokusere særlig mye på også i de andre sakene. Det uvanlige samarbeidet mellom Arbeiderpartiet og Høyre som vi finner i disse kommunene er sentralt, og det skaper en tilsvarende avstand mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Derimot er det nokså ensidig fokusering på Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i saken om "flate kutt". Fokuseringen på Arbeiderpartiet og SV skyldes at det er mer strid enn samarbeid mellom disse partiene i de sakene som jeg har tatt opp.

Selv om jeg i oppgaven har fokusert mye på Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, var det ikke slik under feltarbeidet at jeg prioriterte å samtale mest med disse partiene. Jeg snakket med politikere fra alle partier, og det var lurt å få et bredt inntrykk. Det gjorde senere at jeg hadde et bedre grunnlag for senere analyse.

3 Flyplassen i Skien

Flyplassen i Skien (Geitryggen) har vært et konflikttema i Skien bystyre i lang tid. Alle partier med unntak av Sosialistisk Venstreparti og Rødt ville subsidiere flyplassen²⁷. Dette var nødvendig fordi inntektene som flyplassen selv greide å skaffe, ikke dekket utgiftene. Saken om flyplassen ble diskutert på flere tidspunkter. Vi må derfor følge utviklingen i debatten over tid. Denne saken bruker jeg til å belyse hvordan mange av politikerne sto for kalkulatoriske holdninger til politikk, mens andre prøvde å fremme en debatt om andre verdier, velferdsverdier og samvittighetspolitikk. Med kalkulatoriske holdninger mener jeg innstilthet på å lage anslag på økonomiske størrelser, slik som flyplassens virkning på antall arbeidsplasser, antall nye næringsetableringer, på skatteinntekter, på flytting om den legges ned.

I min problemstilling, og i omtalen av Vikes artikkel fra 2002, har jeg nevnt de to rollene som politikerne må forene ifølge Vike. Jeg vil undersøke om de to rollene forenes. Jeg viser at det er et komplisert spørsmål når vi har en sak hvor budsjettbalansen ikke er så lett å definere. Det peker jeg på i slutten av dette kapitlet og stiller spørsmål om en justert modell i kapittel 6.

For å gjøre det lettere å følge med i debatten skiller jeg mellom A) *Nedleggelse* og B) *Opprettholdelse* av flyplassen.

Budsjettdebatt 15. desember 2011

A) *Nedleggelse*: Eva Sandbu (SV) uttalte i debatten: ”SV er ikke glad for å ikke støtte flyplassen, men nå er det kamp om pengene. Og da har vi [...] ofte sagt, kjerneoppgavene først”. Hun sier også at hun som varaordfører kjempet for flyplassen for flere år siden for å få støtte fra staten, men ga opp, og har siden gått inn for å legge ned flyplassen. Eva Sandbu klargjør sitt moralske prosjekt ved å hevde at velferdsoppgaver står i fare og at det er konkurranse om pengene. Hun snakker om rettferdighet. Hun er kritisk til at velferden ikke blir god nok når det skjæres ned. Det er et moralsk innlegg som appellerer til samvittighet. Eva Sandbu erkjenner dilemmaet mellom å fronte velferdsoppgaver når det samtidig betyr en belastning ved å ta penger fra flyplassen. Dermed er hun inne i en situasjon som ligner den

²⁷ Skien har flyplass, kort vei fra byen, Geitryggen. Denne flyplassen ble anlagt for ca. 10 år siden, men har alle de år vært drevet med underskudd. Til å begynne med var det flere kommuner som bidro med å dekke underskuddet. Disse kommunene så seg bare tjent med å støtte flyplassen i noen år, men mistet så interessen, og kuttet ut sine bidrag. I de siste årene har Skien vært alene om å gi slik støtte. Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti var begge ved starten skeptisk til å anlegge flyplassen. Men da de borgerlige partiene ville bidra til etableringen, ble også Arbeiderpartiet med på det.

som Vike skriver om i sin artikkel fra 2002. Politikere i en situasjon med nedskjæringer må ha begge roller for øye, ikke bare velferdsoppgaver, men også budsjettbalansen, dvs. hvor de tar pengene fra.

B) Opprettholdelse: Eva Sandbu ble møtt av et innlegg fra Sissel Olafsen (H): ”Vi har inntekter som følge av flyplassen som vi kan bruke på skole og barnehager. Det er kostnader og inntekter. Man kan tjene penger på flyplassen bare man gir en tilstrekkelig infrastruktur og flere ønsker å flytte til kommunen eller regionen”. Også Sissel Olafsen (H) snakker om begge rollene. Hun mener at hun ikke har tatt penger fra velferdstiltak ved å gi penger til flyplassen. Det er fordi flyplassen kan gi økte skatteinntekter. Uten den ville det vært mindre penger for Eva Sandbu og andre å bruke på velferd. Implisitt i Olafsens innlegg ligger det en kritikk av at Eva Sandbus regnskap ikke stemmer. Men det kommer jeg tilbake til.

Det er helt tydelig at de to talerne ser helt forskjellig på situasjonen for flyplassen. Men begge mener at de vil bidra til økt velferd, Eva Sandbu ved å legge ned flyplassen, og Sissel Olafsen ved at det blir mer penger til velferd med flyplassen enn uten den. Forskjellen er at Eva Sandbu fremstår som en politiker som er opptatt av velferdsrollen. Hun fremstår som en autonom politiker, og er ikke redd for å stå frem med et standpunkt som ikke har flertall. Sissel Olafsen fremstår med et samfunnsregnskap og som en typisk politiker som driver med kalkulasjon og regnskap, selv om hun også kjemper for velferdsforbedringer. Formelt sett holder begge seg til budsjettbalansen.

A) Nedleggelse: Vi kan merke oss at Eva Sandbu fremstiller det som et samvittighetsvalg mellom å bevilge til velferd og å bevilge til flyplassen, dvs. å flytte penger fra en mer velstående gruppe av mennesker som trenger å bruke flyplassen til en fattigere gruppe som trenger mer av kommunens velferdstjenester, for eksempel eldre som trenger daghjem. De som flyr fremstilles som mer velstående næringslivsfolk og oljearbeidere, som kunne ha tålt et mindre påslag på flyprisen, slik at det ikke hadde vært behov for støtten fra kommunen. Sissel Olafsen fremstiller slike utsagn som en feil problemstilling, fordi det blir et tap i skatteinntekter ved nedleggelse av flyplassen. Men vi kan merke oss at Eva Sandbu ikke sier noe om skattetap ved å nedlegge flyplassen. Eva Sandbus argumentasjon ligger nærmere det Synnøve Jenssen (se kapittel 2) ønsker seg av debatt. Her settes nemlig debatt om kvaliteten av velferdstjenestene opp mot å bevare flyplassen.

Eva Sandbu snakker om kvalitet og rettigheter. Det er nettopp det statsviteren Jenssen påpeker er viktig at noen gjør i budsjettdebatter. Dermed er det helt legitimt for Eva Sandbu å angripe budsjettet. Her er et angrep på Arbeiderpartiet og de borgerlige partiers støtte til flyplassen. Eva Sandbu fremhever menneskelige verdier, og angriper en diskusjon som bare

handler om effektivitet. Innlegget kan være laget slik ut fra Sosialistisk Venstrepartis syn på verdier, på virkeligheten, men hun stiller ikke opp noe regnestykke over hva en kan tape ved å legge ned flyplassen. Ved voteringen fikk Eva Sandbus forslag 9 stemmer av de totalt 55 representanter i salen. Sosialistisk Venstrepartis forslag var:

Bystyret kan ikke forsvare at Skien Lufthavn skal motta tilskudd til årlig driftsunderskudd i en tid hvor vi er tvunget til svært stram budsjettering og reduksjon av aktivitet og ansatte i alle kommunale tjenesteområder. Vår oppgave er å skjerme kjerneoppgaver innenfor omsorg og oppvekst hvor vi i dag er i en situasjon hvor vi må redusere driften.

Jeg mener at så vel Eva Sandbu som Sissel Olafsen (hun holdt seg til budsjettet) oppfylte det som Vike har skrevet om i 2002, når det gjelder de to rollene som blir forent. Sandbu tok et tilsvarende beløp fra flyplassen som hun økte utgiftene til velferd med. Dette ga henne mulighet til å fremstå med en sterkere velferdsrolle. Jeg skal komme tilbake til at det går an å se dette som noe mer komplisert enn som så, fordi saken også dreier seg om en diskusjon om skattetap.

Debatt i april 2012

Bystyret i Skien hadde i budsjettet for 2012 vedtatt en subsidie på 1,8 mill. kr. til flyplassen mot Sosialistisk Venstrepartis stemmer. Da den økonomiske situasjonen for flyplassen ble forverret våren 2012, ble det tvilsomt om denne støtten ville være tilstrekkelig for å berge flyplassen fra konkurs.

Den 29. mars var saken satt på sakskartet igjen, men ble utsatt fordi det få dager før hadde blitt klart at et flyselskap hadde sløyfet flygninger fra Geitryggen til Bergen. Dette reduserte inntektene til flyplassen ytterligere. Flyplassens styre og politikerne trengte flere enn noen få dager til å forberede seg til en debatt. Derfor ble saken utsatt til neste bystyremøte.

Flyplass-saken kom til ny behandling i bystyret 19. april. Det ble først gitt en orientering fra sjefen for flyplassen. Dernest var det en lang debatt, som det også åpenbart var behov for, i en situasjon med mye usikkerhet. Det var uklart om styret for flyplassen ville se seg i stand til å drive videre (for bedrift kan ikke gjøre det hvis det betyr å drive for kreditorenes regning, som det heter i revisorspråket).

B) Opprettholdelse: Det fremgår av debatten at de borgerlige partiene var klare på at de ville fortsatt berge flyplassen. Gruppeleder Ketil Larsen (H) holdt et sterkt forsvar for flyplassen:

Flyplass har vært og er av verdi for næringslivet. Det vil gå lang tid før det blir andre løsninger på jernbane og vei, og inntil da vil Høyre beholde flyplassen. Det er bevist at det er et trafikkgrunnlag. Ingen partier ønsker å doble dette tilskuddet, men det må vurderes hva som skal til for at styret kan drive videre.

De andre borgerlige partiene støttet Høyre og ønsket videre drift. Foran i kapittel 2 har jeg skrevet om uttrykkskonkurranse. En tydelig uttrykkskonkurranse jeg finner i debatten om flyplassen er hvor viktig den er for næringslivet. Ketil Larsen (H) fremhevet flyplassen som viktig for næringslivet. Lars Madsen (Frp) fremhevet i likhet med hva Sissel Olafsen nevnte før jul at ”videre drift kan forsvares ut fra samfunnsregnskap”. Olav Reitan (KrF) mente: ”flyplassen er viktig for utviklingen av nye arbeidsplasser”. Nora Akselsen (V) pekte på at: ”Flyplassen gjør det enklere å arbeide og bo for de som retter seg mot vestlandsnæringslivet. [...] Utdanning og kompetanse er avhengig av en allsidig utvikling..”

Gruppeleder Jarle Eide (A) forklarte først hvorfor man tidligere kunne støtte flyplassen²⁸. Derest uttalte han: ”Så kommer det store spørsmålet om vi skal doble støtten, og det er et dilemma for Arbeiderpartiet at vi driver og reduserer driften i kommunen både når det gjelder det ene og det andre samtidig som vi får et spørsmål om å doble kostnaden til flyplassen”. Han konkluderte med at det ikke kunne brukes mer penger, men at det bevilgete beløp for 2012 er greit. Eide (A) sa at han kunne støtte fortsatt drift hvis det ikke ble vedtatt et forslag om økte bevilgninger.

A) Nedleggelse: Eva Sandbu (SV) hevdet: ”Flyplassen er en luksusfelle. Vi må forsvare penger til kjerneoppgavene skole og omsorg. Vil folk forstå at vi ikke har penger til dagsenter for eldre, fordi vi må bruke penger på flyplassen”. Rødt ga sin støtte til Sandbu.

B) Opprettholdelse: De borgerlige partiene mente at flyplassen lønte seg fordi folk som brukte den betalte skatt og gode skatteyttere (som er avhengig av å fly) kunne komme til å flytte om den ble nedlagt, i likhet med det Sissel Olafsen hadde sagt i desember. Selv om Jarle Eide (A) hadde uttrykt skepsis til å ville fortsette med subsidier til flyplassen, ble partiet under voteringen med på et forslag fra Fremskrittspartiet om å gi flyplassen en sjanse til, fordi man holdt seg til det som allerede var bevilget i budsjettet for 2012. Eva Sandbu ville stoppe også det som var bevilget for inneværende år og legge ned flyplassen prompte. Fortsatt ble Sandbu nesten alene om å stemme imot (9 stemmer).

²⁸ Man kunne gi støtte fordi man hadde likvide fonds, så man kunne både investere og gi tilskudd. Men Arbeiderpartiet stemte imot støtte i 2008, ”fordi vi var redd for at det kunne løpe på mange kostnader etter hvert”. De påfølgende år stemte Arbeiderpartiet for. ”Det har ikke gått så ille som noen trodde, men vi har brukt en del penger. Når flyplassen var oppgradert, var det ingen tvil, det var sunt å prøve å drive den videre og det har vi gjort og lagt oss på et støttebeløp på ca. 2 mill. årlig”.

Debatt i oktober 2012

På høstparten 2012 forverret den økonomiske situasjonen for flyplassen seg, og nå ble det et spørsmål om bystyret ville bevilge mer enn det som var bevilget i budsjettet. Saken ble igjen satt på sakskartet 4. oktober. Nå sa Arbeiderpartiet stopp til å gi mer enn de 1,8 millionene som var gitt for året. Gruppeleder Jarle Eide (A) ble intervjuet i Varden den 4. oktober og hevdet at han hadde kommet til at gevinstene ved flyplassen i form av skatteinntekter hadde blitt overdrevet av Høyre og neppe forsvarte mer enn de 1,8 mill. som var bevilget²⁹.

B) Opprettholdelse: Et flertall i bystyret ville imidlertid fortsatt øke bevilgningen til flyplassen. Det var de borgerlige partiene i opposisjonen (Høyre og Fremskrittspartiet) og Kristelig Folkeparti og Venstre i posisjonen som ville øke støtten til flyplassen.

A) Nedleggelse: Jarle Eide (A) sto fortsatt på at skatteinntektene ikke oversteg den støtten som man ga, og da kunne han logisk sett ikke støtte videre drift. Hans veier skiltes med Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti. Debatten ble også fornyet av Kirsten Linde, en offentlig ansatt og humanistisk utdannet kvinne i Arbeiderpartiet, som holder innlegg. Hun sier: ”Er lufthavna viktigere enn tiltak for eldre, barnevern, skole? Det er en grense for hvor mye vi vil sponse oljearbeidere”. Innlegget er nesten formet som en anklage over at debatten har vært for mye preget av økonomi og for lite om verdier. Det er i praksis en støtte til Eva Sandbu, som til nå har fått lite offisiell støtte fra bystyrets talerstol. Under voteringen var det 29 som stemte for Høyres forslag om økte midler til flyplassen og 26 som stemte imot (altså Arbeiderpartiet, SV, Rødt og Sp stemte imot).

Budsjettmøtet 13. desember 2012

Først var det en sak på samme møte før budsjettet, som dreide seg om en forvaltningsrapport fra flyplassens styre. Eva Sandbu (SV) uttalte om rapporten: ”Rapporten avdekker alvorlige mangler og utelatelser. Det mest graverende er at både rådmannen og flyplassledelsen ikke følger opp vedtak fra 2010. Sosialistisk Venstreparti etterlyser ansvarlighet for å følge opp tidligere vedtak. Kommunen burde drive eierstyringen bedre”.

Eva Sandbus (SV) innlegg ble sett på som alvorlig av representanter fra flyplassen. Ja, lederen for flyplassen stilte spørsmål om andre politikere var enig i det hun hadde sagt. Jarle Eide (A) hadde imidlertid en helt annen tone i sitt innlegg enn Eva Sandbu (SV). Han hevdet: ”Det viktigste er at vi har fått gått gjennom alle transaksjoner sakte, men sikkert. Vi har i rapporten fått en grei gjennomgang i saken som er håndtert i samsvar med flertallets

²⁹ Varden. 4 oktober 2012 s. 23.

forutsetninger”. Han sa altså at han syntes det dokumentet som Sandbu (SV) kritiserte, var helt ok. Jeg finner det i praksis å være en like klar kritikk av Sandbu (SV) som om han hadde nevnt henne direkte. Hun ble i praksis avfeid, ikke gjennom en rekke sinte innlegg, men ved et lavmælt innlegg fra Jarle Eide (A) hvor han proklamerte full tillit til styret. At ingen tok ordet etterpå, viste at hans ord var nok for alle. Hadde noen støttet henne, måtte de ha tatt ordet. Når ingen gjorde det, betydde det at hun sto alene (og hun hadde knapt gjort noe for å komme de andre i møte). Det betydde samtidig at Eide (A) beholdt en sterk posisjon i flyplass-saken. Den posisjonen kunne han ha fordi han fortsatt var lojal til flertallsvedtak om å beholde flyplassen.

Det ble ingen debatt om flyplassen i budsjettdebatten 2012. Men så viste det seg at de partiene som utgjorde flertallet i oktober, holdt seg til det samme beløp som året før, 1,8 mill. for 2012, og da stemte også Arbeiderpartiet for dette. Den eneste som sa noe om flyplassen var Eva Sandbu, men også hun snakket først om det på slutten av sitt innlegg, og nevnte bare at hun hadde en merknad om at hennes parti fortsatt var imot bevilgningen og heller ville bruke pengene på å styrke barnehagene. Hennes retorikk mot nedskjæringer i velferd var ikke med lenger. Sosialistisk Venstreparti gjorde som året før, men hadde i år en mildere tone i sitt forslag, og sa ikke noe om nedskjæringer i tjenestene.

De politiske aktørene snakker hele tiden om hvordan de arbeider for å oppnå så gode velferdsløsninger som mulig og samtidig ikke la det gå ut over budsjettbalansen. Eva Sandbus løsning kommer i løpet av disse debattene under kritikk, og hun kommer ikke helt unna å kommentere skattespørsmålet. Begge grupper viser sin anstendighet, ved å peke på begge oppgavene. Forskjellen er at Arbeiderpartiet og de borgerlige må bruke mer av kalkulatoriske hjelpemidler for å vise sin anstendighet enn SV. Men samtidig går det an å diskutere utsagnene om hvordan politikerne forholder seg til rollene hver for seg, og da kommer de to kategoriene samvittighetstypen og realismetypen, som Vike lanserte i 1996 (drøftet foran) til anvendelse.

Relasjonsbygging

Jeg har i innledningen nevnt at jeg fokuserer på politikk som produksjon av relasjoner til ulike aktører. Innleggene i flyplass-saken mener jeg, var ikke bare en diskusjon om flyplassen burde få drive videre. I denne debatten fremtrer relasjoner mellom aktører som sentralt. For Sosialistisk Venstreparti var lojalitet til ansatte i kommunen og brukerne av kommunale tjenester viktigst og ble sterkt synlig. For Arbeiderpartiet var næringslivets behov for flyplass grunnen til at partiet strakk seg langt for å være med på støtte. For Høyre var saken enklere.

Dette partiet var sterkest i å argumentere for næringslivets behov. Venstre og Kristelig Folkeparti var også opptatt av at Skien kunne tape ved å få et svekket næringsliv. Det var som nevnt en konkurranse mellom de borgerlige partiene om å fremheve dette. Kristelig Folkeparti pekte sterkest på næringslivets ansvar for å medvirke til å holde flyplassen gående.

Jarle Eide (A) er en spesiell type politiker som skaper mediering mellom grupper i Skien bystyre. Lenge hadde Eide (A) en hovedrolle i flyplass-saken, men måtte gi slipp på noe av den fra 4. oktober 2012, da Ketil Larsen (H) vant avstemmingen. Men det merkelige er: Selv etter at Eide (A) har signalisert motstand mot flyplassen i oktober, makter han å fortsette å gi inntrykk av stor enighet mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige. I budsjettdebatten en måned senere får han sitt parti med på å stemme for samme beløp som året før til flyplassen. Eide (A) har paradoksalt nok fortsatt en meglerrolle, selv etter at Arbeiderpartiet signaliserte nei til mer penger til flyplassen 4. oktober. Jeg vil konkludere med at partienes representanter er ganske nøye med å presisere sine relasjoner til andre parter (utenfor salen).

Realisme eller samvittighet

Jarle Eide (A) synes å ha en liknende profil som B. Johansen (A) hadde i Vikes avhandling (1996). Johansen la stor vekt på at politikken måtte være basert på et solid budsjettarbeid. Arbeiderpartiet har, slik Jarle Eide fremstiller det, også i 2011 en tydelig tilnærming til politikk gjennom budsjetter og regnskap. Eva Sandbu har en rolle som ligner på F. Djupvik (Vike 1996:63). Sosialistisk Venstreparti hadde distanse til realismepolitikk i 1993 ved å se seg selv som outsiders. Olav Reitan's argumentasjon er også i samsvar med hva partiets ordfører fra Kristelig Folkeparti i 1993 sto for. Jeg vil anta at alle tre politikere, Jarle Eide, Eva Sandbu og Olav Reitan, kan innpasses i en lang historie, dvs. leses som ganske i samsvar med deres partifellers adferd og tenkning fra 1993. Arbeiderpartiet skilte seg ut i 1993 ved at det fantes flere politikere som fremførte samvittighetsargumenter, ikke bare realisme. Det kan gjenkjennes i flyplass-saken også i 2011, at det finnes flere holdninger i partiet.

Jeg nevnte foran at Eva Sandbu har innlegg som ligger i nærheten av en samvittighetsargumentasjon i sitt innlegg i budsjettdebatten i desember 2011. Det er fordi hun da bare snakket om velferdsoppgaver som hun ville styrke. Dette er litt mindre klart ved årsskiftet 2012-2013, fordi Eva Sandbu ser problemene ved budsjettet. Hun er ganske lavmælt når det gjelder hva hun kan bruke pengene til, som hun får ved å stemme imot flyplassen. Hun har litt mer av de to rollene som Vike har pekt på (2002), enn var tilfellet året før. De andre politikerne fremstår som opptatt av kalkulasjon av gevinster (og spesielt når de avstår fra å

bevilge mer enn 1,8 mill. til flyplassen også for 2013). Jeg ser at politikerne er både opptatt av velferd og budsjettbalanse. Spesielt sterkt er dette hos Jarle Eide (A) som kom til at 1,8 mill. er grensen han kan være med på. Vi ser altså at det har vært en viss bevegelse som stemmer med at man kombinerer rollen som velferdspolitiker med rollen å balansere budsjettet.

Jeg vil konkludere med at atferden til politikerne stemmer med Vikes påstand om at politikere har begge rollene (velferdspolitiker og tar hensyn til budsjettet) i politikken. (Det er imidlertid minst tydelig hos Eva Sandbu, og spesielt i debatten frem til budsjettdebatten i 2012). Jeg vil peke på at det har vært nyttig å ha med seg forskningen til Vike, både hans avhandling og artikkelen fra 2002, når debatten i 2011-2012 om flyplassen skal analyseres.

Debatt om ikke-pålagte oppgaver og infrastruktur

Debatten i oktober dreide seg ikke bare om flyplassen og dens økonomi. Den virkelig interessante debatten gjaldt et annet tema enn flyplassen. Det var Eva Sandbu (SV) som hadde brukt begrepet ”kjerneoppgaver” allerede i budsjettdebatten 2011, og sagt at hun ville prioritere kjerneoppgavene i det offentlige. Flyplassen måtte dermed vike fordi den kjørte med underskudd. I debatten oktober 2012 sier hun: ”Skien har så dårlig økonomi at i sommer ble støtte til kulturskolen redusert. Frivillighetsarbeid får for lite penger”.

Men i Skien er det ikke bare flyplassen som er ikke-pålagte oppgaver³⁰. Eva Sandbus påstand provoserte særlig gruppeleder Ketil Larsen (H). Han tok dette opp i stor bredde på oktobermøtet. Det betydde en utvidelse av debatten. Ketil Larsen (H) har et langt innlegg om ikke-lovpålagte temaer: Han nevner at mye ikke-lovpålagt drives kommunalt:

[...]hotell drift, fotballstadion, avfallsdeponi, rutebåttrafikk på kanalen[...] Dette kunne andre aktører, for eksempel private godt tatt seg av [...] Men mye av dette har gitt underskudd og krevd støtte i likhet med flyplassen. Når noen sier at vi må velge mellom støtte til flyplassen og penger til svake grupper, er dette feil [...] De som har sterkest argumentert om at flyplassen har gått utover eldre mennesker, har sannelig hatt åpen lommebok.

Ketil Larsen (H) rettet sin argumentasjon mot Eva Sandbu (SV). Han nevnte ikke andre partier enn SV direkte når han sa at i noen sammenhenger nærmest renner pengene ut til slike virksomheter.

³⁰ Det er fordi det er mange virksomheter (ikke-lovpålagte) i Skien som kan sammenlignes med flyplassen, og som også driver med underskudd og får støtte fra det offentlige. Dette har blitt slik fordi Skien har store inntekter fra sin deltakelse i kraftverk og får over 50 mill. pr. år i inntekt fra dette. Da har de bedre råd enn mange andre kommuner til å ha tilleggsvirksomhet.

Jarle Eide (A) prøvde ikke å argumentere mot Ketil Larsen (H), men erkjenner tvert imot at det er riktig det Ketil Larsen (H) hevder. Hvorfor sier Jarle Eide (A) dette? Ved å gjøre det får han fortsatt et godt forhold til flyplasstilhengerne i eget parti. Det fantes flere av dem på tilhørerplassene. Han balanserer mellom de ulike gruppene og hjelper sitt parti til å beholde ordførerstillingen. Ketil Larsen (H) på sin side strekker ut en hånd til de andre borgerlige partiene som sliter med å forklare hvorfor de vil bruke mer penger på flyplassen. Uten dette ville det kunne blitt en debatt om det gikk an å fortsette med posisjonen.

Nora Akselsen (V) sier at: ”Vi kan ikke unngå å ha drift på områder som ikke er pålagt [...] og hotelltilbud og fotballarena er mer tvilsomt og har kostet mer enn flyplassen”. Jarle Eide (A) uttalte at det er : ”[...]ikke vits i å snakke om å kutte ut det som ikke er lovpålagt, vi har vært enige om Ibsenhuset og garasjen for å nevne noe. [...] Langt på vei var det enighet om flyplassen innenfor en ramme”. Jarle Eide gir her også en advarsel til enkelte representanter i eget parti som helst vil si det samme som Eva Sandbu (SV). Høyres gruppeleder Ketil Larsen (H) påpekte at Sosialistisk Venstreparti støtter en rekke virksomheter som godt kunne ha vært drevet av private.

Ved å påpeke at alle partier står for støtte til ulike tiltak som ikke er lovpålagt, skaper Jarle Eide (A) også en samforståelse, ikke minst ved å formulere en positiv holdning til kommunens infrastruktur. Han bruker dette samtidig til å fremheve en likhet mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene og en avstand til Eva Sandbu (SV), slik at så få som mulig av andre representanter fra Arbeiderpartiet skulle gi støtte til Eva Sandbu.

På den måten fikk han oppmerksomheten bort fra det faktum at Arbeiderpartiet sa stopp til videre flyplass, og han fikk tydelig frem at det ikke var noe prinsipielt galt å drive med underskudd som flyplassen gjorde. Når jeg trekker slike slutninger benytter jeg noe av Fangens metode, fortolkning av tredje grad (nevnt s. 27 foran).

Flyplassens skatteinntekter

Er det lurt av Eva Sandbu å kreve flyplassen nedlagt? Hun kunne ha nøyd seg med å stemme imot de 1, 8 mill., og heller si at de bør legge på prisene hvis de vil prøve å drive videre. Ved å foreslå at flyplassen skal legges ned, havner hun i en skattedebatt hvor hun ikke får støtte fra noen, i det minste i salen. Der oppfører hun seg mer som en kritisk og autonom SV-er, som ikke er redd for å stå alene (bortsett fra Rødt).

I kapittel 2 har jeg referert til forskeren Lakoff. Han sier at det er viktig for politikerne å formulere et stridsspørsmål slik at deres moralske prosjekt blir overlegent. Har Eva Sandbu et moralsk prosjekt hvis hun tar feil av skatteinntektene? Dette mener jeg er et viktig punkt i

flyplass-debatten, som det ble snakket lite eksplisitt om, men som kanskje var en underliggende årsak til at saken fikk sterke følelser frem under debatten.

Før jeg går videre inn i debatten om skatt, vil jeg presentere noen modeller for skatteinntekter fra flyplassen. Jeg gir modellene navn, alternativ X, Y og Z, fordi det vil forenkle presentasjonen av det moralske dilemma som jeg vil skrive om i forbindelse med denne saken. Lingvisten Lakoff er opptatt av hvordan politikerne ”framer” et politisk stridspunkt moralsk (jfr. mitt kapittel 2). Han sier at en politiker med et prosjekt som er helt annerledes ”andre politikere”, må ikke godta motpartens fremstilling av saken, men vise hvordan eget prosjekt er bedre moralsk sett.

Et viktig stridstema var hvor store ekstra skatteinntekter flyplassen innbrakte, sammenlignet med skatteinntektene hvis den ble lagt ned. Resonnementet her er at flyplassen førte til flere gode skatteyttere i Skien-området. For det første oljearbeidere som hyppig tar fly til Vestlandet. For det andre også annen næringsvirksomhet. Ved bortfall av flyplassen mente man at en del oljearbeidere ville bosette seg et annet sted, i en annen kommune, slik at deres reise til arbeidet ville bli enklere, for eksempel nærmere Torp. Da ville skatteinntektene til Skien fra disse arbeidstakerne bortfalle. For det andre at bedrifter som var avhengig av mye flytransport, ville flytte fra Skien. Ut fra dette kan jeg sette opp tre modeller:

X) om flyplassen legges ned, endres ikke skatteinngangen,

Y) skatteinngangen reduseres med det samme beløpet som støtte til flyplassen fra kommunen, 1,8 millioner pr. år.

Z) skatteinngangen reduseres med atskillig mer enn 1,8 millioner.

Hvis en politiker tror på *skattealternativ X*, kan man fritt bruke de 1,8 mill. kr. som man subsidierer flyplassen med til å plusse på andre tjenester. Hvis man tror på *skattealternativ Y*, kan man ikke bruke en eneste krone til andre formål uten at det kan oppfattes som å bruke pengene to ganger, og selvsagt ikke om man tror på *skattealternativ Z*.

Det fremgår ikke at Eva Sandbu (SV) har noen mening om skattefordelene ved flyplassen i desember 2011. Men logisk sett kan jeg anta at Sandbu ikke tror på noen skattefordel ved flyplassen, altså *skattealternativ X*). Derfor kan hun forsvare å bevilge mer til de offentlige tjenestene i 2011, da hun foretok en slik postering. Det er her Lakoffs teori kommer inn. Han sier at politikerne må kunne forsvare det moralske ved sitt prosjekt. Her står Sandbu i et dilemma: aksepterer hun at det finnes skattefordeler henger det ikke på greip om hun foreslår å flytte de 1,8 mill. til et annet formål, offentlige tjenester. Da bruker hun

pengene to ganger. Sissel Olafsen (H) kommenterer ikke Eva Sandbu (SV) på annen måte enn ved at hun er helt uenig med henne, fordi skatteinntektene ville bli kraftig redusert ved nedleggelse av flyplassen. Olafsen tror på *skattealternativ Z*). Da kan hun hevde at det moralsk høyverdige i hennes prosjekt er tydelig, nemlig at flyplassen gir atskillig mer penger til de offentlige tjenestene enn de 1,8 mill. som går til å støtte den.

Den måten Eva Sandbu håndterer flyplass-saken på i desember 2011, må rent logisk bety at hun fortsatt ikke innrømmet at det fulgte ekstra skatteinntekter med flyplassen. Når hun ville stoppe umiddelbart i april 2012, er det en ytterligere bekreftelse på at hun holdt seg til *skattealternativ X*). I aprildebatten sa Sandbu at hun kunne ikke skjønne at det skulle bli noen særlig skattemessig forskjell på om flyplasstilskuddet ble brukt til å gi flere arbeidsplasser i omsorgssektoren enn om det ble brukt på flyplassen.

I oktober fremmer Eva Sandbu motstand mot flyplassen ved å hevde at den er et tapsprosjekt og direkte rammer prioriteringene av offentlige tjenester. Hun begrunnet sitt prosjekt moralsk. De borgerlige partiene mente at å stemme for flyplassens fortsatte drift var mer moralsk enn Sandbus opplegg. Så lenge skatteinntektene økte som følge av flyplassen, og det førte til fordeler for næringslivet, ville flyplassen gi både i pose og sekk. Sandbu tok ut fra deres syn feil, når hun hevdet at nedlegging av flyplassen ville gi mer penger til offentlige tjenester. Det betydde at flertallet, inkludert Arbeiderpartiet, ikke var enig i moraliteten i det prosjekt hun sto for med nedleggelse av flyplassen.

Jarle Eide (A) sa i oktober at Arbeiderpartiet ikke lenger kunne støtte flyplassens videre drift, hvis det betydde at det måtte mer subsidier til enn de 1,8 mill. kr., men om flyplassen ville klare seg med bare 1,8 mill., ville de applaudere det. Hans moralske prosjekt var at han var villig til å gå akkurat så langt som han mente flyplassen tilførte av økte skatter, men heller ikke mer. Det var *skattealternativ Y*), som var hans moralske prosjekt. De andre partiene var villig til å gå inn for en høyere støtte. Men når det kom til budsjettopplegget stoppet også disse partiene ved 1,8 mill. for 2013, og Jarle Eides parti kunne stemme for. Da ble Sosialistisk Venstreparti igjen alene (sammen med Rødt og noen stemmer til).

Hvordan påvirker skatteinntektene budsjettbalansen?

Jeg har forsøkt å finne ut om Vikes to typer roller fra 2002 er gjenkjennelig i dag. Ja, jeg finner bekreftelse på dette, jfr. konklusjon foran under kapittel 2. Samtidig kan det være grunn til å se nærmere på dette når det gjelder flyplass-saken. At det finnes ulike anslag på skatteinntekter skaper usikkerhet om budsjettet og balansen. Derfor kan det diskuteres om de to rollene er ivaretatt på samme måte for Eva Sandbu (SV) som for de andre partiene.

Formelt må en si at Eva Sandbu ivaretok de to rollene, men endrer drøftingen av skatteinntekter dette bildet? Mitt inntrykk er at beregninger og kalkulasjon har kommet så sterkt inn i debatten i denne saken, at dette har problematisert begrepet budsjettbalanse. Det er litt av det samme som skjer når det gjelder investeringer. Derfor må Vikes hypotese om de to rollene nyanseres, hvis den som øker utgiftene til velferd, samtidig skjærer ned på virksomhet som bringer med seg inntektsgenerering.

Jeg finner at begrepet budsjettbalanse blir et uklart begrep i debatten om flyplassen. For det dreier seg ikke bare om å flytte noen penger fra en konto til en annen, men i høyeste grad om skatteinntekter. De fleste politikerne (men det gjelder ikke Eva Sandbu) snakker om at flyplassen genererer skatteinntekter som vil bli betydelig redusert om flyplassen blir borte. Har Eva Sandbu da egentlig noen penger hun kan bruke på økt velferd, kan noen spørre? I kapittel 6 tar jeg opp spørsmålet om Vikes modell kan justeres/utvides til å tilpasses den budsjettsituasjon som er beskrevet i dette kapitlet.

4 "Flate kutt" og "forbedringsmål" i Porsgrunn

Saken dreier seg om en klassisk nedskjæringsdebatt. Den kan ha noen likheter med det som også Vike opplevde da han forsket i Skien i 1990-årene, og som er nevnt foran i kapittel 2. Jeg vil hevde at budsjettdebatten i Porsgrunn i desember 2011 hadde en del interessant innhold (selv om det ble gjort få endringer i forhold til formannskapet). Jeg skal fokusere på noen få av innleggene som er sterkt kritiske til budsjettet på den ene siden og noen andre innlegg som går i rette med nettopp disse innleggene på den annen side³¹. Jeg er opptatt av om innleggene viser ulike holdninger.

To kritiske innlegg i budsjettdebatten

Ida Eliassen (SV) uttalte blant annet:

Like sikkert som at julegrana tennes er det at det kommer et budsjett fra rådmannen med flate kutt, det er grunn til å være bekymret, for grensen for hvor lenge en kan holde på med det er for lengst nådd når det gjelder at det går ut over kvaliteten [...] Nå er det ikke slik at det lenger heter flate kutt, men "forbedringsmål". [...] Det er ventelister for demente, men det reelle behovet er større, det trengs mer tid [...] Uansett budsjettbalanse vil Sosialistisk Venstreparti ha et vedtak om at tiltak på sykehjem, helse- og aktivitetssentre må skjermes mot kutt [...] Jeg hørte at ventelistene til kulturskolen er blitt redusert. Da blir jeg betenkt, er det fordi tilbudene er for dårlige?

Marie Solheim (By og Nær) sa blant annet:

[...] jeg vil påstå at for de aller fleste er det snakk om kutt i tjenestene og ikke minst for sårbare grupper [...] Det er kuttet år etter år i penger til spesialpedagogiske tiltak, enda behovet er økt [...] Det er skjedd en økning i behovet for spesialistpsykologer i skolene, som kan ta seg av barn og unge med psykiske lidelser [...] De tillitsvalgte skal bli lyttet til når de sier hvor skoen trykker.

Utdragene fra de to innleggene peker både på fare for redusert tilbud i mengde og i kvalitet på en rekke felter innenfor skole, omsorg og kultur. Innleggene er imot såkalte effektiviseringskutt og ingen nevner akseptable innsparinger. De to debattantene ser ikke noe positivt i begrepet "forbedringsmål", men at det snarere skjuler kutt. Ida Eliassen peker også

³¹Rådmannen i Porsgrunn fremmet forslag om at det i budsjettet for 2012 skulle skje like prosentvise reduksjoner av en rekke bevilgninger både når det gjaldt tekniske tjenester og omsorgstjenester. Samtidig ble det satt opp såkalte "forbedringsmål", som innebar at tjenestenes kvalitet ikke skulle bli redusert tilsvarende. Porsgrunn er en kommune som har gått langt i å innføre budsjettssystemet New Public Management (NPM). Det innebærer at man i tillegg til å sette opp tall for bevilgninger også setter opp en del måltall for hva som skal leveres av tjenester (mer omtale av NPM er gitt i kapittel 2). Det er også typisk at målene for hva tjenestene skal levere gjerne har mer positive tall enn budsjettendringene. Det betyr at når det foreslås reduksjoner i bevilgninger som i dette tilfelle, er ikke reduksjonen i omfanget av de tjenester som ytes tilsvarende i prosent. Det skyldes at man samtidig forutsetter en omlegging av måten tjenestene produseres på.

på at behovene ikke alltid er kjente. De er større enn det man kjenner til, for eksempel demens. Det hjelper heller ikke at ventelistene er redusert på kulturskolen. Marie Solheim fokuserer mest på skolen der behovet for tiltak innen spesialpedagogikk og psykiske lidelser er stort. Det er brukt følelsesladete ord som ”sårbare grupper”, barn og unge med psykiske lidelser, ikke minst spøkeordet forverringsmål. De hevder at rådmannen er ansvarlig for å skjule at resultatet blir redusert kvalitet (les = at politikerne blir lurt).

De to innleggene hører med til den rolle som Vike har kalt velferdspolitikker (se diskusjon i kapittel 2). Jeg finner en tilsvarende sammenheng mellom det Ida Eliassen og Marie Solheim uttaler og hvordan Sosialistisk Venstreparti er beskrevet i Vikes avhandling fra Skien (og det må også kunne brukes her i Porsgrunn). Ida Eliassen viderefører SV-politikken, ved å ikke ta utgangspunkt i budsjettet, men i folks levekår. Eliassen er sterkt opptatt av svake, og det er ifølge Vike typisk for Sosialistisk Venstreparti i 1993.

Innleggene viser at de to talerne ikke nevner effektivitet, men sier først og fremst noe om rettferdighet og anstendighet. Det er verdier som Jenssen, se kapittel 2, var opptatt av. Hun skrev: ”Det kan ikke bare være snakk om effektivitet, må også være snakk om kvalitet” (Jenssen 2010:209). Jeg har også nevnt at Jenssen sier at politikerne må kunne endre på det rådmannen foreslår. Vi ser her at det er nettopp det som Marie Solheim foreslår å gjøre. Hun peker på en rekke forhold i skole og omsorgsektoren som, hvis de skulle ”løses”, kunne trenge store ressurser. Behovet for spesialpedagogiske tiltak i skolen for å ta hånd om psykiske lidelser, kan være stort og nesten uten grenser. Ida Eliassen (SV) nevner også omsorgsoppgaver som er vanskelige å ”løse”. Solheim nevner kritikk av NPM.

Gouldner har sagt at humanistene prøver å balansere ”good” and ”power” (Gouldner 1979:39). Det er tydelig når Marie Solheim nevner skolesaken. Vike har skrevet at autonomi er typisk ved Sosialistisk Venstreparti og at flere SV-ere føler seg som outsiders. Dette bekreftes av både Eva Sandbus og Ida Eliassens atferd. De ser ut til å ikke være særlig taktisk i forhold til salen for å få ting vedtatt.

Marie Solheim (By og Nær) fremhever hva de ansatte og tillitsvalgte sier³². Hennes kontakt med offentlig ansatte er trolig ganske omfattende og blir utvilsomt reflektert i det hun tar opp. Solheims kritikk av begrepsbruken føyer seg godt inn i en stor debatt som har vart i minst ett tiår, om bruken av begrepene i NPM³³. Men innleggene fra de to kvinnene er også

³² Marie Solheim (By og Nær) kunne ved å snakke med mange ansatte og tillitsvalgte komme opp i et dilemma. Hun kunne se seg nødt til å fronte noe fra det alle sier, for å være troverdig i relasjonen og skape et langsiktig tillitsforhold til dem. Men da blir et vanskelig å prioritere når man kommer til budsjettene.

³³ Arne Klyve og Jon Severud har i 2012 utgitt boken ”Ordbok for underklassen”, hvor de har sagt mye om begreper som brukes innenfor tradisjonen NPM. De kritiserer tallfesting, og sier ”nå er omdømme,

den eneste direkte kritikken av slike begreper jeg har hørt i de tre kommunestyrene under mitt feltarbeid.

De to politikernes innlegg synes å ha i seg mye som stemmer med det SV-politikere og politikere som er opptatt av samvittighet sier om seg selv i Vikes avhandling. Forskjellen er imidlertid det faglige. Vike sier ikke noe om at profesjonelle forhold tillegges vekt av samvittighetspolitikere i 1993. Det stemmer ikke i mitt feltarbeid. Her har det skjedd noe nytt.

Vi kan si at Marie Solheim og Ida Eliassen gir stemme til de som opplever dilemmaet om at behovet for velferdstjenester er ubegrenset (se omtale av boka *Maktens samvittighet* i kapittel 2). De gjør som mange SV-politikere før dem (jfr. Vikes avhandling og omtale av opprøret i boken av 2002), de vil ikke akseptere budsjettets begrensninger. Det samme sies i artikkelen fra 2002: "The Socialist Party representative presented the case as one involving the very idea of the welfare state's, or the municipality's, responsibility toward the weak" (Vike 2002:65).

Innlegg fra to økonomer

Bjørn Nilsen (A) sa at å bruke "forbedringsmål" er bra:

[...] jeg går rundt med overbevisningen om at alle kan bli bedre, og at alle tjenestene som kommunen leverer til sine innbyggere kan bli bedre, hvis hver og en tar ansvar, jobber sammen i felles retning [...] For meg og for mange er kontinuerlig forbedring en kontinuerlig innsats for å forbedre produkter, tjenester og prosesser [...] Det er viktig at alle deltar for at prosessen kan bli mer effektiv som i prinsippet innebærer mindre bruk av innsatsfaktorer, og effektivitet i produksjon og leveranser.

Wenche Strand (A) hadde et langt innlegg (utdrag):

Vi har et ansvar for at bedriften vår (de offentlige tjenestene) drives økonomisk forsvarlig [...] Forbedring må derfor være noe som ligger naturlig i kultur, holdninger og rutiner [...] Vi har også plikt til å påse at kommunens innbyggere får best mulig og mest mulig tjenester slik at de får mest igjen for sin innbetaling av skatter og avgifter. Det er nok ikke flertall i befolkningen for en økning i skatter og avgifter, i hvert fall ikke uten et tydelig forbedret resultat for brukerne [...] Vi må alle, også lønnstakere, bidra til en sunn drift av selskapet og det må være legitimt å stille krav også i Porsgrunn kommune.

Jeg oppfatter at innleggene er svært generelle i sin form. De tar i alle fall elementer av en bedriftsøkonomisk tenkning (som særlig brukes i privat sektor) inn i det offentlige rommet, og sier at den samme effektivitetstenkning og forsøk på forbedringer må gjelde for de offentlige

mediestrategier og talltriks blitt viktigere enn kvalitet" (Dagsavisen 23. mars, 2013 s. 36-37). De sier blant annet "kall en spade en spade", og det passer bra med det Marie Solheim (By og Nær) sier.

tjenestene, som for enhver bedrift. Samtidig er det ikke mange i Porsgrunn bystyre som målbærer og formulerer dette i en så ren bedriftsøkonomisk form, som disse to. Kanskje skyldes det nettopp at det skulle være motinnlegg mot både Ida Eliassen (SV) og Marie Solheim (By og Nær). Det kan se ut til at disse innleggene legger vekt på noe som politikere i mange partier legger vekt på, nemlig effektivitet. Det passer som forsvar for NPM.

Jeg har foran nevnt Gouldners teori om hvordan ulike utdanningsgrupper argumenterer. Den tekniske gruppen, sier han, er opptatt av å ”increase effectiveness and productivity” (Gouldner 1979:39). Hovedperspektivet i de to innleggene fra Bjørn Nilsen og Wenche Strand er mindre innsatsfaktorer for samme mål. Det er ingen sidebemerkning eller forbehold om vanskeligheter med å stille opp ”forbedringsmål” og måle resultater i innleggene. Ansatte kan man nok høre litt på, men man vil ikke la dem bestemme og hindre endringer. Nilsen og Strand holder seg til effektivitet i generelle termer, men likevel i en slik bedriftsøkonomisk form at det blir litt fjernt for folk, men det kan nok i prinsippet applauderes fra andre partier (Vike skriver at effektivitet er et ord som er akseptert i de borgerlige partiene i 1993). Innleggene til de to skaper maksimal avstand til Ida Eliassen og Marie Solheim, men stemmer med en regnskapsholdning i Arbeiderpartiet som finnes i 1993, og som jeg finner hos Gunnar Svendsen (A) og ordfører Roar Vold (A). Det er litt overraskende at Arbeiderpartipolitikere slik som Bjørn Nilsen og Helge Fjellstad kritiserer at Marie Solheim og Ida Eliassen har kontakt med ansatte. Arbeiderpartiet har jo selv lagt vekt på å representere arbeidstakernes interesser.

Vike snakker om vilje til *change and modernization* som det karakteristiske i Grenland (strengt tatt Skien) (Vike 1996:3). Dette passer bare på de to økonomenes innlegg og ikke på innleggene til Eliassen (SV) og Solheim (By og Nær). Økonomene Nilsen og Strand nevner ikke begreper som rettferdighet og anstendighet. Kommer rettferdighet automatisk når effektiviteten er på topp? Vike har nevnt at mange som drøfter offentlig sektor tenker at det finnes et urealisert potensial for forbedringer (Vike 2002:17). Kanskje passer også dette med hva de to økonomene sier, men ”svært få har undersøkt den” (en slik påstand) i praksis, sier Vike.

Har politikerne bare en rolle?

Ida Eliassens (SV) og Marie Solheims (By og Nær) innlegg kan tolkes som et forsøk på å ta definisjonsmakten tilbake til politikere som er ”responsive” for å bruke et begrep fra Nygård. Innleggene til de to økonomene er i så henseende en motsats, og viser snarere lojalitet til NPM.

Det kan se ut som de to politikergruppene bare fremhever den ene av rollene, at Solheim og Eliassen er bare velferdspolitikere og Nilsen og Strand bare er opptatt av effektivitet og budsjettansvar. De har valgt å presentere sine synspunkter ensidig. Her må det skytes inn at formelt sett fylte disse politikerne to roller fordi deres parti hadde foreslått økt eiendomsskatt, som skulle dekke inn utgiftene, men innleggene vi snakker om fokuserte bare på velferdstiltak.

Marie Solheim og Ida Eliassen har en utdanning som hjelper dem til å tolke det de får høre fra de ansatte og deres organisasjoner. Jeg vil derfor ikke hevde at deres standpunkter er rent følelsesmessig eller bare skyldes en taktisk vurdering av hva som lønner seg for partiet. Men samvittighet er et viktigere trekk hos Marie Solheim og Ida Eliassen enn hos Bjørn Nilsen og Wenche Strand.

Denne saken reiser tvil om disse politikerne i realiteten har den dobbeltrollen som Vike har nevnt i sin artikkel (Vike 2002). De forholder seg i hvert fall i liten grad til budsjettbalansen, annet enn rent formelt (som nevnt foran). Både Solheim og Eliassen, Nilsen og Strand snakker på en ensidig måte. Men jeg måtte nok undersøke nøyere, gjennom for eksempel intervjuer eller de samme personers deltakelse i andre debatter, hvis jeg ville komme til klarhet i om dette dreier seg om en profil.

Det er ikke så lett å bruke denne saken til å bekrefte at de enkelte politikere har begge rollene i seg, som det var i flyplass-saken. Samtidig er slike kategorier heller ikke så enkle å bruke som "klistrelapper" i vår tid når politikerne bruker sin utdanning mer i politikken. Vikes begrep samvittighetspolitiker er generelt ikke så anvendelig i en debatt som handler om budsjettnedskjæringer. Men uansett vil jeg ikke bruke kategoriene fordi deres faglige kunnskaper kommer inn i bildet.

Taushet og moral i diskusjon om "flate kutt"

Ottar Brox skriver at om politikere ikke regner med å få tilslutning til sine forslag, kan det stimulere dem til å forsterke forslagene. For, som han sier, "det nest beste (når et forslag ikke blir vedtatt) er en *kommunikativ* virkning (Brox's begrep), nemlig at befolkningen blir veldig tydelig klar over hva politikere i mindretall har foreslått og jo tydeligere og sterkere, jo bedre kan det være". Det kan også være at når Ida Eliassen (SV) og Marie Solheim (By og Nær) sier mye av det samme, og kanskje kjemper om den samme oppmerksomheten i mediene, blir det en konkurranse i å komme med de sterkeste uttrykkene. Det ble uten tvil en polarisering i debatten. Innleggene fra de to økonomene ville kanskje ikke blitt holdt (eller vært mindre ensidige) uten de to andres innlegg.

I et innlegg erkjente en kvinnelig politiker fra Arbeiderpartiet noe spøkefullt, at hun ”kunne ha tenkt seg å være 50 % i posisjonen og 50 % i opposisjonen”, fordi hun følte at det var noe riktig som ble sagt fra begge hold. Innlegget var formet slik at det fremsto som en tydelig innrømmelse av at hun gjorde noe ”ulovlig” i å kombinere (snakke fra) to posisjoner (posisjon og opposisjon). Dette er en god indikasjon på hvordan hun oppfattet de polariserte innleggene, nemlig å beskrive seg som mellom barken og veden, og som prinsipløs i forhold til innleggene som hadde vært holdt av henholdsvis Marie Solheim og Ida Eliassen på den ene siden og Bjørn Nilsen og Wenche Strand på den andre siden. Kvinnen nektet å holde seg passiv og ”bli manipulert til taushet” Men hun holdt seg til kravet til budsjettbalanse, selv om hun gjerne hadde sett noen budsjettpåplusninger også for egen del.

Dette viser en side av uttrykkskonkurransen som Brox (1991) nevner, når han sier at problemet med polarisering av debatt, er at mange som har et syn på ”både og”, blir tause, og de ekstreme på begge sider dominerer debatten. Her har vi et eksempel på at en representant for Arbeiderpartiet tør åpne munnen og vise at en slik gruppe finnes. Det må gå an å mistenke innlegget for å ha å gjøre med at kvinnen ville kritisere innleggene fra de to økonomene, og gi et håndslag til Ida Eliassen og Marie Solheim.

Det moralske prosjektet hos Marie Solheim og Ida Eliassen er svært tydelig, det dreier seg om en politikk der verdier står sterkt. Det taler til folk når det brukes metaforer for familielivet (som venteliste for de demente). Bjørn Nilsen (A) og Jarle Eide (A) forsøker å ”reformulere” problemstillingen som Eliassen og Solheim tar opp, og nærmer seg det fra en motsatt vinkel. I deres tilnærming er det et moralsk påbud om at alle må være med på å medvirke til endring. Det er også et moralsk prosjekt. Men det mangler noe av metaforens form, det er for langt og komplisert, og ”går neppe hjem” til så mange som innleggene til Marie Solheim og Ida Eliassen.

Det forekom meg at gruppeleder Gunnar Svendsen (A) og ordfører Roar Vold (A) så på innleggene til de to kvinnene som en forstyrrelse, kanskje ”støy”, et brudd på orden og system. Både Svendsen og Vold har i sine debattinnlegg fremhevet at de to kvinnene i sine krav bryter med balansert budsjett. Dette kan også være en taktisk vurdering fra deres side. De er også sikkert klar over at det de to kvinnene sier, reflekterer noe som oppleves som reelt. En annen sak er det at de ledende politikere må ta hensyn til budsjettbalansen, men de ville nok gjerne likt å kunne løse bedre de problemene som de to kvinnene trekker opp.

Det er nærliggende å nevne at Vike har skrevet om kvinner som ble sett som ”umodne og ufullstendige som truer forsøk på å få orden” (Vike 2001:158). Jeg synes imidlertid det smaker av hersketeknikk om vi skulle se på Ida Eliassens (SV) og Marie Solheims (By og

Nær) innlegg som ”umodne” forsøk på å true ”en orden”. De er tross alt fagfolk på sine områder. Da er det lettere å forstå innleggene til Svendsen (A) og Vold (A) som at de to kvinnene ”kommer med uløselige dilemmaer” fremfor å komme med forslag til løsninger på praktiske og håndterlige problemer. Ida Eliassens (SV) omtale av demens og kulturskolen kan være eksempler på ”uløselige dilemmaer”.

Ulike typer politikere og verdiforskjeller

Jeg har i kapittel 2 nevnt hva Nygård har skrevet i sin masteroppgave om at NPM legger begrensninger på det som er politikernes oppgaver. Det gir en avmakt fordi mange politikere forsøker å ha en *responsiv* politikerrolle. De vil være ”bottom up”- politikere i stedet for ”top-down”- politikere. Det synes meg som de to kvinnene Eliassen og Solheim hører med til ”bottom up”- politikere, mens de to økonomene hører med til ”top down”- politikere og ser på rådmannen som administrerende direktør. De to kvinnene vil ha med et lekmannsskjønn og ta tilbake definisjonsmakten fra administrasjonen.

Jeg har i diskusjonen av ytringene fra Marie Solheim og Ida Eliassen i kapitlet foran, sagt en del om hvorfor de to kom med sine utsagn. Her vil jeg gå litt dypere i denne problematikken. Innleggene står ganske langt fra Bjørn Nilsen og Wenche Strand. Men røper dette helt ulike syn på politikk og helt ulike verdier? Nei, det er en for sterk argumentasjon. Formelt ser de to økonomene ut til å diskutere ut fra en rasjonell logikk. Men det er ikke slik at Marie Solheim og Ida Eliassen argumenter bare ut fra følelser. De har absolutt en logikk når det gjelder å diskutere velferdsstatens problemer (en rasjonalitet som er noe annerledes enn økonomenes).

Solheim (By og Nær) og Eliassen (SV) stiller seg ensidig bak og argumenterer for krav og ønsker som de har fått med seg fra ansatte og tillitsvalgte. Deres innlegg tyder på at behovet for innsats i skole og omsorg er vanskeligere å fastlegge på en sikker måte i NPM. (Vike har sagt noe, jfr. kapittel 2 om hvor vanskelig slik måling kan være). I boken *Maktens samvittighet* har Vike skrevet om et ”opprør” i helse og sosialkomiteen i en kommune på 1990-tallet (Vike 2002:37). Dette opprøret går ut på at mange av partienes representanter, også fra posisjonen, ønsket å få større budsjetter for sosialsektoren. Budsjettsituasjonen ble kalt ”katastrofe”. Situasjonen var kanskje ikke like dramatisk i Porsgrunn 2011 i og med at det var bare representanter fra opposisjonen som beskrev situasjonen på en så kritisk måte. Men det finnes likheter i hva som ble brakt til torgs.

I en artikkel i boken *Likhetens paradokser* har Vike påvist at viktige konflikter er *kjønn*.

Førstelinjetjenestene kan ses på som *grenseløse* jobber. De har en ”opplevelse av at man ikke kan gjøre jobben skikkelig” (Vike 2001:154). Jeg opplever noe tilsvarende som Vike gjorde, nemlig at Marie Solheim og Ida Eliassen ser på ”budsjettpolitikere” som sin fiende. Slik fremstår det når de føler en stor lidelse (fullstendig identifikasjon med de som opplever det) som det burde gjøres noe med ute i befolkningen. Kanskje er det uttrykk for en protest på vegne av sitt kjønn og hvordan kvinner må møte klientene. Er det så galt at de to kvinnene representerer kvinners interesser? Marie Solheim peker på dette når hun sier at en sterkt forbedret skole ville føre til mindre behov for spesialpedagogiske tiltak. Jeg ser elementer av likhet i hvordan Ida Eliassen og Marie Solheim beskriver situasjonen og det som er beskrevet i Vikes artikkel i boken *Likhetens paradokser*. Men jeg skal være forsiktig med å si at konflikten som her utspiller seg er helt sammenlignbar med konflikter som Vike beskriver i en kommuneadministrasjon. Dessuten baserer jeg meg på observasjoner, mens Vike har foretatt intervjuer, og slik sett har hatt anledning til å gå dypere i den enkelte persons forhold. Jeg får nøye meg med å hevde at det ser ut til å finnes analogi.

Etter budsjettdebatten 2011

Den debatten som er omtalt i dette kapitlet er fra budsjettdebatten 8. desember 2011 i Porsgrunn. De samme temaene ble også fulgt opp både av Sosialistisk Venstreparti og By- og Nærmiljøpartiet i møtet i juni 2012 om handlingsplanen for 2013-2015. De to partiene prøvde å fremsnakke (eller gi signaler om) at skole og omsorg ikke måtte bli utsatt for nye kutt når budsjettet for 2013 skulle legges. Når det kom til stykket gikk det ikke slik. Rådmannen la fortsatt opp til kutt for neste års budsjett. Det var ikke til å unngå med de investeringer det var lagt opp til. I budsjettdebatten 13. desember 2012 kom By- og nærmiljøpartiet med krav om å unngå nedskjæringer i budsjettene for skole og omsorg. Da ble det så anstrengt forhold til posisjonen at By- og Nærmiljøpartiet valgte å boikotte debatten. På den måten ville partiet vise folket med sin ”taushet” hvor urimelig de syntes de andre partienes neglisjering av deres forslag var. Sosialistisk Venstreparti lå noe lavere i terrenget enn dette, men Ida Eliassen (SV) fremmet igjen mye av de samme synspunktene som året før. Derimot var det ikke noe innlegg fra Bjørn Nilsen (A) eller Wenche Strand (A) som gikk inn på bedriftsøkonomiske perspektiver, slik som året før.

Noen konklusjoner

Det er ikke merkelig om de offentlig ansatte (og deres fagorganisasjoner) prøver å signalisere en arbeidssituasjon som de oppfatter som problematisk, til politikere for å få støtte. Det er

heller ikke noe rart om offentlig ansatte ønsker at politikerne skal ha forståelse for at økte ressurser ville lette jobben deres, og gjøre at de får gjort mer av det de mener er nødvendig. Kanskje er det nettopp gjennom en utstrakt kontakt med de offentlig ansatte at Marie Solheim får argumenter som gjør at hun kan fremheve en slik skrikende mangel på noen tjenester. Hun er jo den som snakker mest om de ansatte. Jeg legger merke til at særlig Marie Solheim, begrunner det hun tar opp med at det kommer fra de ansatte. Men samtidig har hun selv en fagutdanning på feltet, så det kan godt være at det også er hennes egne standarder og faglige krav som kan bli innebygd i det hun sier, ikke bare henvisning til de ansatte.

Marie Solheim (By og Nær) og Ida Eliassen (SV) prøver å representere offentlig ansatte (kanskje særlig kvinners interesser), selv om det er begrenset til omsorgssektoren. På den måten blir den virkelighetsoppfatning som finnes på slike arbeidsplasser, synliggjort for bystyret. Gruppelederen for By- og Nærmiljøpartiet oppfordret i sitt innlegg i desember 2012 ulike offentlige ansatte til å legge merke til hvordan deres interesser ble fremmet av partiet. Bystyrets flertall får fremstilt en virkelighetsoppfatning som finnes i førstelinjetjenesten. Men det svarer med at også disse arbeidsplassene må omstille seg og godta reduksjoner når det trengs på grunn av behovet for balanserte budsjetter.

Jeg har i dette kapitlet forsøkt å påvise at det kommer opp en synliggjøring av konfliktene som NPM skaper. En del sosiale konflikter kan bli skjult gjennom systemet med NPM, hvor en velger å kalle flate kutt for målforbedring. Det kan se ut som at Marie Solheim og Ida Eliassen konkurrerte om å uttrykke sine samvittighetskvaler. Men mitt poeng er at disse innleggene like mye kan være uttrykk for faglig frustrasjon. Mine eksempler viser et aspekt i tillegg til de to rollene, nemlig det utdanningsmessige. Jeg har i denne budsjettdebatten prioritert å få frem hvordan Solheim og Eliassen bruker sin utdanning i sine innlegg. Jeg kunne tatt med innlegg fra andre partier også. Det har jeg latt være fordi jeg ville ”rendyrke” en konflikt mellom to grupper med høyere utdanning ved å fremheve ytterpunkter i debatten.

5 Andre utvalgte debatter

I det følgende skriver jeg om noen andre saker som var oppe i de tre kommunestyrene under min feltarbeidsperiode. Hensikten er å påvise andre aspekter ved debattene enn det som kommer frem i eksemplene om flyplass og flate budsjettkutt. Saken om parkering i Porsgrunn var en sak som engasjerte folk. Den snakket jeg om med folk på kafeer. Saken om lokalisering av skolen i Skien viser en sak hvor humanistene (særlig skolefolkene) vinner i voteringen. Videre tar jeg med et eksempel på en debatt om næringslivsinvesteringer i Nome. Denne saken viser betydningen av lokal kompetanse og nettverk og at det er forskjell på små og store kommuner. Så kommer en sak om samhandlingsreformen, som viser hvor hjelpeløse en del politikere føler seg overfor staten. I dette kapitlet diskuterer jeg hva som skjer i budsjettdebatter, særlig i Porsgrunn, og sammenligner det med en statsvitenskapelig fremgangsmåte.

Parkeringsaken 19. april 2012 i Porsgrunn

En spesiell side ved parkeringssaken i Porsgrunn, var at administrasjonens forslag ble fullstendig desavuert av flertallet. Dette var den eneste debatten hvor jeg observerte noe slikt under mitt feltarbeid. Saken belyser en problemstilling som er aktuell i mange byer i dag: Skal bilene få parkere maksimalt i sentrum eller skal det innføres restriksjoner på bilbruk av hensyn til klimapolitiske mål nasjonalt?

Parkering har skapt mye misnøye i Porsgrunn over lenger tid. Reglene har vært uoversiktlige og ført til mye bøtelegging. Det at mange ansatte i sentrum, ikke minst offentlig ansatte, hadde flyttet bilene sine til nye parkeringsplasser når gratistiden gikk ut, var kilde til irritasjon. Høyre varslet i budsjettdebatten før jul 2011 at parkeringsforholdene i Porsgrunn ville bli tatt opp utpå våren. Fra slutten av februar var det flere møter i formannskap og bystyre om saken, og sluttbehandling var 19. april. Høyres forslag om sentrumparkering var to timers gratis parkeringstid og deretter en avgift på 20 kroner pr. time. De som arbeider i sentrum skulle få parkere på en langtidsparkering utenfor sentrum for 100 kr. pr. måned (Gamle Urædd). Dette forslaget ble vedtatt med de borgerlige partienes stemmer. Det var gruppeleder Frida Neland (H) som la frem Høyres forslag. Hun uttalte blant annet:

Vi ønsker to timers gratisparkering på alle parkeringsplasser i sentrum, både etablerte parkeringsplasser og kantparkering. Deretter innføres 20 kr. parkeringsavgift pr. time på parkeringsområder.[...] Vi ønsker ikke at parkeringen skal bli lav fordi avgiftene er for høye.

Hun understreket at Høyre laget sitt forslag i samarbeid med private aktører, så vel handlende som de som drev private parkeringsplasser. Høyre fikk med seg Fremskrittspartiet på sitt forslag³⁴. Kristelig Folkeparti støttet Høyres forslag for sentrumparkering, men hadde sitt eget forslag om langtidsparkering. Svein Olstad (KrF) sa at: ”Vi ønsker å stimulere til bruk av byen og ha en parkeringsordning som ikke hindrer bruk av byen”. Det samme sa Fremskrittspartiet. Sindre Berntsen (Frp) uttalte: ”Fremskrittspartiet er egentlig mot parkeringsavgift, men det har ikke vært til å unngå, fordi de nåværende ordninger er for kompliserte”. By- og Nærmiljøpartiets gruppeleder Arne Simonsen sa i et innlegg: ”Det er mye forvirring i dagens ordning. Fint at parkering har skapt engasjement”. Dette var innlegg som ble holdt til støtte for Høyres forslag.

De sterkeste motstanderne av Høyres forslag var Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne. Helge Fjellstad (SV) uttalte: ”Vi ønsker en restriktiv parkeringspolitikk og vi har diskutert å gå lenger i den retning, men vi vil støtte forslaget fra administrasjonen”. Petter Aas (De Grønne) sa blant annet: ”Optimalt sett burde de første timene vært dyrest for å motivere folk til å bruke mindre bil”. De to partiene ville ha restriksjoner av hensyn til klimamål på nasjonalt plan, i likhet med Venstre. Men subsidiært stemte de for administrasjonens forslag. Forslaget fra administrasjonen var en parkeringsordning for sentrum med avgift fra første time, 10 kr. for første time og en noe høyere sats for påfølgende timer. For langtidsparkering på for eksempel Urædd, skulle det også være avgift pr. time, men lavere satser enn i sentrum. Dette forslaget ble altså støttet av Arbeiderpartiet, Venstre, SV, Rødt og Miljøpartiet De Grønne, men det fikk ikke flertall.

I debatten om parkering var det bilistenes interesser som sto i sentrum. Det var to grupperinger som argumenterte sterkest for bilistenes interesser, de borgerlige partier og Arbeiderpartiet. De borgerlige partiene (unntatt Venstre) fremsto som de som ville love mest mulig til bilkjørerne. Den ene etter den andre av talerne fra de borgerlige og Arbeiderpartiet hadde detaljerte gjennomgåelser om hva deres eget og de andre avgiftsforslagene ville bety for de konkrete parkeringsplassene. Jeg tenker at det var gjennom en slik jordnær og konkret debatt at de borgerlige og Arbeiderpartiet ville vise sin bilvennlighet.

Arbeiderpartiet mente at administrasjonens forslag ville gi en aktiv bruk av sentrum. En avgift fra første time, som begynte lavt og økte, kunne gi bedre parkeringsmuligheter i sentrum enn Høyres forslag, fordi folk ikke ville la bilene sine stå parkert lenger enn høyst

³⁴ Kommuneadministrasjonen tok også tak i saken og laget sitt forslag til ordning samtidig med at Høyre arbeidet med saken. Når Høyre har varaordfører skapte dette en litt delikat situasjon, men Arbeiderpartiet, som har ordfører, ville ha administrasjonens syn på hva slags parkering som kunne tillates.

nødvendig. I samme retning ville det virke når Arbeiderpartiet ville stimulere til mer kollektivbruk. Det skulle også gjøre parkering i sentrum lettere. På den måten fremsto Arbeiderpartiet og de borgerlige som nesten like i sitt mål om å fremme bilistenes interesser. Men det var forskjell på hva de mente var effektive tiltak for å nå det samme målet. Gunnar Svendsen (A) fikk på denne måte frem at det var stor avstand mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i dette spørsmålet, selv om det sistnevnte partiet stemte sammen med Arbeiderpartiet. Sosialistisk Venstreparti hadde nemlig ønsket sterkere restriksjoner på bilbruk. Denne forskjellen var også til stede i forhold til Venstre, Rødt og Miljøpartiet De Grønne.

Det var bare venstrepartiene (i tillegg til Venstre) som turte å trekke frem klima og regjeringens mål om reduksjon i bilbruken på en måte som de tok konsekvensen av. Det gjorde disse partiene ved å ønske seg en redusert bilbruk. Men i debatten fikk disse synspunktene liten betydning fordi det ikke ble lagt frem konkrete forslag om måter å gjøre det på. Det eneste konkrete Sosialistisk Venstreparti kom med var at syklistene burde få tilskudd. Man kunne vente at disse partiene appellerte til andre enn bilbrukere.

Jeg tolker det slik at avhengighet av Høyre i posisjonen gjorde at det var ønskelig for Gunnar Svendsen (A) å snakke seg nær Høyre. Med sine tekniske kunnskaper og kunnskap om næringslivets behov for at folk kunne parkere fleksibelt, passet det Gunnar Svendsen (A) å nøye seg med forsiktig kritikk av Høyres forslag. Han pekte bare på at forslaget kunne gi større press på parkering. Det var også helt naturlig for Svendsen (A) å være opptatt av næringslivets behov for parkering ut fra sin posisjon i næringslivet.

Det er interessant å nevne innlegg fra gruppeleder Svein Olstad i Kristelig Folkeparti. Han sa at han var opptatt av de handlende og næringslivets behov for parkering³⁵. Han støttet i hovedsak Høyres forslag, ikke minst fordi han var redd administrasjonens forslag ville gi et dødt sentrum, slik som i Kristiansand.

Sosialistisk Venstrepartis representant Helge Fjellstad, presiserte at han ikke likte at debatten ble så teknisk. Han nevnte knapt en konkret parkeringsplass i sine innlegg, mens de fleste andre talere var nøye med å si mye konkret om de ulike plassene. I denne debatten deltok ikke politikere fra Arbeiderpartiet som hadde humanistisk utdanning. Det var heller ikke tilfelle i de fleste andre partier. Det var omtrent bare Sosialistisk Venstreparti som stilte

³⁵ Svein Olstad fra Kristelig Folkeparti regnet seg selv som mer teknisk utdannet enn som lærer, i følge ham selv. Det samme gjaldt Høyres gruppeleder som mente at hennes BI-utdannelse var viktigere enn hennes humanistiske utdannelse.

med humanister i debatten. Helge Fjellstad (SV) markerte dette ved å holde et modig ikke-teknisk innlegg, i en debatt dominert av politikere med teknisk-økonomisk utdanning.

I likhet med debatten i Skien om flyplassen, er også debatten i Porsgrunn om parkering preget av liten deltakelse. Bare de med de høyeste vervene deltar. Man kunne tenkt seg at parkeringssaken på en måte er litt enklere å forholde seg til, og slik sett kunne stimulere noen flere til å ta ordet. I Arbeiderpartiet er det bare den kvinnelige økonomen Wenche Strand som tar ordet om saken, utenom gruppeleder Gunnar Svendsen (A). Kanskje glimrer humanistene med sitt fravær fordi det ikke passer å snakke så teknisk som en trafikksak krever. I juni tok Sosialistisk Venstreparti ved Helge Fjellstad saken opp igjen for å prøve å motivere folk til å bruke bilen mindre ved å sykle. Rådmannen sa lakonisk at det var ikke lett å få til når det var så billig parkering.

Lakoff har understreket politikernes behov for å "frame" sine innlegg moralsk. Høyre mener de har et forslag som er moralsk overlegent, fordi de både tar hensyn til de handlende og befolkningens behov for parkering. Alle vil vise at de er flinke nettopp til det. Arbeiderpartiet mener de har en god løsning, fordi flere vil finne parkeringsplass når det er kortere fri parkering. Sosialistisk Venstreparti finner ingen problemer med å føle seg moralsk overlegne fordi de tar bedre hensyn til miljøet enn de andre partiene (kanskje ikke bedre enn Miljøpartiet De Grønne).

Jeg vil konkludere med at det finnes en stor likhet i argumentasjonen mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene, selv om de velger litt ulike løsninger på parkering. Arbeiderpartiet ligger neppe nærmere venstrepartiene argumentasjonsmessig, på tross av at de stemte sammen for administrasjonens forslag.

Lokalisering av videregående skole i Skien

Jeg tar med saken om skolelokalisering av videregående skole i Skien, fordi den viser en sak hvor humanistene er i flertall blant debattantene. Den blir da en kontrast til flere av de sakene jeg har med her som har vært dominert av de med teknisk-økonomisk utdanning. Jeg opplevde på mitt feltarbeid et fakkeltog som ble arrangert rett før denne debatten. Antallet i toget var ikke så stort, men absolutt stort nok til at det vakte oppsikt. Mange politikere kom tidlig for å møte ungdommene utenfor rådhuset.

Saken var preget av stor uenighet mellom partiene om stedsvalget. Det dreide seg om et valg mellom 3 steder, *Klosterøya*, *Prestejordet* og *Kverndalen*. Klosterøya lå lengst fra

byen, dernest kom Prestejordet som var litt utenfor sentrum og endelig Kverndalen som ligger helt ”klin” inn i sentrum. Det gir tre ulike syn på hva som var viktig når man skulle velge blant skolestedene: A) For det første at en skole skal være fri for bånd både til næringslivet og byens pulserende liv (*Prestejordet*). B) For det andre en skole med bånd til næringslivet (*Klosterøya*). C). For det tredje en skole med kontakt med byens sentrum (*Kverndalen*).

SV var sterkest tilhenger av alternativ A (*Prestejordet*). Representant fra (SV) sier: ”Jeg har fokus på det som er best for elevene. Skolen bør samtidig ha nærhet til aktører og nærområder. [...] Jeg vil legge skolen på Prestejordet”. Kristelig Folkeparti hellet også til Prestejordet. Olav Reitan (KrF): ”Kunne vært enig med Lars Madsen. [...] Men etter samtale med lærere er jeg enig med dem [...]. Er det riktig at de unge skal betale for at sentrum ikke er slik man kunne ønske [...]. Det er viktigst at barna får det beste utgangspunkt”. Også Venstre hellet til Prestejordet. Nora Akselsen (V): ”Venstre går inn for Prestejordet, men jeg kan leve også med Kverndalen, ingen ønsker Klosterøya. [...] Prestejordet er godt fra et miljøsynspunkt [...] Skolen bør være integrert i samfunnet. Det samfunnet vi vil at elevene skal delta aktivt i”. Trond Bjella (R): ”Prestejordet er grønt og fint [...] Gymnastikk er viktig. Det går fint å gå fra sentrum til Prestejordet. Motargument om transport er søkte argumenter”.

Alternativ B) (*Klosterøya*) var Høyres valg. Sissel Olafsen (H):

Ungdommen bør få det beste tilbudet [...]. Det er viktig med kompetanse. Det bør være synergi med næringslivet. Elever som sprader rundt i byens asfalterte gater har vanskelig for å finne tilbake til timen. [...] vi bør gi elevene det beste stedet [...]. Hvem ønsker at ungdommene skal bli inneklemt i Kverndalen. [...] Pedagogikk og helse skal gå hånd i hånd. [...] asfalt kan ikke konkurrere med dette.

Det var Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet som argumenterte for alternativ C) (*Kverndalen*). Anne Lind (A): ”Arbeiderpartiet mener at alle tre alternativ er gode, men at Kverndalen er best [...] Hovedargument er at dette alternativet gir best mulig fremtidig utvikling [...]. Det er lett å komme til og fra Kverndalen”. Fremskrittspartiets Lars Madsen uttalte:

Bykjernen forvitrer. Vi ønsker et vitalt sentrum, og skolen bør ha kontakt med kulturtilbudene [...] Skolen vil gi et bidrag til byens handel, hvor vi mister arbeidsplasser [...] Jeg er uenig når noen sier at ungdommene forpestes av asfalt.

Lars Madsen (Frp) snakket først og fremst om trafikkforhold, parkeringsmuligheter, kollektivtrafikk og slike tekniske ting. Han definerer steds plassering som en sak om å få til

aktivitet i Skien sentrum og som en trafikksak. Representant fra Arbeiderpartiet: ”Hvor mye skal vi vektlegge det pedagogiske. [...] Det er viktig med flerbruksmulighet, skolen skal brukes av flest mulig. [...] Det er viktig for skolen at den ligger i byens sentrum”.

Den viktigste debatten går mellom dem som snakker om elevene skal få ”det beste”. Høyre og Sosialistisk Venstreparti er sterkt frempå med slike begreper, men de mener ulikt om innholdet. Å ”gi elevene det beste vi har” er en metafor som signaliserer at prisen skal ikke være avgjørende, og skolen skal få en plass uten å ta hensyn til utenforliggende forhold. Vi har altså i denne debatten sett en uttrykkskonkurranse, som dreier seg om ”best for elevene”. Det har vært et nøkkelord i debattene, som har en dimensjon mot det pedagogiske. I skolesaken vinner Høyre på å innføre metaforen som spiller på asfalt. Arbeiderpartiet er i denne saken ikke flink til å lage metaforer som er vinnende.

De to første alternativene ble omtalt som ”best for elevene”. Den siste løsningen ble argumentert for som en integrasjon av elevene i samfunnet. Sosialistisk Venstreparti vil ha den ”rene” skole, ”ikke tilsmusset av verken næringsliv eller bylivet”, men hvor pedagogene står fritt og det finnes gode muligheter for aktivitet og gymnastikk ute. Fremskrittpartiet og Arbeiderpartiet vil at elevene skal være aktive i kultur og bymiljøet.

Olav Reitan (KrF) definerer saken som pedagogisk og bøyer seg for lærerne. Vi ser i denne debatten, som i de foregående, at ulike politikere definerer saken forskjellig. Olav Reitan gjorde ikke som han pleier (dvs. tenker som næringspolitiker), når han snakket i skolesaken. Han henvendte seg til skolefolk og la vekt på hva de sa. Olav Reitan’s (KrF) innlegg er interessant fordi det viser en politiker som går ut av sin normale rolle (det er han selv som sier det). Han sier at han føler det frigjørende å innta et standpunkt uavhengig av egne interesser (eller til og med i strid med egne interesser). Derfor går han inn for Prestejordet, fordi han er blitt anbefalt det av skolefolk. Hans normale rolle ville være å si noe lignende som Lars Madsen (Frp) (det sa Olav Reitan selv). Det er ikke rart at lærere som tar ordet i saken, ser den ut fra et pedagogisk perspektiv. Ved at de overtaler andre politikere til å bruke samme perspektiv, vinner de debatten ved å vinkle den temamessig. Det hevdes at det er viktig å ta pedagogiske hensyn og at ungdommen skal få det beste tilbudet.

Arbeiderpartiet ønsket Kverndalen som lokalisering fordi stedet ville integrere skolen i sentrumsområdet. Denne løsningen ville gi muligheter for at skolen kunne få flerbruk. Det ble til og med hevdet at plasseringen kunne ha betydning for turismen. ”Hvem vil besøke et dødt sentrum”, som en kvinnelig politiker fra Arbeiderpartiet sa i et innlegg. Det er Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet som snakker om at Kverndalen kan ha fordel av skolen, og at stedet vil komme godt ut av det. De to partiene fremhever nærhet til kulturinstitusjoner i

sentrum. Skole i Kverndalen vil gi en aktiv bykjerne. Forholdet mellom skolen og næringslivet ble også trukket inn, særlig av Høyre, og her ble det pekt på at Klosterøya hadde fordeler med næringsliv i området og voksenopplæring. Fra Høyre og Sosialistisk Venstreparti var det stort sett politikere med humanistisk, gjerne pedagogisk utdanning, som deltok i debatten. Sosialistisk Venstreparti hadde kanskje de mest erfarne lærerne. En av dem, en skolemann, ville ha Klosterøya på topp. Men han var i mindretall i sitt parti. Partiet ville ha Prestejordet.

Nesten all argumentasjon rundt lokaliseringen dreide seg om det lokale nivå. Det er også et av de få eksempler hvor noen av aktørene direkte viser til egen utdanning og arbeid. Høyre er ganske klare på at de ikke vil la skolen ”preges av asfalt”. Flere fra Høyre gjentar dette med asfalt som en metafor for noe negativt. Man er redd for at asfalt skal prege fritiden i skolen. Det kan være tilfelle i Kverndalen. Skien har historisk sett vært kjent for å ha et sentrum som kan være uheldig for ungdom, med mye drukkenskap. Var det en skjult frykt for dette, en slags puritanisme som lå bak at mange stemte for at skolen skulle ligge utenfor sentrum?

Sosialistisk Venstreparti vant debatten om hvilket sted skolen skulle legges til, nemlig Prestejordet, fordi de fleste talerne gikk inn for dette alternativet. Men Kristelig Folkeparti og Venstre må også regnes med som vinnere. Det går an å si at Høyre også er med på å vinne saken for Prestejordet, selv om Høyre ikke har den som førsteprioritet. Det er fordi Høyre er først ute med å fremme som nøkkelord at man må velge det som er ”best for elevene”. Det gjentas av de andre partiene, bortsett fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet.

Høyre er videre alene om å antyde en ”puritansk linje” ved å nevne frykten for asfalt (symbol for bysentrum). Det er ikke utenkelig at dette argumentet i virkeligheten hadde betydning for flere.

Jeg vil konkludere med at denne debatten er helt annerledes enn de debattene vi har sett på foran. For det første er det stort sett andre politikere som deltar her enn gruppelederne. Men det er to gruppelederne som deltar, en fra Fremskrittspartiet og en fra Kristelig Folkeparti. Disse to politikerne har teknisk utdanning og det er typisk at de snakker mest om kommunikasjoner og trafikk.

Jeg var opptatt av å finne ut om lærerne (profesjonen) har hatt særlig stor betydning i denne debatten. Det finner jeg er tilfellet. Vi kan i høy grad si at de fleste deltakerne er politikere fra profesjoner som ligger læreryrket nær.. De som kan presentere faglige argumenter vant frem (her). Det er ikke uventet at Sosialistisk Venstreparti forholder seg

positivt til fakkeltøget og skolefolkene. Arbeiderpartiets og Fremskrittspartiets sosiale motargumenter tapte. Selv i en så stor by som Skien er spørsmålet om ny videregående skole en stor sak. Det ble en lang debatt. Det er interessant at pedagogisk debatt ble utslagsgivende. Det viser at profesjonaliseringen vant frem i denne saken, og andre argumenter ble avgjørende enn de tradisjonelle tekniske og økonomiske, som ofte ble avgjørende i andre saker.

Næringsliv i Nome sammenlignet med Porsgrunn

Nome har for få arbeidsplasser. Derfor skjer mye arbeidspendling, ikke minst til Skien. En slik pendlerkommune ønsker jo selvsagt å tiltrekke seg mer økonomisk aktivitet for å få flere arbeidsplasser. Den næringspolitiske situasjonen synes for meg svært forskjellig i Nome og de to byene, spesielt Porsgrunn. Det er ikke nok med aktive og vel utdannede politikere i Nome. Det må også være økonomiske aktører i næringsliv som politikerne kan få bistand fra, når kommunen skal aktivisere seg for å få flere arbeidsplasser i privat sektor.

Jeg kom til å reflektere mye over forskjellene mellom Nome og Porsgrunn når det gjaldt næringspolitikk. Jeg tenkte hvilken stor ressurs Porsgrunn har av sitt rikholdige næringsliv, hvor mye kompetanse som finnes der. Mange politikere i Porsgrunn kommer fra næringslivet. På den måten fikk mange politikere, ikke bare de ledende politikere, tilgang til kunnskap om næringslivet. Dette kom tydelig frem i ganske hyppige besøk fra næringslivskyndige i Porsgrunn bystyre og formannskap. I Porsgrunn fungerte formannskapet som næringspolitisk komite. Der møtte jevnlig opp eksperter fra næringslivet (havna, Herøya) som redegjorde detaljert om utviklingen i investeringsmidler.

I Nome var det sjelden at representanter for næringslivet kom på kommunale møter og hadde tilsvarende redegjørelser. Ved en anledning kom en innleid økonom som utredet Nomes muligheter for å stimulere næringslivets utvikling. Debatten ga, mener jeg, inntrykk av at politikerne var svært usikre på hva de kunne gjøre for å få mer aktivt næringsliv i sin kommune. Den kvinnelige ordføreren fra Arbeiderpartiet i Nome så ut til å ha andre kunnskaper om næringslivet enn den forrige ordføreren, som kom fra Senterpartiet. Det hjalp nok at hun hadde vært ansatt i en teknisk bedrift i Nome. Hun tok ledelsen også i et næringspolitisk utvalg for å utrede hvordan man skulle skaffe nytt næringsliv, og hun ville ha et utvalg med flere eksperter enn politikere. Det ble kritisert av opposisjonen.

Samhandlingsreformen i Porsgrunn

Samhandlingsreformen ble behandlet som sak på vårparten i alle tre kommunestyre. Debatten 2. februar i Porsgrunn ble mest omfattende, derfor velger jeg å omtale den. Saken

dreide seg om å inngå en avtale med fylket og staten om helsearbeidet. Det var ikke en sak som politikerne kunne ha stor innflytelse på. Jeg tar med denne saken for å gi et eksempel på at mange politikere kan føle seg hjelpeløse når staten tar så mye av ansvaret for helheten, men samtidig vil trekke inn lokale politikere. Det ble holdt innledninger fra så vel fylkets administrasjon som helsepersonell i Porsgrunn. De fleste politikerne som hadde ordet, pekte på at de neppe hadde noe annet valg enn å vedta de avtalene som fylke og stat hadde lagt opp til. Det var nødvendig når Stortinget hadde vedtatt loven. Hans Landstad (R), Marie Solheim (By og Nær) og en representant for Høyre stemte imot forslaget til vedtak. Hans Landstad (R) sa at dette var å “tre noe ned over hue på lokalpolitikeren”. Han hadde ikke vært i stand til å sette seg inn i denne saken på en måte som gjorde at han kunne stemme for den. Marie Solheim (By og Nær) var redd for at det statlige tilskuddet til helsetjenestene ikke ville være nok. Da kunne det gå ut over pengene som trengtes til forebyggende arbeid. Høyres gruppeleder Frida Neland mente saken ble for raskt gjennomført, men ville likevel ikke stemme imot. Her var det flere humanister som hadde ordet. Det er ellers en sak som gir et eksempel på at lokal kunnskap har begrenset verdi.

Gruppeleder Gunnar Svendsen (A) tok ordet fordi han tydeligvis syntes at det var nødvendig å “sette ting på plass”, budsjettmessig og handlingsmessig. Både Svendsen (A) og ordfører Roar Vold (A) mente at det ikke var snakk om at dette saksfeltet gikk over hodet på politikerne. Det var usikkerheten om hvor mange utskrivninger fra sykehusene det ville bli som var problemet, men dette var ikke noe ustyrlig problem.

Budsjettdebatt - staffasje eller meningsfull debatt

Jeg har i kapittel 2 presentert forskning av statsviteren Synnøve Jenssen, Universitetet i Tromsø. I dette kapitlet vil jeg drøfte noen påstander som Jenssen har kommet med om budsjettdebatt i kommunene. Jeg skal kommentere to påstander. For det første at budsjettdebatt kan karakteriseres som *staffasje*, og for det andre at politikerne ikke har blitt strateger og helhetstenkende. Hun kom frem til disse påstandene ved å forske på 2 kommuner i Nord-Norge. Jenssen er så vidt jeg forstår, inspirert av Habermas. Habermas har vært opptatt av at folk skulle diskutere stridssaker grundig (at man helst kunne komme frem til enighet).

Jenssen registrerte om innlegg kom med tilslutning til forslag på en ”kvalifisert måte”, dvs. ”fundert i gyldige argumenter” (Jenssen 2010:208). Når det er motstrid mellom det effektive og det rettferdige, da bør prioriteringer gjøres eksplisitte, sier Jenssen. Hun fant få innlegg som tilfredsstilte slike krav. Jenssen karakteriserer budsjettbehandlingen i

kommunene hun har forsket på som: ”Budsjettinnleggene dreier seg om de pragmatiske aspektene [...] eller at politikere stiller svært detaljerte spørsmål om budsjettet” (ibid.:227). Ut fra dette kalte hun debattene ”*staffasje-preget*”.

Min metode er annerledes enn Jenssens metode. Jeg tar utgangspunkt i aktøranalyse og har bare gjort et utvalg av ytringer som er fremført i budsjettdebattene, mens Jenssen har tatt for seg alle ytringer i de debattene hun har studert. Jeg ser på budsjettdebatten i 2011 i Skien. Her kan jeg nevne innleggene til Eva Sandbu og Sissel Olafsen om flyplassen i Skien. Disse to innleggene forklarer sine partiers standpunkter på en kvalifisert måte, mener jeg. Jeg ser også på budsjettdebatten i Porsgrunn i 2011. Marie Solheims og Ida Eliassens innlegg om velferdstiltak i Porsgrunn må sies å være klargjørende og "kvalifiserte". Det er ikke tvil om at noen av innleggene har oppfylt kravet om at prioriteringer gjøres eksplisitte når det er motstrid mellom det effektive og det rettferdige. Til og med når det gjelder Jenssens krav om at det skal fremmes forslag som bryter med rådmannens beregninger, er det ikke tvil om at dette er oppfylt, selv om det ikke får flertall. Jeg kan ikke si noe om Nome, da jeg ikke studerte budsjettdebatt der. Det er en rekke forhold som skulle tyde på at noen av de kravene som Jenssen har stilt er oppfylt, i alle fall for en rekke av debattantene, i Porsgrunn og Skien.

Men det må sies at verken debattene i Skien eller Porsgrunn viste noen grundige vurderinger og avveininger mellom budsjettposter. Jeg kan påstå en viss kvalitet i innleggene bare for noen av deltakere. Da er jeg slett ikke sikker på om Jenssen ville godta at hennes vilkår er oppfylt, for å ikke kalle debatten *staffasje*.

Debattene inneholdt heller ikke så mye informasjon at det ga noen fullstendig informasjon til innbyggerne, gjennom presse eller web-TV. De fleste forslagene i Skien og Porsgrunn var konstruert på forhånd og mindretallsforslag ble sjelden innarbeidet i noe form for kompromiss. Selv om det kom forslag om å endre rådmannens forslag, ble det sjelden vedtatt. Slik sett er det mangler i forhold til Jenssens krav.

Min oppfatning er at det ville synes merkelig å hevde at debattene jeg har sett på kan karakteriseres som *staffasje*. Det er ganske meningsfulle debatter. Med det mener jeg at debattene inneholdt temaet kvalitet, ikke bare effektivitet, og at det ble gjort avveininger mellom budsjettposter. Ikke minst ble relasjoner til aktører utenfor salen pleiet.

Jeg nevnte at Jenssen har pekt på at politikerne ikke er blitt helhetstenkende strateger, slik som var meningen med det arbeidet Kommunenes sentralforbund har gjort for å innføre NPM. Jeg mener at mange av gruppelederne i så vel Skien som i Porsgrunn er helhetstenkende strateger. I disse kommunene er NPM innført. Jeg oppfatter at i flyplass-saken (første debatt var 15. desember 2011) og i saken om ”flate kutt” (8. desember 2011)

kommer helhetstenkning frem. Dette kan vise at nettopp i perioder med nedskjæringer, tvinges politikerne til å tenke helhet. Med helhetstenkning mener jeg at velferdstiltak ble vurdert mot andre budsjettposter i forhold til et balansert budsjett. Helhetstenkning forutsetter nok også at man ser budsjetter i et lenger tidsperspektiv enn ett år. Det er nødvendig når en har med investeringer å gjøre. Men dette vil jeg ikke gå nærmere inn på.

Så skal jeg ta det forbehold, at hvis Jenssen mente at alle politiske representanter må være strategiske og helhetstenkende for at målet skal være oppfylt, da er det ikke sikkert at det blir oppfylt i Skien og Porsgrunn. Men jeg stiller meg undrende til at ikke Jenssen kunne se forskjell på funksjon i kommunestyret, og da burde partienes gruppeledere være naturlig å rette oppmerksomhet mot. Men det kan være hennes metode som ikke fanger opp slike forskjeller.

Så er det et spørsmål som går på størrelsen av en kommune. De kommuner Jenssen har sett på har rundt 10 000 innbyggere. Det er litt i overkant av størrelsen til Nome. Jeg kunne observere stor forskjell på debattene i Skien og Porsgrunn, sammenlignet med Nome. I Nome var debattene nesten litt samtalepreget (det utdypes i kapittel 6 nedenfor). Når Jenssen sier at det ble stilt en rekke spørsmål til budsjettet i budsjettdebattene hun hadde forsket på, ville en slik praksis ha blitt oppfattet som merkelig i Skien eller Porsgrunn (her krevdes det tydeligvis innlegg med reelt innhold). Slikt brukte man ikke bystyredebuttene til (det kunne heller skje i formannskapet). Det kan godt være at det blir en forskjell på store og små kommuner fordi formen på budsjettinnleggene og innholdet forventes å være mer ”kvalifisert” i store kommuner.

I Nome observerte jeg det som Barnes snakket om i sin artikkel nevnt i kapittel 2³⁶, nemlig at i mindre kommuner kan det være større press for å oppnå enighet. Hvis det er tilfelle blir debattene mer å sammenligne med samtaler, som jeg har redegjort for når det gjelder Nome. Men da er det ikke merkelig at innleggene blir lite interessante ut fra det perspektiv som Jenssen har, nemlig å vise prioriteringer, og få frem uenighet om kvalitet og effektivitet. For deltakerne prøver jo å minimalisere forskjeller hvis de følger Barnes’ teori.

Her er kanskje også den viktigste forskjellen på statsvitenskap og sosialantropologi som fag? Jeg vil si at hvis partiene har en meningsbærende kommunikasjon i budsjettdebatten gjennom innlegg som vedlikeholder bånd til aktører utenfor salen, vil det være nok til at debatten ikke

³⁶ J. A. Barnes. "Class and committees in a Norwegian Island Parish". 1954.

bør kalles *staffasje*. Hvis det kommer innlegg som er kritiske til rådmannens budsjetteringer eller en verdikritikk av effektivitetstenkning, blir debatten selvsagt enda mer meningsfull.

Jeg tviler ikke på holdbarheten i statsviternes konklusjoner gitt de forutsetninger de bygger på, men velger heller å påvise muligheten for andre konklusjoner når andre forutsetninger bygges inn. Kanskje er forskjellen at statsvitenskap ser på beslutningsprosesser og normativ logisk argumentasjon. Sosialantropologi utvider perspektivet til relasjoner og ser at kulturen som politikeren forholder seg til ikke bare er ensrettet. Jeg vil hevde at min analyse kan være et antropologisk alternativ til et statsvitenskapelig perspektiv. Statsvitenskapelige analyser av kommunal politikk kan ha nytte av å bli supplert av et antropologisk perspektiv.

6 Noen erfaringer gjennom eksemplene fra debattene

Jeg har i eksempler fra debattene vist mange metoder som er i bruk for å skape avstand eller nærhet til andre aktører. I dette kapitlet vil jeg kommentere disse metodene.

Jeg fant at de doble rollene som velferdspolitikker og budsjettvokter er kombinert av de fleste politikerne i flyplass-saken. Det er imidlertid mer tvilsomt i saken om ”flate kutt”, for så vidt som innleggene blir stående nokså isolert og viser bare en av rollene. Stor grad av enighet blant de teknisk- økonomisk utdannede politikerne kan tyde på at individuelle forhold for den enkelte politiker, mer enn partiene, kan være avgjørende for vinkling av innlegg. På den annen side er det også nok av eksempler på at partiloyaliteten er stor.

Aspekter ved politikernes innlegg

De politikere som først og fremst har holdt innlegg i kommunestyrene, har vært gruppelederne. Ordføreren leder møtene, men tar sjelden ordet (se punktet ”stilltiende regler” nedenfor for å se at det i Nome er et avvik). Når det gjelder debattene i Skien, har jeg omtalt mest gruppelederne Jarle Eide (A), Ketil Larsen (H) og Eva Sandbu (SV). De har lang praksis som politikere og alle har vært enten ordfører eller varaordfører. Jeg observerte måten å tale på, deres bruk av hjelpemidler, deres personlige stil. Disse tre politikerne la stor vekt på fremføring av sine budskaper. Når de lager sine innlegg i en ganske muntlig form og bare med små lapper, kan de fokusere mer på å snakke til salen. De klarer samtidig å snakke slik at de håndterer relasjoner også til grupper utenfor salen. Det er en vanskelig balansegang, en slags kunst i seg selv. De likte å gi sine innlegg en personlig stil, med kroppsspråk, spesielle begreper, ordvalg og fyndige metaforer. For å oppnå at journalistene refererer, handler det om å ha innlegg med treffende metaforer som står i motsetning til andre politikere.

Mange av innleggene er personlig preget og uavhengige av parti. Det er lite forskjell etter utdanning når det gjelder å bruke sin personlighet i fremføring av innlegg. Teknikerne og økonomene i min undersøkelse er ikke mindre ordrike i sine innlegg enn humanistene. Snarere kan det se ut til at de bruker vel så mange ord, slik at deres moralske overbevisning skal komme frem.

Jeg la merke til den store vekt det er på hvordan man fremfører argumentene i flyplassdebatten i Skien. Det har nok også noe å gjøre med at alle debatter overføres til TV "live". Man kan også laste ned debatter fra nettet etter at de har vært holdt. Politikere blir utvilsomt vurdert ut fra sin fremtreden. De regner med at noen av de som ser på vil

kommentere innleggenes form. Debattinnlegg kan fort skape meninger og slik kan partiene påvirke. Referater i avisene og journalistenes kommentarer er også viktige opinionsdannere. Jeg legger merke til at det er mindre vekt på fremføring i Nome.

TV-overføring kan også gjøre at politikerne forsterker forskjeller og uenigheter seg i mellom. Å få til en debatt med slagkraftige metaforer passer best i en stor forsamling, med formell debatt og talerstol, mange tilhørere, journalister og TV-overføring. I Nome var det for lite høytidlige omgivelser til det, og heller ikke TV-overføring (og da blir debatten mindre synlig).

Jeg merket meg at debattene var saklige. Det var sjelden at man skjelte ut hverandre. Indirekte kritikk var det vanlige (at man uttalte seg annerledes enn en annen, men uten å direkte fremheve forskjellen til en bestemt person). Ironi ble brukt en del ganger.

Maktforhold i et kommunestyre

Det er naturligvis slik at forekomst av utdanning er med å forklare maktforholdene i et kommunestyre. Slik sett har Vike rett, de politiske personene like mye som partiene er med å definere maktforhold. Men det er stor forskjell etter den rolle de har i gruppene. Det er gruppelederne som har en slik makt. Vike har sagt at politikerne har blitt mer fristilt fra sine partier i praksis (Vike 2002:74). Det innebar ifølge ham, at kommunal politikk var mer avhengig av ansvarlige politikere individuelt og ikke av "ideologiske kollektiver". Det er noe riktig i dette. Det er noe kvalitativt nytt, men etter min mening er det også knyttet til utdanning. Forekomst av utdanning har forsterket det som Vike påpekte. I den forstand er politikeren mer frikoblet fra partiene enn før. Jeg har ikke med det ment å si at politikerne ikke er lojale til sitt parti, men at partiene selv er formbare av personene i større grad enn før. Det er snarere slik at de bruker mer sin utdanning til å definere hva partiet er, og ser ikke så mye på ideologi lenger. Da har det mye å si hvordan de bruker sin utdanning. Men jeg har ikke grunnlag til å si at avgjørelsene blir klart annerledes på grunn av utdanningen.

Jeg har sett på om utdanning hos politikerne bidrar til å danne maktrelasjoner i et kommunestyre. Det er en kulturell kapital som brukes. Jeg mener at situasjonen med nedskjæringer i budsjettene har gitt gruppelederne en større makt i sine partigrupper. For meg blir ordførernes roller noe skjult, fordi de sier ganske lite i debattene. Det er gruppelederne som er de mektige i debattene, ikke ordførerne. (Med unntak evt. av Nome). Når gruppelederne snakker og de bruker sin utdanning, betyr det at de fristiller seg fra partiet? Det er snarere omvendt. Utdanningen deres fargelegger hvordan hele partiet fremtrer. De har mye makt til å gi partiet retning og en kan kanskje si at de fremtrer som "høvdinger". Det er for så

vidt noe av det samme som Vike sier. Men han snakket mer generelt om politikerne, og la ikke spesielt vekt på gruppelederne. Det har snarere å gjøre med at lederne får mer makt over sitt partis handlinger i kommunestyret, enn egentlig fristilling av den enkelte person.

Det oppsto en taushet fra By- og Nærmiljøpartiets Marie Solheim i budsjettdebatten i Porsgrunn 2012 (desember), fordi partiet og ville markere sin protest når ingen av deres forslag fikk tilslutning. Det ble taushet i budsjettdebatten i 2012 i Skien når det gjaldt flyplassen fordi verken Arbeiderpartiet eller de borgerlige ville si noe. Det var heller ingen som sa noe om parkeringssaken i Porsgrunn i budsjettdebatten 2012. Faktisk etterlyste Sosialistisk Venstreparti i Porsgrunn en "debatt som ble borte". Trolig var det fordi både Arbeiderpartiet og de borgerlige ikke fant grunn til å gi så mange kommentarer til verken forslagene fra By- og Nærmiljøpartiet eller de fra Sosialistisk Venstreparti. Det er interessant at det har oppstått en taushet i alle de store sakene jeg har drøftet, flyplass, parkering og flate kutt. Men jeg har ikke hatt anledning til å gå nærmere inn på det.

Jeg nevnte i kapittel 3 om flyplassen at en yngre kvinne fra Arbeiderpartiet tok ordet i debatten i oktober. Hun holdt innlegg som var en støtte til Eva Sandbu. Jeg tolker det slik at de kunne bare holde dette innlegget etter at Arbeiderpartiet hadde snudd og ikke støttet mer penger til flyplassen og at hun før det var taus. Dette innlegget viser at det fantes ikke bare en oppfatning i Arbeiderpartiet, men at Linde som arbeidet i det offentlige, hadde oppfatninger som avvek fra gruppelederen. Tilsvarende i saken om "flate kutt". I den saken har jeg nevnt en kvinne som tilsto at hun følte seg 50 % i posisjon og 50 % i opposisjon. I praksis er dette å gi delvis støtte til de to kvinnene fra By og Nærmiljøpartiet og SV, og å signalisere at hun tilhører et mindretall som kan føle en viss maktesløshet.

Politikernes bruk av metaforer

Jeg har i denne oppgaven demonstrert hvordan politikerne gjør bruk av slående metaforer i sine ytringer med den hensikt å få frem avstand til noen andre politikere, ofte for samtidig å skape nærhet til andre. Politikerne bruker metaforer i debatter. Lakoff har skrevet godt om hvorfor det er et stort poeng. Her skal jeg gi noen eksempler som ikke er brukt i det foregående.

I budsjettdebatten i Porsgrunn i desember 2011 ville Sosialistisk Venstreparti, By- og Nærmiljøpartiet og Venstre øke eiendomsskatten. Situasjonen kunne fremstå som litt spesiell, for så vidt som Arbeiderpartiet ofte i mange kommuner har gått inn for slike skatter. Men forholdet til Høyre (partier i samme posisjon) gjorde at Arbeiderpartiet måtte ha samme

standpunkt i denne saken som Høyre. Når Gunnar Svendsen (A) velger å argumentere med at eiendomsskatt ville ramme næringslivet, viser han sin relasjon til sitt nettverk som er tungt inne i næringslivet. Han bruker verst tenkelige metafor og sier at en økt avgift vil ”drepe industrien”. En mer ”killing metafor” (ord fra Lakoff) kunne neppe tenkes. Dette mener jeg også er en metafor av Lakoffs kamptype (jfr. kapittel 2). En slik metafor er særdeles sterk i Porsgrunn, sett i lys av byens industrihistorie. I Arbeiderpartiet er bruk av en slik metafor utvilsomt en måte å bygge eller vedlikeholde relasjoner til industrien. For Gunnar Svendsen (A) kunne det også være en måte å få frem at Sosialistisk Venstrepartis ønske var ”industrifiendtlig”, og dermed forkastelig.

Begrepet “snillisme” ble brukt i samme møte, og da i forbindelse med skolesatsing. Arbeiderpartiets Berit Øyen kritiserte Marie Solheim (By og Nær), for å være ”snillist”. Solheim svarte at hun ville ha seg frabedt å bli kalt snillist. Hun så sitt arbeid som faglig basert, og ikke basert på samvittighet eller at hun syntes synd på noen. Hun ønsket å bevilge mer penger til skolen, fordi “kvaliteten er for dårlig”, som hun sa. Jeg mener at ytringen fra Solheim er interessant som en markering av at hun ville bli bedømt på en faglig måte, ikke som en synser som kom med følelsesmessige innspill i politikken.

Begrepet effektivitet synes mye brukt som metafor i debattene. Hva er effektivitet? Det betyr normalt at noe fungerer som det skal. Men det betyr også at fungeringen skjer med minst mulig innsats. Jeg har en følelse av at det brukes mer omfattende enn som så i debattene i Grenland, at det betyr også noe slikt som fornuftige mål og virkemidler. Ordet effektivitet brukes mye i dag i politikken. I debatter jeg har sett på har jeg en følelse av at begrepet brukes med en vid betydning. Det kan bli brukt om for mange ting. Da er man fort inne på likhet. Likhet er omtrent ikke nevnt i ytringene i debattene, men jeg regner med at mange likevel er opptatt av likhet. Vike har i sin avhandling sagt at det var en viktig verdi i Skien. Jeg har stilt meg spørsmålet om ordet effektivitet i debattene i Grenland også inkluderer likhetstankegang implisitt, ja til og med kanskje rettferdighet? Økonomer er raske til å bruke begrepet, og andre faggrupper irriterer seg ofte over økonomene fordi de ikke kan nok om de reelle prosesser. Derfor blir økonomene beskyldt for å ta for mye feil og at de bare holder seg til det målbare. Da kan kvaliteter ved tjenester som er vanskeligere å måle, bli neglisjert.

Begrepene samvittighetspolitiker og realismepolitiker

Jeg har på ulike steder i oppgaven nevnt Vikes begreper samvittighetspolitiker og realismepolitiker, og presisert at de er ”idealtyper” og ikke er ment å være klistrelapper på noen politikere. Dessuten vil jeg si at når flere politikere i dag har lenger utdanning og

spesiell kunnskap, er det vanskelig å finne ut om en politiker gjør noe fordi han er drevet av samvittighet eller om han gjør det fordi hans fagutdanning motiverer til det. Det samme problemet gjelder begrepet realismepolitiker. De politikere som Vike mente var av typen realismepolitikere i 1993 hadde ikke mye utdanning. Å være realistisk den gangen var en enklere oppgave. I dag er budsjettssystemet mer komplisert. Det er ikke nok å være opptatt av å følge budsjettets begrensninger, man må også arbeide med stadige endringer i tjenestene slik at man kan få gode nok tjenester ut fra de ressurser man har. Det kan være mer krevende å unngå at definisjonsmakten for effektivitet blir gjemt for mye i byråkratiet eller hos fagpersoner. Vike skriver allerede i sin artikkel i 2002 at han ikke ville klassifisere den enkelte politiker i enten kategorien samvittighetspolitiker eller realismepolitiker. Jeg synes heller ikke at det er naturlig å bruke en slik klassifikasjon i 2012, og enda mer slik i dag enn i 2002. Vikes idealtyper er likevel nyttig i en diskusjon av roller også i dag, men da først og fremst som idealtyper.

Vike sier at "[...] unlike most other organizations, the municipality has not been able to discipline its personnel (trekker da inn også politikere) according to an overarching set of principles". Det er ikke en relasjon, som han sier, mellom "customers and sellers". [...] "it is supposed to shape the environment as well as be controlled by it" (Vike 2002:73). Det kan ikke være heldig å disiplinere politikerne i den grad at de slutter å være kritiske til kommunens tjenester. Å kreve lojalitet til effektivitetsbegrepet er en ikke ufarlig tanke, når vi har å gjøre med grenseløse tjenestebehov. I så fall ville vi miste mye av målene som Jenssen er opptatt av i debattene, å ikke være for mye bundet til begrepet effektivitet. Det ville være å gjøre som Nygård advarer mot, å gi fra seg definisjonsmakten til byråkratene.

Kan Vikes modell med to roller utvides til tre?

Jeg vil her drøfte to aspekter ved Vikes to-rolle-modell. For det første hva som forstås med budsjettbalanse. For det andre spørsmålet om velferdstiltak er preget av samvittighet. Jeg har i kapittel 2 omtalt Vikes artikkel fra 2002. Han drøfter en modell hvor politikerne forener to roller. I den ene rollen kjemper aktøren for velferdstiltak og i den andre rollen oppfyller han krav til å holde budsjettbalansen.

I kapittel 3 har jeg pekt på at Eva Sandbu ikke nevnte skatt i sitt innlegg i desember 2011. Hun kunne dermed si at pengene som hun ville ta fra flyplassen, kunne brukes til å redusere nedskjæringer av velferdstiltak. I desember 2012 har hun et innlegg hvor hun er meget beskjeden når det gjelder hva hun kan bruke penger til. En tolkning kan være at hun mange ganger i løpet av 2012 har hatt diskusjoner med de andre partiene, hvor de har pekt på

de store skattetape ved å legge ned flyplassen, og at hun også selv har innsett at det kan bli skattetape når en ser på budsjetter over flere år.

Det jeg lurer på er om modellen kan justeres/utvides for å være bedre tilpasset forholdene i 2012. Rollemodellen ville egne seg bedre å bruke på flyplass-saken hvis begrepet budsjettbalanse kunne forstås over flere år. Da ville det kunne påvises redusert skatt (og svekkede budsjetter) som følge av nedleggelse av flyplassen.

Når det gjelder betydningen av velferdstiltak forstår jeg det slik at Vike tenker på velferd som skyldes politikernes samvittighet, dvs. rettet mot brukerne. Hva hvis årsaken til at det foreslås tiltak skyldes faglige (fra de som har profesjonell utdanning i feltet) synspunkter på hvordan man bør arbeide. Da kan det hende at ansatte og tillitsvalgte kjører frem mål for bedre behandling av sine klienter, som skalkeskjul for å få mer ressurser til sitt eget arbeidsområde.

Når det gjelder saken om flate kutt, er jeg usikker på om den spesielle kunnskapen til Marie Solheim og Ida Eliassen skaper et problem. Er det greit å se på deres innlegg som velferdspolitik, når den kanskje like mye kan være skapt av ansatte og deres tillitsvalgte. Vike er ikke fjern fra å mene at de offentlig ansatte kan påvirke politikken. Han skriver i sin artikkel: "[...] municipal employees are not simply viewed as 'professionals', but also as groups promoting their own interests, masquerading as welfare talk" (Vike 2002:71). Hva skjer når de ansatte i kontakt med politikere, kommer med forslag om faglige krav snarere enn først og fremst god behandling av klienter?

Kan Vikes modell brukes til å omfatte alle velferdstiltak, uansett om de er skapt av dårlig samvittighet overfor brukeres behov, eller om det skyldes ansattes ønsker. Uansett om politikerne bruker egne standarder fra sin utdanning, eller om de får dem fra de ansatte, er det nyttig å trekke utdanning (profesjons standarder) inn i Vikes rollemodell. Passer modellen til det, eller må den justeres? Jeg legger merke til at Vike i sin artikkel ikke begrenser rollene til to, men sier at det kan dreie seg om "several". Ja, da kunne jeg tenke meg å føye til en faglig rolle (knyttet til utdanning), som et tillegg til de to rollene, slik at det er tre roller.

Vinnere og tapere i debattene

Det ser ut for meg som at Sosialistisk Venstreparti ble vinner i skoledebatten i Skien. Det er ellers få ganger at Sosialistisk Venstreparti har vunnet debatter i de tre kommunene. Partiet har frontet en rekke saker, men ikke kommet ut med særlig innflytelse i de sakene jeg har sett på, med unntak av skoledebatten. Sosialistisk Venstreparti var nemlig det partiet som mest entydig gikk inn for det alternativet som ble valgt, Prestejordet.

Høyre har vunnet en rekke voteringer hvor Arbeiderpartiet har ønsket et annet resultat. Høyre har hatt stor rolle i mange av debattene jeg har sett på, både i flyplass-saken og parkeringssaken. Venstre har vært tydelig på borgerlig side i Skien, men i Porsgrunn er det annerledes fordi partiet ikke er med i posisjonen. Her har partiet samarbeidet med andre opposisjonspartier i flere saker. Det ser ut til at Venstre er det partiet som oppfører seg mest ulikt i de tre kommunene. De andre partiene viser ikke så store forskjeller mellom kommunene.

Å prøve å kåre vinnere i politiske debatter er ofte en tvilsom ting å foreta. Jarle Eides (A) balansekunst i flyplass-saken kan være et eksempel på dette. Eide hadde utvilsomt stor innflytelse i saken og klarte å lose sitt parti inn i støtten til flyplassen igjen etter oktober 2012. De borgerlige partiene var på en måte vinner i saken, men det blir for sterkt å kalle Arbeiderpartiet for taper. Eide klarte å holde autoriteten intakt. Arbeiderpartiet stemte også med flertallet i budsjettet for 2013

Det er videre for enkelt å forklare tausheten i budsjettdebatten 2012 om flyplassen som et tegn på at samholdet i posisjonen var viktig. Saken har også en moralsk dimensjon, hvordan stridsspørsmålene ble ”framet” for å bruke Lakoffs begrep. Partiene (unntatt Sosialistisk Venstreparti) kan ikke ha sett seg tjent med å si noe om saken. Mitt poeng med denne diskusjonen er å vise at det er komplisert å snakke om hvem som er vinnere og tapere i en sak. Det avgjøres ikke bare ved voteringen etter en debatt, men også av hva som skjer senere. Da aktiviseres relasjoner til interessegrupper utenfor salen. Disse relasjonene kan være viktigere for partiene enn om de taper eller vinner debattene og voteringene.

Jeg har omtalt konkurranse om å være flinkest i klassen i flere av sakene (det som Brox kaller uttrykkskonkurranse, jfr. kapittel 2). Jeg har nevnt at de borgerlige kappes om å fremheve fordelene ved flyplassen, og at Marie Solheim (By og Nær) og Ida Eliassen (SV) i budsjettdebatten (budsjett 2012 og 2013) kappes om å peke på de deler av de offentlige tjenestene som har størst problemer. Vi ser det i Porsgrunn når det gjelder å fremheve at parkeringsordningen skulle gi mer bruk av sentrum for besøkende og handlende. Det var kamp om å være ”flinkest i klassen” når det gjaldt skole i Skien, hvor man fremhevet det ”som er best for elevene”.

Lakoffs konkurranse om moralsk høyverdighet, har jeg diskutert i flere kapitler, i kapittel 2, men også i kapittel 3 om flyplassen og flate kutt. Sosialistisk Venstreparti og de andre partier forsøker å fremstille sitt syn på flyplassen som moralsk sett bedre enn motparten. Her er heller ikke det å vinne debatten i salen det eneste viktige. Eva Sandbu har de andre imot seg, men hun tenker tydeligvis mer på velgerne enn om hun vinner i salen.

I debatten om ”flate kutt” er det tilsvarende. Marie Solheim og Ida Eliassen taper debatten i salen i den forstand at de ikke får gjennomslag. Men hvordan dette påvirker holdningene til partiene ute i befolkningen er mer usikkert, hva man der oppfatter som mest moralsk riktig.

Hvem var det som hadde det mest moralske prosjekt, tilhengerne av flyplass eller motstanderne? Det var der stridens kjerne lå. Hvem hadde det mest moralske prosjektet i ”flate kutt”- saken. Var det posisjonen som hadde investert så mye at det ikke var plass til Ida Eliassens eller Marie Solheims velferdsprosjekter, eller Ida Eliassen og Marie Solheim som fremhevet velferd. Jeg fant i det hele tatt flere eksempler på debatter hvor Brox's uttrykkskonkurranse var aktiv.

Jeg kan konstatere at både i flyplass-saken og ”flate kutt” blir innleggene til en del av debattantene lett preget av kalkulasjoner og budsjettthensyn. Når det er nedskjæringer i budsjettene er ikke dette rart. Da blir konfliktene med Sosialistisk Venstreparti skjerpet, fordi Sosialistisk Venstreparti i mindre grad vil snakke om kalkulasjoner og effektivitet. Likevel vil man ha frem nye velferdstiltak, eller dempe skadevirkninger av nedskjæringer, og argumentene fra begge grupper skjerpes. Da tvinges ledende politikere til å ivareta begge rollene, slik Vike har nevnt.

Forklaringene er ikke bare at selve kulturen er preget av det haugianske etos, men også preget av at i en slik situasjon får gruppelederne en særlig sterk rolle. Gruppeledere som er flinke med tall, vil lett få en spesiell stor rolle i debattene. Det rammer Sosialistisk Venstreparti når partiet ikke liker å snakke om effektivitet. Likevel vil jeg si at gruppelederne har begge roller i en slik situasjon, også SV-erne.

Stilltiende regler

Med stilltiende regler mener jeg regler for atferd som ikke er nedskrevet, men som likevel i stor grad blir fulgt. Nome er en liten kommune. Her synes å gjelde andre stilltiende regler enn i Porsgrunn og Skien. Jeg har allerede nevnt at ordfører i Nome oppfører seg på en annen måte, er mer aktiv på møtene enn ordførerne i Porsgrunn og Skien.

Hvem skal ta ordet i de ulike sakene som kommer opp. I Skien og Porsgrunn er det vanlig at ordførerne spiller en sterkt tilbaketrukket rolle. Det er gruppelederne som primært tar opp sakene. Det er rett og slett ikke meningen at ordførerne skal holde de viktigste innleggene. Ordføreren i Skien sa svært lite i forbindelse med flyplassen. Men hun kunne ta ordet for å gi opplysninger om saksbehandling. Ordfører Roar Vold (A) i Porsgrunn sier også ganske lite i forbindelse med parkeringssaken i Porsgrunn.

Nomes teknisk utdannete ordfører Grete Elvestad (A) ble ordfører høsten 2011. Hun hadde en helt annen rolle enn ordførerne i de to andre kommunene (Porsgrunn og Skien). Hun sto selv for mye av debatten. Det gjaldt for eksempel en sak som fiskestengning.

Gruppelederne hadde ikke den hovedrollen i Nome som har vært tilfellet i debattene i Skien og Porsgrunn. Grete Elvestads rolle kan imidlertid også ha sammenheng med et tidspress i saken. Kanskje skyldes Grete Elvestads (A) store innsats i forberedelse av sakene, men også ved presentasjon av sakene i kommunestyret, erfaring fra ledelse i det private næringsliv og hennes tekniske utdanning? Mange av sakene i Nome var ganske tekniske. Det er forståelig at i en liten kommune kan alle aktører ha lettere for å gripe til mer ”uformell behandling” av saker, enn i en større kommune.

Det er ikke bare et lavt folketall i Nome som utgjør forskjellen i forhold til de to andre kommunene. Jeg har nevnt beskjedne møtelokaler og lav terskel for å ta ordet. Det var også oftere at det ble stilt spørsmål direkte fra salen uten å gå på talerstolen. Det forekom knapt i de andre kommunene. I Nome bar kanskje debatten delvis mer preg av samtale enn av taler.

Hva skjer når møtene preges mer av samtaler enn av taler?

Fordelen ved at møtene har mer preg av samtaleform i Nome er at konfliktnivået er lavere, at man kan ha en mer spøkende tone, og det er lettere å inngå kompromisser på selve møtet. Dette kan sammenlignes med det Barnes (1954) sier om hvordan lokal organisasjon påvirker samhandling i små samfunn. Når møtene har preg av samtaler mer enn frittstående *statements* som sjelden kommenterer andres innlegg, blir muligheten til kompromisser større. Innleggene blir mindre ideologiske, men mer bruk av egen kunnskap. Samtidig blir det lettere for de med mindre status å ta ordet og slik sett mer demokratisk. Debattene kan bli mer fullstendige, fordi det er lettere å kommentere andres innlegg.

Det er all grunn til å sammenligne dette med det Barnes skriver om hvordan debattene foregår i kommunestyret i Bremnes: [...] ”individuals present their view as though they had first been stated by someone else” [...]; they speak tentatively and cautiously; they try to win support of divergent colleagues by saying that they agree with them all” (Barnes 1954:51). Man sørger for å nå frem til enighet uten å skape unødige skiller i gruppen. Dette er tydelig noe som foregår i mange ulike typer komiteer og lignende. Jeg merker en forskjell på dette i Nome sammenlignet med de to byene, til og med Sosialistisk Venstreparti opptrer her mer beskjedent. Det er også slik at man i Nome gjør hva man kan for å få til enstemmige vedtak. Dette kan passe med det Barnes skriver om at folk som lever sammen har selvfølgelig interessekonflikter seg imellom, men de har også en felles interesse av ”maintenance of

existing social relations” (1954:50). Votering er en måte å nå avgjørelser på når man erkjenner at det er ulike synspunkter. Barnes legger stor vekt på at i de små samfunnene kjenner folk hverandre gjennom flere relasjoner. I byer som Porsgrunn og Skien er det færre som kjenner hverandre gjennom mange relasjoner enn på små steder. Da blir det et mindre press til å oppnå enighet, og da kan det bli mer taler enn samtaler.

Slikt press for enighet er selvsagt en fordel for en hegemonisk kultur, men problematisk for småpartiene, og enda mer problematisk i små kommuner, kan en tenke seg. Rådmannen i Nome fikk oftere ordet for å redegjøre i en sak enn rådmennene i Porsgrunn og Skien. Dessuten tok rådmannen til og med ordet på egen hånd uten å bli oppfordret. En slik møteform oppfattet jeg, var ganske lite aktuell i Porsgrunn og Skien. Formalitetene ved NPM var ikke til stede i Nome, fordi rådmannen (og heller ikke politikerne) hadde gjort noe forsøk på å innføre NPM i kommunen. Det ble et enklere språk i dokumentene og dette førte antakelig til en mer alminnelig språkbruk i kommunestyret i Nome, uten strid om hva som skal måles eller begreper som har med målstyring å gjøre (ikke noe om ”forbedringsmål” for eksempel)

Jeg la merke til at innlegg som holdes i de to byene er mer *performative* enn de som holdes i kommunestyret i Nome. I byene er innleggene lagt opp til å være sterke i formen, ironiske og fulle av metaforer overfor motstandere. Det skyldes kanskje at møtene er mindre formelle i Nome enn i de to byene. Jeg har allerede foran nevnt at mangel på lokal-TV kan ha noe å si.

Betydning av kunnskap og utdanning

De fordommer jeg har med meg på feltarbeid, er inntrykk/erfaringer fra Oslo og den nasjonale politikken til partiene. Det er uvanlig å oppleve et så godt samarbeid mellom Arbeiderpartiet og Høyre som en finner i Grenland. I Grenland er det ikke noe spesielt nært samarbeid mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Det er også i motstrid til at jeg har vært vant til å observere mye samarbeid mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i Oslo. Vike har pekt på en lang linje av økonomiske beslutninger i Porsgrunn, som igjen har sammenheng med historien, og gjør at Arbeiderpartiet og Høyre finner hverandre, særlig i næringspolitikken. Det er trolig ikke uten betydning at det er en annen balanse i Oslo mellom befolkning med tekniske fag og humanistisk utdanning, hvor den sistnevnte gruppen er relativt større i Oslo enn i Grenland.

Jeg har i denne oppgaven lagt stor vekt på hva slags utdanning og yrkeserfaring politikerne har. En sammenligning av Gunnar Svendsen (A) og Bjørn Nilsen (A) med Marie

Solheim (By og Nær) og Ida Eliassen (SV) viser ganske ulike utdanninger og også ulike yrkeserfaringer. Svendsen og Nilsen (A) har teknisk/økonomisk utdanning og yrkeserfaring fra privat sektor eller teknisk arbeid i det offentlige, mens Eliassen (SV) og Solheim (By og Nær) har humanistisk utdanning og erfaring fra arbeid i skole/omsorgssektoren i det offentlige.

Jeg kan for eksempel ikke si at avgjørelsene om flyplass, skyldes hva slags utdanning de ledende politikerne har i Skien. Eller skyldes parkeringsløsningen det teknisk-økonomiske hegemoniet i Porsgrunn? Nei, det vil være en altfor enkel konklusjon. Men at debattforløp og argumentasjon blir preget av at mange av gruppelederne er teknisk-økonomisk utdannet, er ikke en for sterk konklusjon. Eller med andre ord: Det er ikke slik at jeg mener at utdanning er årsak til de standpunkter politikerne tar i sakene, men at utdanningen er et viktig hjelpemiddel i hvordan politiske synspunkter fremføres, mener jeg å ha belegg for. Det er mitt inntrykk at politikerne er selvstendige og viser sin personlighet når de kan bruke sin utdanning. Da er det nettopp en fordel at de vinkler mange debatter slik at det passer til deres kunnskaper.

Jeg har interessert meg for debatter hvor politikere på tvers av partiene hadde innlegg med felles trekk. Jeg oppdaget for eksempel at politikere med teknisk og økonomisk utdanning ofte sa mye av det samme, brukte de samme argumenter, uansett parti. Tilsvarende har jeg observert at politikere med humanistisk utdanning har likhet i måter å ytre seg på i saker som flyplassen, flate kutt og skolesaken. Politikere med humanistisk utdanning finnes i de fleste partier, men det er først og fremst i Sosialistisk Venstreparti og Rødt at toppvervene er besatt med politikere med slik utdanning.

De temaer som politikere med teknisk eller økonomisk utdanning tok opp i sine innlegg var næringspolitikk, budsjettspørsmål, transport, bygningstekniske ting. Tilsvarende fant jeg at politikere med humanistiske fag likte å ta opp temaer som skole og oppvekstforhold, kulturspørsmål og sosialpolitikk. De med teknisk eller økonomisk utdanning snakket mye om tall, fysiske steder, økonomi, mens humanistene snakket om verdier, kulturopplevelse, miljø og folks levekår.

Teknologene i Arbeiderpartiet har en fordel av å samarbeide med de borgerlige. Da kan de mer legitimt begrunne og forfølge rasjonelle, effektive mål, som er de samme som de borgerlige partiene har. Det har jeg lagt merke til i flere saker både i Skien og Porsgrunn. Det har kanskje vært nødvendig for å få gjennom saker uten for mye friksjon i koalisjonspartiene. Ved å unngå ideologisk debatt hindret Arbeiderpartiet en debatt som fort kunne blitt en rød klut for de borgerlige partiene. Da ble det mindre rom for humanistene i partiet til å

argumentere ideologisk.

Utdanning og erfaring kan gi en kulturell forskjell mellom Jarle Eide (A) og Eva Sandbu (SV). Tilsvarende er det når en kvinne fra Arbeiderpartiet, Kirsten Linde, i debatten i oktober 2012 sier omtrent det ”samme” om flyplassen som Eva Sandbu (SV). Det kan også ha å gjøre med at Sandvik (A) (hun er offentlig ansatt) har en utdanning som er mer lik med Sandbu (SV) enn med Eide (A).

Jarle Eide (A) har lang erfaring med budsjettarbeid og dette ved siden av teknisk utdanning kan være en viktig grunn for hans språk- og temavalg. Det samme ser vi når det gjelder Sissel Olafsen (H) og Ketil Larsen (H) i Skien. De bruker sin utdanning direkte når de snakker om samfunnsregnskap. De kvinnelige politikerne jeg har fokusert på: Sandbu (SV), Solheim (By og Nær) og Eliassen (SV) har også et språk og vektlegging av temaer som er preget av utdanning. Gunnar Svendsen(A) i Porsgrunn har et språk som refererer både til mye kontakt med næringslivet og hans tekniske utdanning.

Jeg får inntrykk av at SV-ere omtrent ikke vil ta ordet effektivitet i sin munn, at det har en symbolsk betydning som de ikke liker, kanskje fordi de ikke føler at de behersker konsekvensene av ordet. De liker bedre å snakke om kvalitet. De liker heller ikke å bruke budsjettbalanse, kanskje igjen fordi det ”stjeler makt fra dem” til å fremheve rettferdighet.

I parkeringssaken opptrådte Høyres gruppeleder. Hun har en blanding av humanistisk og BI-utdanning og peker selv på at hun er mest av det siste. Kristelig Folkepartis gruppeleder i Porsgrunn er lærer og har teknisk utdanning i tillegg, også han så seg som like mye tekniker som lærer. Det synes typisk at de gjerne vil fremheve seg som ”medlem” av gruppen teknologer.

Jarle Eide (A) nærmet seg ikke Eva Sandbus (SV) språk mer enn absolutt nødvendig i flyplass-saken, selv om hans parti endret standpunkt. Når jeg hører på forskjellen i det Sandbu (som akademiker) sier og det Eide (ikke-akademiker) sier, lurar jeg på om det også ligger en konflikt av følgende type som Skogen har presentert:

Skepsisen til akademisk kunnskap er langt fra ny [...] et sentralt trekk ved arbeiderklassekulturen [...] Dyrkelsen av praktiske ferdigheter og teknisk kyndighet ikke bare en kilde til selvspekt, men også har reflektert reelle erfaringer med dårlige og urealistiske skrivebordsplaner, tredd ned gjennom hodene på arbeiderne [...], en dyp skepsis til akademisk kunnskap er høyst levende i den norske arbeiderklassen i dag [...] akademisk kunnskap og forskning anses fortsatt av mange som luftige spekulasjoner, som bør komme til kort i møtet med solid, praktisk hverdagskunnskap (Skogen 2003:255).

Eva Sandbus måte å snakke på gir ingen antydning om at hun ønsker å tilnærme seg Jarle Eides (A) språk. Dette er kanskje verdt prisen ved å sette seg utenfor det fellesspråk som mange av de andre representantene har seg imellom?

Jeg har i kapittel 2 vist hva Vike fant når det gjaldt profilen til noen politikere i de ulike partier i 1993. I kapittel 2 har jeg videre gjort en sammenligning med 2011, og fant at Eva Sandbu, Jarle Eide og Olav Reitan har likheter i sin adferd med partifeller i 1993. Jeg ser lange linjer for Arbeiderpartiets Jarle Eide, og noe tilsvarende for Olav Reitan i forhold til ordføreren i 1993 fra Kristelig folkeparti. Arbeiderpartiet har også i dag en tydelig tilnærming til budsjetter og regnskap. Sosialistisk Venstreparti hadde større distanse til slike sider av politikk også den gangen.

For meg synes det som gruppelederne (de har ikke Jenssen nevnt med et ord) har fått en sentral rolle når vi har en situasjon med nedskjæringer. De får jo da nesten automatisk en strategisk rolle, og må ivareta helheten.

Skjer det en sammensmelting av kunnskap på ulike nivåer

Et viktig aspekt i antropologisk debatt er lokalt kontra nasjonalt og globalt nivå. Selv om mange peker på en utvikling i retning det globale, har mange antropologer pekt på det paradoksale at man også lokalt opplever en blomstring ved å fremheve det lokale. Det er imidlertid et noe annet perspektiv jeg vil trekke frem. For meg ser det ut til at det lokale er sterkt svekket i Grenland, ja enkelte ganger nærmest sammensmeltet med det nasjonale og det globale nivået (det siste når det gjaldt næringspolitikk). Det lokale speiles i et nasjonalt og et globalt perspektiv. At det politiske blikket er lokalt, er da kanskje en illusjon.

Jeg observerte at en taler kan ta for seg både lokale og globale trekk i samme innlegg, nesten i samme setning. Dette er tydelig i Helge Fjellstads (SV) innlegg i parkeringssaken. Miljøpartiet De Grønnes representant ville i saken om parkering, la en nasjonal politikk nedfelles i Porsgrunn. Det blir ofte referert til det nasjonale nivået. Det kunne være i forhold til lovgivning, mål som ble satt i departementene eller støtteordninger fra sentrale myndigheter. Humanistene la ikke alltid vekt på det lokale, det er tydelig i parkeringssaken og saken om flyplassen. De teknologiske politikerne tok mer kontakt med det lokale næringslivet enn humanistene.

Jeg finner at mange debatter er preget av at lokalpolitikere ikke lenger bare tenker lokalt, men ofte føler at de må trekke inn et nasjonalt og til og med globalt perspektiv i det lokale. Det var tydelig i saken om skole og saken om samhandlingsloven. Men også i

flyplass-saken og parkering var nasjonal kunnskap nyttig, ikke bare for Sosialistisk Venstreparti. Bruken av kunnskap som kommer fra nasjonalt nivå gjør det på en måte mindre viktig med lokal kontakt med befolkningen for politikere. De lokale politiske representantene representerer i stadig mindre grad den lokale kulturen. De liker å fremstå som eksperter på et lite område, og trenger ikke å referere til lokal kunnskap fra samtale med lokal befolkning.

7 Store og små partier

Strategier for store og små partier

I utgangspunktet tenkte jeg at alle partier i et kommunestyre kjempet for å få flertall for sitt syn. Men jeg fant at småpartiene ofte kjempet for syn som de på forhånd visste det ikke var mulig å få flertall for. Jeg kan nevne Eva Sandbu i flyplass-saken, parkering i Porsgrunn og Marie Solheim og Ida Eliassen i budsjettdebatten. Å få frem hvilke saker de ble stemt ned på, kan tvert imot være nyttig for å få synliggjort hva partiet står for. Hvis det lille partiet blir sitert i avisene selv om forslagene ikke får flertall, er avisomtalen viktig likevel for å få oppmerksomhet. Jeg har foran sagt at humanistene med lang utdanning ikke er redde for eller sjenert for å stå alene i en debatt, bare de føler de har gode nok argumenter. Denne strategien kommer svært tydelig frem i Vikes arbeid i 1993. Jeg finner det samme i noen saker.

For et stort parti som sitter i posisjonen, er det viktig at man får flertall når en sak kommer opp til votering. Da må man arbeide for allianser. Men Arbeiderpartiet tapte flere voteringer. Det skjedde i flyplass-saken høsten 2012 da Arbeiderpartiet snudde, men det var fortsatt flertall for å gi penger til flyplassen. Også i Porsgrunn tapte Arbeiderpartiet i parkeringssaken. Slike tap må påregnes når de borgerlige partiene har potensielt flertall. Enda et eksempel er lokalisering av skole i Skien. Her gikk skillelinjene annerledes enn vanlig. I Nome oppdaget jeg ikke noen tapte voteringer for Arbeiderpartiet under mitt feltarbeid.

Når Arbeiderpartiet tapte voteringer, la jeg merke til at partiet prøvde å dempe tapenes betydning ved å snakke teknisk, ikke ideologisk. Det gjaldt både flyplass-saken og parkeringssaken. Selv når Arbeiderpartiet stemmer likt med Sosialistisk Venstreparti i en sak, oppdager jeg at de to partiene gjør lite for å føre et likt språk. De to partiene argumenterer vanligvis ganske ulikt. Det kan nesten se ut til at begge parter legger vekt på å skape avstand, mellom dem. Det gjelder for eksempel i parkeringssaken. Det er i det hele tatt sjelden noe godt samarbeid mellom de to partiene. Det har ofte nesten hørt ut som det var mer enighet mellom Arbeiderpartiet og Høyre, også når Arbeiderpartiet har stemt på samme måte som Sosialistisk Venstreparti.

Hvis man bare ser på makt ut fra hvem som får flertall i votering, kommer små partier dårligst ut. Deres makt kan likevel være undervurdert. De kan ha stor makt når de kommuniserer med interessegrupper. De kan også utgjøre et press på andre partier, særlig at Sosialistisk

Venstreparti påvirker radikale representanter i Arbeiderpartiet. Slik kan de små partier (stilltiende) få mer innflytelse enn det som kan observeres.

I sakene som er redegjort for foran kommer småpartiene ofte med sterkt formulerte særstandpunkter. At de havner i mindretall med lite eller ingen påvirkning, synes å bekymre disse partiene lite. Det kan virke omvendt, at jo mer de fremstår som å ha tapt saken i kommunestyret, jo tydeligere posisjonerer de seg overfor sine interessegrupper. Det er Sosialistisk Venstreparti og By- og Nærmiljøpartiets synspunkter i ”flate kutt” et eksempel på.

Når Sosialistisk Venstreparti er klar over at de henvender seg til en subkultur, i hvert fall i Grenland, kan det hende at de er fornøyd med å være outsider i politikken i kommunestyret. Partiet får status i sine velgergrupper, når de søker renhet i politikken, snarere en kompromisser, som er lavt vurdert. Da virker makten ikke nødvendigvis umiddelbart, men på noe sikt.

Hvorfor Sosialistisk Venstreparti er fremmed i Grenland

Jeg legger til grunn at den store avstanden det er mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i Grenland, trolig først og fremst kan forklares ved at SV har avstand til en haugiansk grunnkultur. Jeg ønsker å se litt grundigere på om det er flere årsaker til Sosialistisk Venstrepartis fremmedhet i Grenland. Med fremmedhet mener jeg kulturell avstand til hegemonisk kultur. Sosialistisk Venstreparti gjorde mitt feltarbeid interessant fordi partiet turde fremme noen viktige saker på en annen måte enn de andre partiene. I Skien turde partiet utfordre den hegemoniske støtten til flyplassen. I Porsgrunn turde partiet (ved siden av By- og Nærmiljøpartiet) utfordre effektivitetstanken og NPM i budsjettdebattene. I Porsgrunn turde partiet utfordre bilistenes rettigheter til å parkere (sammen med Rødt og Miljøpartiet De Grønne).

Jeg nevnte i kapittel 2 at Sørensen og Stråth påpeker sterk likhetstankegang. Dette kan tenkes å virke slik at det blir større oppmerksomhet rundt personer som fremstår som forskjellig. Jeg nevnte i kapittel 2 Witoszeks påstand om at intellektuelle hadde en svak posisjon i Norge. Det var ikke tvil om at Sosialistisk Venstreparti var forskjellig fra de andre partiene i 1993, og er det også i dag. Innen arbeiderbevegelsen var det skepsis til folk med universitetsutdanning³⁷. Sosialistisk Venstreparti i Porsgrunn og Skien var mer opptatt av

³⁷ For arbeiderbevegelsen fremsto ikke universitetene som et moralsk korrektiv til arbeiderbevegelsen, snarere som et konservativt fremstøt (bekreftet også av historikeren Kjeldstadli (2010). *Akademisk kapitalisme*. Universitetsforlaget. 2011.

egne *statements* enn å snakke seg nærmere de andre politikerne. Jeg finner likevel ikke tydelige utsagn fra Jarle Eide (A) og Gunnar Svendsen (A) på at de oppfattet SV som intellektuelt. Men i den grad SV selv oppfatter seg som et intellektuelt parti eller oppfattes som det av andre partier, vil det selvsagt ha utstøtingsbetydning i forhold til andre partier i Grenland. Gouldners *New Class* er mer historie, og gir ikke like mye hjelp til forståelse av utdanningsgruppene som tidligere. Jeg har for eksempel lite grunnlag i egne observasjoner til å bruke Gouldners kriterier for den nye klassen til å hevde at Sosialistisk Venstreparti er et intellektuelt parti.

Jeg finner godt grunnlag for å si at Sosialistisk Venstreparti selv setter seg utenfor gjennom sin egen argumentasjon og lite lyst til å bruke beregninger og effektivitetstankegang (gjelder flyplass-saken, parkering og flate kutt). Det synes å være tegn til at Sosialistisk Venstreparti blir satt utenfor fordi partiet legger så stor vekt på egne meninger og så lite på kompromisser. Ikke i noen av sakene ser det ut til at Arbeiderpartiet har hatt noen interesse av å nærme seg Sosialistisk Venstreparti gjennom å peke på at de to partiene har like standpunkter. På den annen side kan Sosialistisk Venstreparti ha vært fornøyd med den avstanden, fordi det viser at Sosialistisk Venstreparti er uavhengig.

Avstanden mellom de to partiene kan også forklares ved at ulike utdanningsgrupper dominerer i de to partiene. Om det henger noe igjen av avstand fordi Arbeiderpartiet har sett på Sosialistisk Venstreparti, som intellektuelt, har jeg lite holdepunkt for. Det var nok mer aktuelt da klasseforskjellene var av større betydning. Men i den grad dette fortsatt finnes, virker det til å øke avstanden mellom SV og Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene.

Jeg tviler på at den intellektuelle dimensjonen har særlig betydning. Jeg kan ikke se at verken Eva Sandbu i Skien eller Ida Eliassen i Porsgrunn er spesielt intellektuelle i sitt språk. Å kalle SV et intellektuelt parti er kontroversielt. Noen vil oppfatte det nedsettende fordi det antyder at man ikke er opptatt av praktisk politikk, andre vil se det som bra fordi man ikke er opptatt av det materielle.

Sosialistisk Venstreparti ble både satt utenfor og setter seg selv utenfor fordi partiet ikke følger en disiplinering som den haugianske grunnholdningen tilsier. Kanskje skyldes det også SV-ernes opptreden når de ikke får så stor innflytelse i kommunestyret, selv om de har relevant kunnskap til å kunne få det? Kanskje er det slik atferd deres velgere ønsker av dem som politikere? SV-erne vil da bli stående alene, med sine rene standpunkter, uten å bli oppslukt, bli borte i kompromisser. Da er det ikke rart om andre partier venner seg til slik opptreden, og gjør lite for å trekke Sosialistisk Venstreparti med.

Jeg har påvist at det finnes mange elementer som minner om haugianismen i

Grenlands kultur, gjennom en opptatthet av beregninger og kalkulasjon som viktig verdi i folkekulturen og politisk kultur. Men som sagt i kapittel 2: Det er mange generasjoners erfaring som har gjort at kalkulatoriske praksiser og ingeniørtenkning, har overlevd. Det er praktisk kunnskap som teller i denne kulturen, ikke høytflygende ideer. Det er entreprenørkunnskaper som er det viktigste.

Sosialistisk Venstreparti har i debattene om flyplassen og flate kutt fremstilt offentlig virksomhet som viktigst, og dermed privat sektor i en viss forstand som underordnet. Privat sektor skal styres av det offentlige (tydelig når Eva Sandbu snakker om forvaltningsrapporten om flyplassen). Sosialistisk Venstreparti vil heller ikke bruke begreper fra privat sektors effektiviseringstankegang til å diskutere effektivitet i det offentlige. Slike holdninger i Sosialistisk Venstreparti bidrar til å skape avstand til de teknisk-økonomiske elitene i de andre partiene. Grenlands politikere har tradisjon for å være opptatt av å støtte det private næringslivet. Sosialistisk Venstreparti skiller seg ut i så måte. Her står Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet langt fra hverandre. Sosialistisk Venstreparti tar sjelden ordet til fordel for næringslivet.

Den haugianske arven gir et annet syn enn det Sosialistisk Venstreparti står for. Haugianerne mente at den private sektor var den viktige og at den offentlige sektor skulle ikke være stor. Vike sier at han betrakter både Skien og Porsgrunn entreprenørens byer (Vike 1998:14). Det er bemerkelsesverdig hvor mange av de sentrale politikerne i Grenland som kommer fra det private næringslivet eller teknisk arbeid i offentlige foretak. De har ikke omsorgsyrker i likhet med SV-erne. I Skien minner Olav Reitan (KrF) om at det er i det private næringslivet at inntekter må skaffes for at den offentlige sektor skal få nok ressurser. I Porsgrunn snakker Ida Eliassen om skolen som den virkelig byggende sektor (altså er de andre mindre slik). Slik skapes det avstand mellom Sosialistisk Venstreparti og de andre partiene også gjennom ulikt syn på forholdet offentlig og privat sektor.

Det er mange eksempler i debattene på at Sosialistisk Venstreparti misliker den teknologiske sektorens plass i samfunnet. Konflikter om transportsektoren er preget av at Sosialistisk Venstreparti tar et nasjonalt standpunkt (staten ville ikke støtte flyplassen og vil at byene skal stramme inn på bilbruken). Andre partier ser slike saker mer fra et lokalt synspunkt. Slik sett har Sosialistisk Venstreparti en ambivalent posisjon når det gjelder nærhet til folks problemer. Partiet er nært når det gjelder omsorg, men mer fjernt på en del andre områder. Av dette kan

det følge en viss grad av arbeidsdeling mellom partiene, som virker til å skape avstand for Sosialistisk Venstreparti.

8 Avslutning

I kapittel 2 har jeg sagt at valget av tre kommuner gjorde det vanskelig å rekke og observere mer enn kommunestyremøtene. Jeg fikk derfor ikke så mye oversikt over helheten i sakene som jeg kunne ønsket. Jeg kompenserte for dette ved å fokusere mest på noen av de sakene hvor det var mye debatt i kommunestyret, fordi saken ble avgjort der. Det er slike saker jeg har referert mest fra og analysert. Men da har beskrivelse av handlingsforløp blitt en mindre sentral del av oppgaven, enn vanlig i masteroppgaver basert på feltarbeid.

Tidligere forskning har vært nyttig for meg i mitt feltarbeid, for å komme på sporet av drivkrefter bak politiske handlinger. Jeg har hatt nytte av mange forskeres bidrag gjennom en rekke perspektiver, som kunne kaste lys over politikernes atferd i denne oppgaven. Det er ikke bare relevant å diskutere de ytringer som politikerne uttrykker, men også når debatten blir "borte". Det skjedde i flere av debattene at mange partier forholdt seg tause, når jeg hadde ventet at de skulle ytre seg. Taushet er nok enkelte ganger en måte å bruke makt på for de som har maktposisjoner, men kan være en avmaktssituasjon for de som er i mindretall.

Mønstret for samhandling mellom utdanningsgruppene i Grenland er påtagelig. Jeg lurer på om dette er spesielt for området, eller om det kan finnes igjen andre steder i Norge. I Grenland er det et tydelig hegemoni for tekniske utdanninger. Eller er det snarere Oslo som er spesielt, ved at det her mangler et hegemoni for politikere uten humanistisk utdanning?

Utdanning brukes som et hjelpemiddel i debattene for å gjøre innholdet mer troverdig og at politikk i mindre grad blir et taktisk spill. Forekomst av mer høy utdanning, gir debatten et annet innhold fordi politikere bruker sine fag når de argumenterer. Samtidig kan det være en fare for at faglige synspunkter kan bli en for sterk maktfaktor, hvis sammensetningen av kompetansen til sentrale politikere blir for ensidig. Utdanningen inngår som del av en maktrelasjon og bidrar til at gruppelederne får en sterk posisjon i sitt parti, ja kan fremtre som "høvdinger".

Det har vært spennende å oppdage hvordan sosialantropologiske tilnæringsmåter kan brukes i politikken, ikke minst fokusering på relasjoner. Det har gitt meg konklusjoner som avviker fra statsvitenskapelige analyser på flere punkter. Man kan ved sosialantropologiske metoder også komme frem til synspunkter på makt, som avviker fra vanlig hegemonisk forståelse av maktforhold som bygger på en enhetlig kultur. Ved å sammenligne med Vikes forskning ser jeg at politiske forutsetninger har endret seg fra 2002 til 2011-2012. I dag kommer en ikke unna å oppdage utdanningsgruppens betydning. Hvis jeg skal løfte blikket litt og peke på hvordan mine erfaringer kan brukes til en refleksjon om videre forskning, er det mange ting å trekke frem. For det første har jeg i arbeidet hatt

nytte av tidligere forskning, ikke bare antropologer, men ikke minst sosiologer, noen statsvitere, ja også historikere. Det kan peke i retning av at det kunne være mer tverrfaglige prosjekter når det gjelder forskning om kommunalpolitikk, som også kan inkludere økonomiske fag. Ikke slik at noen av fagene trenger å utvikle helt nye metoder eller bruke andres metoder, men mer det å ta i bruk hverandres resultater og samarbeide om å belyse problemstillinger. Det er selvsagt ikke noe mål å komme frem til felles konklusjoner for fagene, og ikke felles metoder, men ideene fra fagene bør kunne brukes mer på tvers. Forskingen om kommunalpolitikk er i praksis allerede tverrfaglig, men det virker som det fortsatt er for lite støtte og kontakt mellom fagene, for lite bruk av hverandre.

Det har vært den tradisjonelle kritikken fra antropologien mot andre fag, at det gjøres for enkle forutsetninger om kultur i mange universitetsfag. Men jeg mener at antropologien har mer å bidra med enn dette, gjennom fore eksempel relasjonsbegrepet og makt og avmaktsanalyse.

Den forskjellen jeg så mellom Nome og de større kommunene kunne trengt å bli belyst mer, gjerne i andre kommuner. Jeg lurar på om det finnes en "skjult kultur" i Grenland som gjør at for eksempel Sosialistisk Venstreparti kan se fordel av å avvike så mye fra de andre partiene.

Hva slags innflytelse politikere og partier har etter utdanning, har vært et stort tema i denne oppgaven. En dikotomi i form av humanist-dominerte og teknologi-dominerte partier og politikere som idealtyper, kunne være et mulig hjelpemiddel i slike studier. Om avgjørelsene blir påvirket av utdanningen har ikke jeg materiale til å påstå noe om. Hva er fordeler og ulemper hvis det skulle vise seg at utdanning kan påvirke beslutninger? Det kan være et anbefalt forskningstema.

Kunnskaper som brukes i politikken synes å bli stadig mer sentralisert, altså nasjonal kunnskap. Det ser for meg ut til å være stadig mindre relevant å lage politikk ut fra lokal kunnskap i Grenland, som ikke er testet ut gjennom faglige kunnskaper eller mot nasjonale standarder. Hva er fordeler og ulemper ved dette?

Mary Douglas's bok *How Institutions think* (1986) kunne ha vært inspirerende, i tillegg til Gouldner, fordi hun viser hvordan institusjoner kan bli kolonisert av folk med visse utdanninger og hvordan det kan prege institusjonene. Det ville være spennende om noen forsket på de intellektuelles posisjon i Norge sammenlignet med andre land, også i forhold til politikk, jfr. Witoszeks etterlysning av dette.

Hvis jeg skulle tillate meg en normativ kommentar, kunne det være at det var oppmuntrende at så mye politikk var kunnskapsbasert i Grenland, og at så mange brukte sin

utdanning i politikken. Det kan gi håp om at rekruttering til slike verv ikke stopper opp om utdanningsnivået fortsatt går opp i befolkningen.

Jeg venter med spenning på hva som vil skje i fremtiden i sakene som jeg har observert. Vil flyplassen overleve, vil parkeringsordningen i Porsgrunn bestå, vil ”forbedringsmål” fortsatt blir brukt i Porsgrunn? Konfliktene som ligger i disse saken er ikke lett å stue vekk i en krok, og heller ikke lette å løse ved et ”fornuftig kompromiss”.

Det var overraskende for meg at humanistene hadde så lite innflytelse i Grenland og at de med teknisk og økonomisk utdanning hadde så mye innflytelse. Har det noe å gjøre med at humanistiske politikere deltar lite i debatter om næringsliv, geografi, trafikk og bygningsmessige forhold, og at når de deltar i slike debatter fremstår de med vinklinger som gjør at de ikke får innflytelse på de ”tunge forhold”.

Hvem var det som sa at kommunepolitikk er kjedelig? Kan de "beskjedne opprørene" fra kvinner i Arbeiderpartiet bære bud om at de seige strukturene gjennom den hegemoniske teknologiske dominansen kan stå for fall?

Litteratur:

Barnes, J. A. 1954: "Class and Committees in a Norwegian Island Parish" i J. A. Barnes 1990: *Models and Interpretations. Selected Essays*. Cambridge University Press.

Barth, Fredrik 1994: *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget.

Brox, Ottar 1991: *Jeg er ikke rasist, men...: Hvordan får vi våre meninger om innvandrere og innvandring?* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Douglas, Mary 1986: *How institutions think*. Syracuse, N. Y.: Syracuse University Press.

Eriksen, Erik C. and Jarle Weigård 2003: *Understanding Habermas. Community Action and deliberative Democracy*. London, New York: Continuum.

Fangen, Katrine 2008: *Deltakende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke. 2.opplag.

Gardåsen, Tor Kjetil 1998: *"Sædelighet, Flid og Sparsommelighet"*. Utgitt av Gjerpen og Solum Sparebank i forbindelse med bankens 150-årsjubileum 1998. Skien.

Gilje, Nils 1996: "Hans Nielsen Hauge – en radikal ildprofet fra Tune" i Svein Aage Christoffersen (red.): *Hans Nielsen Hauge og det moderne Norge*. Norges Forskningsråd. Oslo: KULTs skriftserie nr. 48.

Gouldner, Alvin W. 1979: *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class*. New York, Toronto: Oxford University Press.

Jenssen, Synnøve 2010: "Demokrati på tomgang" i *Statsvitenskapelig tidsskrift* 2010. nr. 3..

Kjeldstadli, Knut 2012: *Akademisk kapitalisme*. Oslo: Universitetsforlaget.

Klyve, Arne og Jon Severud 2012: *Ordbok for underklassen*. Oslo: Spartacus Forlag.

Lakoff, George 2004: *don't think of an elephant! Know your values and frame the debate*.

White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing.

Larsen, Tor Lunde 1994: ”Du skjønne're nårru se're”. *Om uformell kunnskap på fabrikkdørken. En studie fra Hydro Porsgrunns magnesiumfabrikk i TMS Skriftserie 1994 nr. 6.* Oslo: Universitet i Oslo.

Magnus, Alv Johan 1996: *Veirydder med gnagesår. Hans Nielsen Hauge og vekkelsen som forandret Norge.* Ottestad: Prokla-Media.

Nygård, Torunn 2007: *Demokratisk styring i moderne kommuner. Er politikerrollen stadig problematisk?* Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap. Oslo: Universitet i Oslo.

Sellie, Ola 2005: *En mentalitetshistorisk vevning. Noen sosialantropologiske perspektiver på fenomenene ledelse, styring og forvaltning i en liten norsk kommune.* Master Thesis NTNU-Sosialantropologisk Institutt.

Schrumpf, Ellen 2006: *Porsgrunns historie. Byen ved elva.* Bind II. Porsgrunn kommune.

Sejersted, Francis 1996: ”Når markedet bestemmer moralen” i Svein Aage Christoffersen (re.). *Hans Nielsen Hauge og det moderne Norge.* Norges Forskningsråd. Oslo. KULTs skriftserie nr. 48.

Sjursen, Finn Wiig 1997: *Den haugianske periode (III). 1796 -ca.1850.* Bergen: NLA-Forlaget.

Skogen, Ketil, Olve Krange og Helene Figari 2013: *Ulvekonflikter. En sosiologisk studie.* Oslo: Akademika forlag.

Sørensen, Øystein and Bo Stråth (eds.) 1997: *The Cultural Construction of Norden.* Oslo-Stockholm-Copenhagen-Oxford-Boston: Scandinavian University Press.

Vike, Halvard 2002: ”Culminations of Complexity. Cultural dynamics in Norwegian local government” i *Anthropological Theory* Vol 2(1): 57-75. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage Publications.

Vike, Halvard 1998: *Veier inn i vår tid. Formidling av Telemarks industrihistorie*. Utarbeidet ved Telemarks fylkeskommune, Kulturseksjonen. Telemarksforskning. Bø.

Vike, Halvard 1996: *Conquering the unreal: politics and bureaucracy in a Norwegian town*. Avhandling (dr. polit). Department and Museum of Anthropology. Universitetet i Oslo.

Vike, Halvard 2001: "Likheten kjønn" i Lien, Marianne E., Hilde Liden, Halvard Vike (red) 2001: *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vike, Halvard, Runar Bakken, Arne Brinchmann, Heidi Haukelien, Randi Kroken 2002: *Maktens samvittighet. Om politikk, styring og dilemmaer i velferdsstaten*. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Oslo: Gyldendal Akademisk. 1. utgave 1. opplag. 2002.

Witoszek, Nina 2011: *The Origins of the "Regime of Goodness". Remapping the Cultural History of Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.